

lioteka
M. K.
Toruń 25

248185

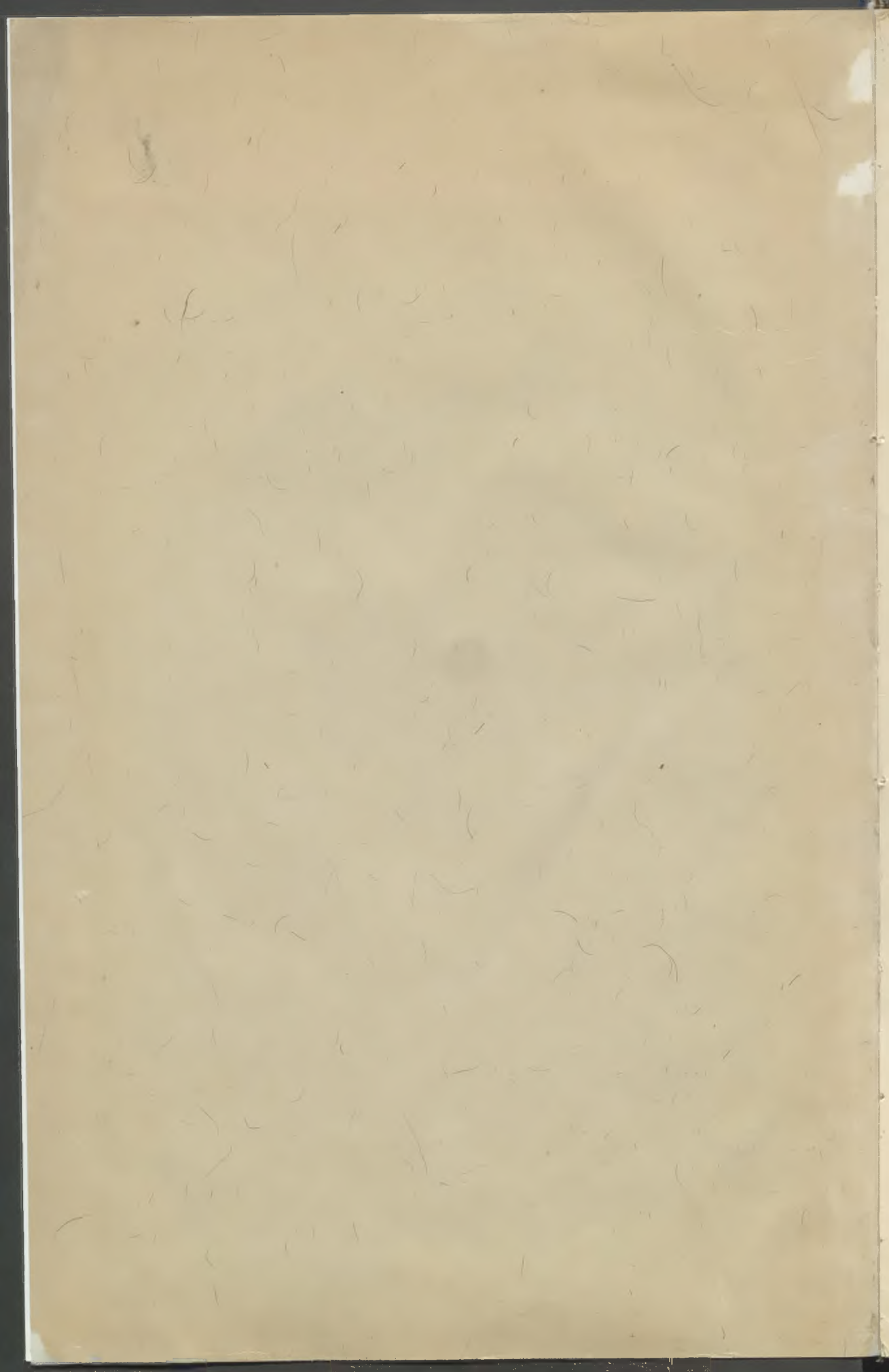
ORDO CORONANDI REGIS POLONIAE

WYDAŁ

STANISŁAW KUTRZEBA

KRAKÓW
NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI
CZCIONKAMI DRUKARNI UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO
POD ZARZĄDEM JÓZEFA FILIPOWSKIEGO
1910

ORDO CORONANDI REGIS POLONIAE

WYDAŁ

STANISŁAW KUTRZEBA

KRAKÓW
NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI
CZCIONKAMI DRUKARNI UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO
POD ZARZĄDEM JÓZEFA FILIPOWSKIEGO
1910

Osobne odbicie z Tomu XI Archiwum Komisji historycznej
Akademii Umiejętności w Krakowie.

248185

Ordo coronandi regis Poloniae

wydał

Stanisław Kutrzeba.

Pierwsza koronacja władcy Polski na króla odbyła się w r. 1024; następne dwie w latach 1025 i 1076¹⁾. Po długiej przerwie znów koronacje wracają w latach 1295, 1300, 1320, 1333 i t. d. Jak wyglądały takie koronacje? Jaki był ich ceremoniał? Źródła historyczne polskie, dotąd ogłoszone, nie wyjaśniają tej kwestyi. Tyle wiemy tylko, iż koronacja była uroczystością kościelną, dokonywała się przez arcybiskupa²⁾ w kościele, przy asystencji biskupów, pierwotnie w Gnieźnie, od r. 1320 w Krakowie.

I. A priori jednak przyjąć można jedno. Koronacja na króla — to instytucja ogólnoeuropejska, i to kościelna. Jeśli się też porówna ceremoniały koronacji królów w różnych krajach Europy mniej więcej w tym czasie, kiedy do rządu królestw zaliczoną zostaje i Polska³⁾, nietrudno stwierdzić, iż formuły koronacyjne tj. modlitwy i przemowy przy koronacji, wykazują znaczne z sobą podobieństwo. Badania Jerzego Waitza⁴⁾, przeprowadzone na podstawie dość obfitego materiału porównawczego, stwierdzają, że tej wspólnej podstawy, tj. tej formuły koronacyjnej, na której się wszystkie w większej lub mniejszej mierze opierają, szukać należy w Rzymie. Kiedy ta formuła została ułożoną, Waitz nie rozstrzyga. W każdym razie istnieje ona już w wieku X.

¹⁾ Wojciechowski, Szkice historyczne XI w., str. 153 i 159.

²⁾ Kętrzyński Stanisław, O palliuszu biskupów polskich XI wieku. Rozpr. Ak. Um. wyd. hist.-fil. t. 43 str. 229 i n.

³⁾ Nie odnosi się to do koronacji z wczesnych wieków średnich.

⁴⁾ Die Formeln der deutschen Königs- und der römischen Kaiser-Krönung vom zehnten bis zum zwölften Jahrhundert. Getynga 1873 r. Co do formuły francuskiej ob. Hans Schreuer: Über altfranzösische Krönungsordnungen. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germ. Abth. t. 31, 1909 r.

Tu w Rzymie powstał za Grzegorza W. zbiór formuł kościelnych dla różnych obrzędów kościelnych, a więc benedykcji różnego rodzaju, święceń, egzorcyzmów i t. d., noszący nazwę: *Ordo Romanus*¹⁾. Do tego zbioru weszła także i formuła koronacyjna królewska, wraz z dwiema innymi formułami, które z tamtą odtąd zwykle chodzą razem: formułą koronacyi cesarza i formułą koronacyi królowej. *Ordo Romanus* rozpowszechnia się po Europie, służąc za wzór dla podobnych zbiorów formuł, które powstawały w różnych dyecezyach, a znane są zwykle pod nazwami: *ordo*, *liber episcopalis*, *pontificalis* lub *benedictionalis*. W ten sposób głównie przechodzi i ta formuła koronacyjna z *Ordo Romanus* do innych krajów, choć również można ją spotkać i oddzielnie, bez związku z resztą formuł.

Nie przechodzi jednak ta formuła bez zmian. Przeciwnie, różne modyfikacje są bardzo częste, zarówno ze względu na specjalne stosunki kraju, jak i gdy chodzi o różne epoki historyczne, w ciągu których zmieniało się stanowisko króla, a z tem razem ulegała odpowiedniej przeróbce i formuła. Tak np. formuła koronacyi królów niemieckich dość silnie odbiegła od formuły rzymskiej, przejąwszy pewne ustępy z formuły angielskiej²⁾. Z drugiej strony znów to przejmowanie formuły odbywało się nieraz dość bezmyślnie; przepisywano z niej ustępy, nie mogące mieć znaczenia dla kraju, na którego użytek miała służyć. Badanie więc, jakie były losy formuły, skąd ją przejmowano, może zabezpieczyć od wyprowadzania mylnych wniosków z brzmienia formuły, jeśli się stwierdzi, że pewne ustępy tylko temu zawdzięczają miejsce w formule, że je z poprzedniej, przejmowanej, bezmyślnie odpisano. Np. tak się rzecz ma z kwestyą ustępu o elekcyi względnie dziedziczności tronu; nieraz formuła mówi równocześnie, że król ma władzę na podstawie elekcyi — i że jest dziedziczny. Sprawa ta ma — jak to się okaże — znaczenie także i dla Polski, dla oceny wartości formuły, jaka tu była w użyciu, i zrozumienia jej ustępów, które mogłyby inaczej do błędnych doprowadzić wniosków co do stanowiska prawnego króla.

II. Te krótkie uwagi wystarczą, by móżd zdać sobie sprawę, jak wyglądała koronacya króla polskiego, o ile chodzi o pierwsze koronacye z lat 1024, 1025 i 1075. Zarówno koronacya Bolesława Chrobrego, jak koronacya Bolesława Śmiałego dokonują się po porozumieniu z Rzymem; bądź wyraźnie to zaznaczają źródła, bądź też warunki, wśród których się koronacya odbywa, każą przyjmować, iż ją poprzedzały odpowiednie rokowania z Rzymem³⁾. A więc można przyjąć za rzecz pewną, iż przy sposobności tych rokowań z Rzymem brano także i pouczenie o ceremoniale koronacyi, prze-

¹⁾ O *Ordo Romanus* brak pracy, któraby dokładniej wyjaśniała jego dzieje. Ob. Wetzer und Welte: *Kirchenlexikon*, wyd. 2, t. 9, str. 1028—1031.

²⁾ Ob. powyżej cytowane rozprawy Waitza i Schreuera.

³⁾ Papież już od czasów pierwszych Karolingów rości sobie wyłączne prawo do nadawania godności królewskiej, Kętrzyński j. w. str. 229. Ob. także co do tej kwestyi Łodyńskiego, Węgry lennem stolicy apostolskiej. *Kwart. hist.* t. 24 str. 39 i n. Co do koronacyi polskich królów, ob. Kętrzyński j. w. str. 234, Wojciechowski j. w. str. 153, 183 i n., Łodyński j. w.

mowano wprost jego rzymską formułę, którą może nieznacznie modyfikowano w zastosowaniu do stosunków polskich¹⁾.

III. Następne koronacje przypadają dopiero na lata 1295, 1300 i 1320. Według jakiej formuły odbywała się koronacja Przemysława II? Czy i ta się nie zachowała? Być może, iż ją posiadamy. Koronacja ta odbyła się w Gnieźnie. W kapitule gnieźnieńskiej przechowuje się kodeks, zawierający formułę koronacji króla, który już w tym czasie mógł się w Gnieźnie znajdować. Jest to rękopis nr. 152, zawierający missale i pontificale. Ks. Trzeciński, autor katalogu rękopisów biblioteki kapituły gnieźnieńskiej, odnosi²⁾ ten kodeks do wieku XII. Na ten czas według niego wskazują: pismo, ilustracje, oraz niektóre szczegóły ustroju prawnego (wybór biskupa przez lud, znajomość tylko reguły benedyktyńskiej). Rubryki powołują się na ceremoniał rzymski — i na zwyczaje kościoła Sancti Sepulchri. Co to za kościół? Ks. Trzeciński przypuszcza, że tyczyć się to może kościoła w Bolonii pod tem wezwaniem, dzinależącego do kompleksu kościoła S. Stefano. Kwestya ta wymagałaby jeszcze dokładniejszego zbadania, którego tu oczywiście podjąć nie mogę. Dla mej kwestyi to znaczenia większego nie ma. Wystarczy skonstatowanie faktu że to rękopis z XII wieku — i że jest pochodzenia włoskiego. Co się tyczy formuły koronacyjnej, to można zupełnie pewnie przyjąć, że jest ona reprodukcją formuły rzymskiej. Nie było tu przecie jakiejś specjalnej potrzeby tej formuły; przepisano ją widać z ceremoniału rzymskiego, razem z innymi formułami, które z niego wzięto, dlatego że była pomieszczona w rękopisie, który zużytkowano. Stwierdzić tego niepodobna z całą pewnością dlatego, że formuła rzymska ulegała także przekształceniom, a dziejów jej nie znamy. Najstarszą formułę podaje Waitz³⁾; pochodzi ona z X wieku. Te formuły znowu, które podaje np. Melchior Hittorp⁴⁾, są już znacznie późniejsze. Między temi formułami a formułą rękopisu gnieźnieńskiego zachodzą dość duże różnice. Tę naszą formułę uznać więc należy za rzymską, ale już nieco z biegiem czasu zmienioną, odpowiadającą bezwątpienia rytuałowi rzymskiemu XII w.

Kodeks pochodzi z wieku XII — koronacja Przemysława II przypada na r. 1295. Jestto jedyny — dotąd dochowany — kodeks kapituły gnieźnieńskiej,

1) W bulli Sylwestra II z r. 1000 dla Węgier znajduje się wzmianka o przesłaniu przez papieża dla koronacji i formuły: *corona, quam mittimus, rite iuxta formulam legatis traditam coronatus*. Fejer, *Codex diplomaticus Hungariae* t. I str. 277. Mogłoby to nasunąć przypuszczenie, czy i do Polski nie przesłano z Rzymu przy sposobności koronacji formuły. Dokument ten jednak jest sfałszowany. O koronacji na Węgrzech ob. Timon Akos, *Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte* str. 106 i n., str. 533 i n.

2) W tymże katalogu, z którego poprawkę uprzejmie mi X. Trzeciński nadesłał wraz z dodatkami uwagami, za co niech przyjmie serdeczną podziękę.

3) O. c. str. 70 i n.

4) *De divinis catholicae ecclesiae officiis*. Pierwsze wydanie kolońskie jest z r. 1568. Korzystałem z wydania paryskiego z r. 1610 (Biblioteka Jagiellońska). Formuła znajduje się tamże na str. 147 — 151: *Incipit ordo ad regem benedicendum, quando novus a clero et populo sublimatur in regnum*.

w którym znajduje się formuła koronacji króla. A w Gnieźnie koronacja się odbyła. Wnioski więc byłyby bardzo prawdopodobne takie: 1) kodeks ten w XII lub XIII wieku został przywieziony z Włoch do Polski; wobec żywych stosunków Polski z Włochami (a w szczególności z Bolonią, jeśli z nią ma kodeks związek); myśl ta sama z siebie się nasuwa; 2) jeśli ten kodeks był i wtedy w kapitule jedynej, który zawierał formułę koronacji, toć łatwo przypuścić, że z niego skorzystano, gdy się wyłoniła kwestya obrzędu koronacyjnego Przemysła II. A z tego czasu dużo rękopisów zachowało się w gnieźnieńskiej kapitule; możliwą więc rzeczą, iż mamy mniej więcej komplet ówczesnych rękopisów. Pewności tu niema więc — ale jest prawdopodobieństwo, iż rzeczywiście formuła z tego kodeksu służyła za podstawę do koronacji Przemysła. Wyraźnych śladów, np. jakichś dopisków przy tekście formuły, któreby wskazywały na to, że była ona w użyciu, nie ma.

Jest jednak pewna trudność, która te rozumowania podkopuje. Oto są w rękopisie dodatki, robione późniejszą ręką z XV w., najważniejsze — według ks. Trzczińskiego — dwa: 1) formuła, według której biskup przemyski wręcza pallusz arcybiskupowi lwowskiemu; 2) ordo procesyi w rocznicę zwycięstwa grunwaldzkiego. W formułach tych powołani są: papież Eugeniusz, arcybiskup lwowski Jan, i król W. Mogą to więc być tylko: Eugeniusz IV (1431—1447), Jan Odrowąż (1433—1450) i Władysław Jagiełło (1386—1434). Zatem te dodatki (znajdujące się na pierwszych kartach rękopisu) pochodzą z lat 1433—1434. Także i w innych miejscach wspominany jest arcybiskup Jan i metropolia lwowska. Z tych dodatków możnaby więc wnosić, iż ten rękopis miał bliższy związek z metropolią lwowską, że dopiero później dostał się ze Lwowa do Gniezna. Oczywiście — w takim razie nie mogłoby być związku między kodeksem a koronacją Przemysła II.

Zwrócić jednak należy uwagę na to, iż organizacja metropolii na Rusi jest bardzo późną. Dopiero z końca rządów Kazimierza W. pochodzą pierwsze ślady istnienia w Haliczu metropolity, który później przenosi się do Lwowa¹⁾. Rodzi się więc pytanie, czy w drugiej połowie XIV wieku sprowadzanoby do Halicza, wzgl. Lwowa, rękopis, zawierający ceremoniały XII wieku? Jak w takim razie wytłómaczyć, że ten rękopis do Gniezna się dostał? Czy raczej nie należy przypuszczać, że to rękopis dawny gnieźnieński, a jedynie w nim później dopisano z innego rękopisu te formuły? Wątpliwości tu więc dużo. Możeby je wyjaśniła autopsya kodeksu, którego nie mogłem mieć w ręku.

Podaję tu ten tekst formuły koronacyjnej jako pierwszy, t. j. jako ewentualny ordo coronandi Przemysła II — z wszelkimi jednak zastrzeżeniami. To pewna, że jeśli nawet koronacja Przemysła odbywała się według innego kodeksu, który zawierał formułę koronacyjną, to napewno była ona czysto rzymskiego typu (wskażę na to dalsze wywody); więc ta formuła od niej

¹⁾ Abraham: Organizacja kościoła łacińskiego na Rusi t. I str. 266 i n., 270 i n., 304 i n.

chyba nie wiele odbiega. Że zaś brak wogóle opracowania formuły rzymskiej i żadna z tego okresu nie została drukiem ogłoszoną wogóle, to jeszcze mnie tem bardziej pobudziło do tego, by tu tę formułę podać mimo wątpliwości, czy to właśnie ona jest formułą koronacyjną Przemysła II.

IV. Koronacja Waława czeskiego z r. 1300, także w Gnieźnie dokonana, bezwątpienia na tej samej formule się oparła, jaka służyła do koronacji Przemysła II. Zmienia się kwestya, gdy chodzi o koronacje następne z XIV wieku: Łokietka z r. 1320, Kazimierza W. z r. 1333, Ludwika z r. 1370, Jadwigi z r. 1384 i Jagiełły z r. 1386. Trzeba sięgnąć do innego zasobu rękopisów, a to do biblioteki kapituły krakowskiej z wieku XIV, czy tu się nie znajdują kodeksy z formułą koronacyjną, któreby do tego czasu odnieść można. Takiego kodeksu z formułą koronacyjną, któryby można powiązać było z koronacją Łokietka lub Kazimierza W., nie udało mi się znaleźć. Inaczej co do koronacji z drugiej połowy wieku XIV.

Znajdują się w kapitule krakowskiej trzy rękopisy, w bliskim z sobą zostające związku, które tu nas mogą bliżej obchodzić. Są to rękopisy, oznaczone w katalogu X. Polkowskiego jako nr. 11, 12 i 13¹⁾. Nie podaję tu bliższego opisu tych rękopisów — odsyłam do katalogu X. Polkowskiego. Są to księgi ceremonialne i pontyfikalne (ceremoniale et pontificale). Chodzi o oznaczenie czasu, z którego pochodzi pierwszy z tych kodeksów. Otóż rękopis ten odnieść należy do wieku XIV. Jestto rękopis obcy, nie nasz. Na wiek XIV, a to jego drugą połowę, wskazuje pismo rękopisu. Nadto—na co zwrócił mi uwagę archiwaryusz kapituły krakowskiej p. Adam Chmiel — iluminacje tego rękopisu mają równie typowy charakter iluminacji wieku XIV. Możemy więc zapytać się, czy ten rękopis, zawierający formułę koronacji króla i królowej, nie był w użyciu przy której z koronacji z drugiej połowy wieku XIV. Na to pytanie odpowiedzieć należy twierdząco, i to nietylko na tej podstawie, że znajduje się on w kapitule krakowskiej. Na to, że on był w Polsce w użyciu, wskazują także dopiski na boku, o których jeszcze niżej będę mówił, a pochodzące z wieku XV, na który wskazuje charakter pisma tych dopisków. Do której koronacji odnieść go należy? W formule, gdzie przychodzi imię króla, wszędzie podawaną jest litera W. Odnosić się się więc może ta formuła tylko do koronacji Władysława Jagiełły. Jestto także formuła rzymska. Jaki jej stosunek do formuły rzymskiej wogóle, nie da się stwierdzić wobec tego, iż z XIV w. żadnej formuły koronacyjnej rzymskiej nie ogłoszono.

Przy tej formule w kodeksie na marginesach znajduje się kilka dopisków, jak już mówiłem, pochodzących z wieku XV. Wprowadzają one pewne zmiany co do porządku zwłaszcza czynności koronacyjnych. Są to więc zmiany już w Polsce na formule dokonywane, tak jak zmieniano ją wogóle, o czym już wspominałem wyżej. Zmiany to jeszcze bardzo niewielkie. Czy te zmiany były już zastosowane przy koronacji Jagiełły? Przeciw temu prze-

¹⁾ X. Ignacy Polkowski: Katalog rękopisów kapitulnych katedry krakowskiej str. 32—34.

mawia, iż pismo tych dopisków wskazuje na wiek XV. Jeśli się jednak zważy, że dla następnej koronacji (Warneńczyka z r. 1434) sporządzono inną już całą formułę, trzeba przypuścić, iż te dopiski, jeśli nawet później były robione, to przecież chyba uwzględniały już tę koronację Władysława, że więc te zmiany wtedy były uwzględnione.

Drugi z tych trzech kodeksów, które tu wyliczyłem, to pontyfikał Zbigniewa Oleśnickiego, spisany krótko przed rokiem 1447. O ile chodzi o formułę koronacyjną, to jest ona (jak zresztą i znaczna część tego kodeksu) przepisana z kodeksu omówionego poprzednio. Pisarz tego kodeksu uwzględniał przy formule już dopiski, jakie były w tamtym kodeksie (prawie wszystkie) i w odpowiedni sposób formułę pozmieniał. Trzeci z kodeksów, nr. 13 katalogu X. Polkowskiego, będący pontyfikałem Tomasza Strzemińskiego, jest tylko odpisem pontyfikału biskupa Zbigniewa.

Drukuję tu tekst formuły koronacyjnej według pierwszego z tych rękopisów; w dopiskach zaś podaję uwagi marginesowe tegoż kodeksu oraz zaznaczam, jakie zmiany wskutek tego przeprowadził w formule pisarz pontyfikału biskupa Zbigniewa (oznaczam go jako tekst B.).

V. Wiek XV przynosi już formułę przekształconą, ułożoną specjalnie ze względu na koronację polskiego władcy. Zawiera tę formułę — samą tylko — rękopis biblioteki kapituły krakowskiej, noszący w katalogu X. Polkowskiego nr. 17¹⁾.

Rękopis ten, pergaminowy, in 4-to, liczy kart nieliczbowanych 31, wielkości $18 \times 24\frac{1}{2}$ cm. Oprawny w deski, pokryte różową skórą. Na obu okładkach po 5 guzów mosiężnych, toż mosiężne klamerki do zamykania. Karta pierwsza rękopisu czysta, na jej pierwszej stronie napis ręką XVI wieku: *Modus coronandi regem*. Od trzeciej strony rozpoczyna się tekst ceremoniału koronacyjnego króla — i kończy na str. 57. Pismo wskazuje na połowę mniej więcej wieku XV. Pisarz pisze na liniach, po 18 wierszy na stronie. Ustępy, które podają przepisy ceremoniału, pisane są rubryką, czarnym zaś atramentem modlitwy, przy koronacji odmawiane. Inicyały wypisywane rubryką lub farbą niebieską. Litery duże, pismo staranne. Na str. 57 rozpoczyna pisać druga ręka, bezpośrednio zaraz zaczynając ceremoniał koronacji królowej. Litery drobniejsze, pismo zbite, po 36—39 wierszy na stronie. To pismo biegnie do końca t. j. do str. 60. Pismo wskazuje również na połowę mniej więcej wieku XV. Od tej ręki pochodzi także kilka ustępów, dodanych na marginesach przy części pierwszej, tj. przy ceremoniale koronacji króla, a mianowicie na str. 52 (dwa ustępy), 53 i 54. Na ostatniej stronie rękopisu u dołu wypisano ręką XVI wieku: *Coronacio Henrici Galli regis Poloniae 1574 21 februarii*, a powyżej również w XVI wieku dokonana zapiska: *Coronatio Stephani Battori in regem Poloniae 1576 1 maii*. Na okładce tylnej od strony wewnętrznej wypisano na zakładce skórzanej od góry ręką

1) Ob. X. Polkowski, Katalog j. w., str. 36—37.

XVI w.: 1530 Coronatus in regem serenissimus Sigismundus Augustus 20 februarii. Poniżej, już na desce, czytamy: *Servicium memorie eviterne, quod serenissimus Sigismundus Augustus Sigismundi Kazimiriadis filius coronatus est in regem Polonie februarii 20 die anno domini 1530.*

Kiedy został spisany ten ceremoniał? Podaje on kilkakrotnie imię króla koronowanego: Władysław. Polkowski l. c. przypuszcza, iż odnosi się ten ceremoniał do Władysława Jagiełły lub Władysława Łokietka. Przypuszczenie to utrzymać się nie da. Pismo wskazuje na połowę wieku XV. Może się odnosić ten ceremoniał tylko więc do koronacji Władysława Warneńczyka. Koronował się ten król 25 lipca 1434 r.—w tym więc roku został ten ceremoniał spisany.

Ceremoniał koronacji królowej, w tymże rękopisie podany, wpisano tu później. Tekst podaje inicjał imienia królowej, na której koronację więc widocznie ten ceremoniał ułożono: E. Ten inicjał rozwiązać należy jako skrócenie imienia: Elisabeth, bo tylko to imię od E się zaczyna wśród imion królowych polskich wieku XV. Wchodzić w rachubę mogą dwie Elżbiety: Pilecka, żona Jagiełły i Rakuszanka, żona Kazimierza Jagiellończyka. O pierwszej nie może być mowy, gdyż: 1) ceremoniał jest w każdym razie późniejszy od r. 1434; 2) Pilecka nie była koronowaną; 3) jako inicjał imienia króla podana jest litera K, co oznaczać może jedynie Kazimierza Jagiellończyka. Zatem przyjąć należy, iż spisano go z racyi koronacji Elżbiety Rakuszanki, która się odbyła 10 lutego 1454 r. Nieco przed tą datą więc uzupełniono rękopis, zawierający tylko ceremoniał koronacji króla, ceremoniałem koronacji królowej.

Zapiski późniejsze na okładkach świadczą, iż rękopis ten był w użyciu jeszcze i w XVI wieku przy koronacjach królów aż do Batorego conajmniej. Co się tyczy ceremoniału koronacji królowej, to w r. 1512 ułożono nowy, odmienny. Po Elżbiecie do tegoż roku 1512 nie koronowano żadnej królowej. Raz więc tylko tego ceremoniału użyto.

W ścisłym związku z opisanym rękopisem pozostaje inny rękopis biblioteki kapituły krakowskiej, oznaczony w katalogu X. Polkowskiego numerem 14¹⁾. Jestto pontyfikał kardynała Fryderyka. Co do jego treści, ob. Polkowski l. c.; spisany on został w r. 1493. Pontyfikał ten jeszcze ceremoniału koronacji króla nie zawierał. Dopiero następnie na kartach pustych dopisano ten ceremoniał. Obejmuje on stron 28, pisany jest w dwie szpalty po 26 i 27 wierszy. Przepisy ceremoniału pisane są i tu rubryką, modlitwy zwykłym atramentem czarnym. Tekst nie przedstawia się jako wykończony technicznie; wielu inicjałów, które są pisane rubryką, nie podano, tak że na nie zostały tylko okienka. Można dokładnie ustalić datę, kiedy do pontyfikału dodano ten ceremoniał. Mianowicie pisarz podaje jako imię króla koronowanego: Alexander. Król Alexander koronował się w r. 1501. Widać wtedy więc ten ceremoniał spisano. Pisał go Jan Gorzycki.

¹⁾ X. Polkowski. Katalog j. w. str. 35—36.

Porównanie tekstu ceremoniału koronacyi króla Aleksandra, zawartego w pontyfikale kardynała Fryderyka, z tekstem ceremoniału koronacyi Władysława Warneńczyka, o którym była mowa wyżej, wykazuje, iż ten drugi był podstawą pierwszego. Do pontificale przepisano poprostu w r. 1501 z racyi koronacyi króla Aleksandra tekst ceremoniału koronacyi Warneńczyka, i to z tego rękopisu, który i my znamy, a to by dopełnić w ten sposób pontificale. Pisarz jednak zmieniał imię króla: Władysław na: Aleksander, wzgl. inicyał: W na: A. Nadto poskracał nieco tekst, mianowicie w modlitwach. Czyni to z tego powodu, iż te same modlitwy były już podane w pontyfikale kardynała Fryderyka przy innej sposobności. Nieraz też wyraźnie do tych tekstów odsyła czytelnika. Niekiedy także poprawia tekst pierwotny. Ustępy, dodane w rękopisie, z którego przepisywał, przez rękę drugą na marginesach, wciągnął integralnie w tekst.

Przepisał pisarz z rękopisu, który mu służył za podstawę, tylko ceremoniał koronacyi króla, pomijając ceremoniał koronacyi królowej, który już się wtedy również w tym rękopisie znajdował. Rzecz to jasna wobec tego, że żony Aleksandra, Heleny, nie koronowano na polską królową, więc nie było potrzeby użycia tego ceremoniału.

Po ceremoniale, na odwrotnej stronie karty, zupełnie luźno dodał pisarz pontyfikału następującą modlitwę, nie zaznaczając bliżej, gdzie ją odnieść należy:

Effundat super vos omnipotens deus benedictionem exuberantem, qui corpori beati Stanislai martiris frustatim sparsi aquilarum celestium custodiam deputavit amen custodiatque vos a cunctis insidiis truculenti Belial, qui sanctum martirem fecit tirannidem devincere occisoris amen, et qui ad eius festa meritaque preclara devote, colenda accurritis, ad festa eterna interminabilis gaudii pervenire valeatis amen, quod ipse prestare dignetur, cuius regnum et imperium sine fine in secula seculorum amen.

Tekstu tej modlitwy pisarz nie wykończył; na inicjały wszędzie zostawił okienka niezapełnione.

Ten ceremoniał koronacyi króla Alexandra podaje także znany Liber pontificalis Erasmi Ciołek, przechowywany w Archiwum XX. Czartoryskich jako nr. 1212. Znajduje się on tam na k. 36 — 52: Incipit ordo ad regem benedicendum, consecrandum et ordinandum, quando novus a clero et populo in regem sublimatur. Na k. 52—53 v. pomieszczona jest Benedicchio et coronacio regine. Ciołek zużytkowuje poprzednio podane teksty. Kawałki formuły koronacyi króla z tego rękopisu podaje Janocki. Specimen catalogi codicum manuscriptorum bibliothecae Zaluscianae str. 7—14. Opis rękopisu ob. Catalogus codicum manuscriptorum musei principum Czartoryski t. II z. 2.

W druku podają ceremoniał koronacyi Władysława Jagiellończyka z r. 1434 według rękopisu, omówionego wyżej; że zaś tekst ceremoniału koronacyi króla Aleksandra z pontyfikału kardynała Fryderyka jest tylko kopią tamtego, podają tylko w dopiskach odmianki tego tekstu, oznaczając je jako

pochodzące z rękopisu B. Różnice ceremoniału z kodeksu Ciołka zaś oznaczam jako pochodzące z rękopisu C.

Pierwszy to ceremoniał ściśle polski. Chcę tu zaznaczyć krótko kilka jego właściwości.

O ile chodzi o tekst A, to silnie go wyróżnia to, że zajmuje on dla siebie cały — niewielki zresztą — kodeks, że więc nie stanowi części zbioru formuł kościelnych, jak to zwykle było. Pod tym względem zbliża się do typu więcej tekst B, który wszedł w skład libri pontificalis kardynała Fryderyka, choć nie łączy się z resztą integralnie, ale stanowi do zbioru luźny dodatek.

Od ordines zagranicznych ten ceremoniał odróżnia się tem, że gdy one podają tylko formuły (błogosławieństwa i przemowy i krótkie objaśnienia dokonywanych czynności), tyżące się samego aktu koronacyi, w ceremoniale polskim łączą się te formuły z mszą, w czasie której dokonywa się obrzęd koronacyjny. Już w formule z XIV wieku zaznaczono w dopiskach związek z mszą. Tu przeprowadzono to dokładniej w tekście formuły. Jest też on już przerobiony odpowiednio do stosunków polskich, specjalnie zaś uwzględnia to, że koronacja odbywa się w Krakowie. Jest w tekście więc mowa o kościele św. Wacława jako tym, w którym się koronacja dokonywa, o ołtarzu św. Stanisława i o kaplicy św. Katarzyny w tejże katedrze, o Skałce. Pochód koronacyjny z zamku do kościoła idzie schodami (per gradus) w kierunku kościoła św. Feliksa i Aukta. Mowa jest o dostojnikach kościelnych polskich: arcybiskupie gnieźnieńskim, biskupach: krakowskim i poznańskim. O ile formuła zużytkowuje formułę ogólnorzyską, że na niej jest oparta, łatwo stwierdzić przez porównanie z formułą z XIV wieku¹⁾.

VI. W przeciwieństwie do tekstów poprzednio omówionych, teksty formuły z XVI wieku pochodzą z bibliotek świeckich — trzy, które podają tę samą formułę, z Bibliothèque Nationale w Paryżu, czwarty z biblioteki ordynacyi hr. Krasińskich w Warszawie.

Podaję tu najpierw opis tych paryskich rękopisów, w których znajduje się tekst ceremoniału koronacyjnego

a. Bibliothèque Nationale Mss. lat. 6229. Rękopis papierowy in 4-o, kart 29, oprawa nowsza. Tekst zaczyna się na k. 3, a kończy na k. 28 v. Pismo wskazuje na koniec wieku XVI. Na karcie pierwszej: Ordo observandus in coronatione regis Polloniae, i jakaś dawna sygnatura (Big. 357). Na karcie 2: Ordo observandus in coronatione regis 1570 oraz sygnatury 10502 i 6229. Po tekście idzie: Psalmus. Exaudiat te Dominus in die tribulationis.

¹⁾ W bibliotece X. Czartoryskich znajduje się rękopis, pochodzący z XV wieku (dziś nr. 1414), zawierający kronikę Pułkawy, po której na str. 251 — 276 wpisany jest Ordo ad coronandum regem Boemorum. Rękopis ten był własnością Zbigniewa Oleśnickiego, który go w testamencie z r. 1455 darował kapitule krakowskiej. Rzeczą dalszego badania byłoby stwierdzić, czy ten tekst nie oddziałał na ceremoniał z r. 1434.

b. Bibliothèque Nationale Mss. français (fonds ancien) nr. 3258. Rękopis z końca XVI wieku. Zawiera on zbiór listów i dokumentów, oryginalnych i kopii z lat 1573 i 1574, dotyczących się Polski, elekcyi i panowania Henryka Walezego, jak i stosunków jej z Francją. Wśród tych aktów na k. 50 — 69 wpisany: *Ordo qualiter serenissimus rex Poloniae iuxta veterem consuetudinem patriae coronari debeat et quae solennitas et ceremoniae circa id servari sint solitae*. Karty te widocznie są wyjęte z jakiegoś innego rękopisu, gdzie według zachowanej numeracyi zajmowały k. 283 — 302. Na k. 60v napis tą samą ręką: *Ordo qualiter serenissimus rex Poloniae iuxta veterem consuetudinem coronari debeat*. Również k. 80—83 pochodzą z tego jakiegoś innego rękopisu w którym miały paginację: k. 299—302; na tych kartach wypisano ustęp opatrzoney nagłówkiem: *De coronatione regis Poloniae*.

c. Bibliothèque Nationale Mss. français, Ancien St. Germain nr. 16936. Rękopis zawiera szereg aktów — przeważnie w kopiach z XVI i XVII wieku. Można odróżnić dwie części w tym rękopisie. Część drugą od k. 227 wypełniają różne pisma z lat 1609—1674, dotyczące się zwłaszcza stosunków dyplomatycznych Polski z innymi państwami europejskimi. W części zaś pierwszej jest szereg różnych drobnych traktatów i notat o stosunkach Polski, więc o sądownictwie, dochodach króla i t. d., które powstanie swoje zawdzięczają zdaje się chęci poinformowania Henryka Walezego o Polsce, oraz rozmaite akta dotyczące panowania tegoż władcy w Polsce (1573—1574). W tej części znajduje się na k. 187 — 217 wpisany ceremoniał koronacyi króla polskiego pod napisem: *L'ordre qui s'observa au sacre et couronnement du roi de Pologne Henry duc d'Aniou depuis troisième du nom roy de France et de Pologne l'an 1574*.

Teksty te oznaczam w dalszych wywodach, jak i w wydaniu tego ceremoniału jako A, B i C.

Z tych trzech tekstów ceremoniału koronacyi najlepszy jest tekst A, dość poprawny tekst B, za to bardzo niedbały i błędny tekst C. Za podstawę wydania biorę też tekst A. Odmianki tylko ważniejsze podaję, zaś omyłki pisarzy, zwłaszcza w tekście C bardzo liczne, zupełnie pomijam.

d. Biblioteka hr. Krasińskich w Warszawie nr. 4185. Niedawno nabyty rękopis, folio, ma kart 26. Brzegi zawierają ślady złocenia. Na pierwszej karcie napis: *Ex bibliotheca Lascensi*. Pierwotnie właścicielem rękopisu był prawdopodobnie Karnkowski, inne rękopisy bowiem, z którymi razem i ten się zachował, do Karnkowskiego należały. Rękopis pisany jest nadzwyczajnie starannie, kaligraficznie. Pismo wskazuje na koniec wieku XVI. Oznaczam go literą D. Jest on najpoprawniejszy obok tekstu A.

Co się tyczy kwestyi, kiedy został ułożony ten ceremoniał, kwestya nie przedstawia się jasno. Odróżnić należy od tego pytanie, z jakiego czasu pochodzą teksty, które ten ceremoniał podają. Tekst C wyraźnie podaje w nagłówku, iż według tego *ordo coronandi* koronował się Henryk Walezy. Sam też tekst C tam, gdzie podaje imię króla, wymienia Henryka. Toż tekst D. Są

to odpisy więc innego tekstu, sporządzonego ze względu na koronację z r. 1574. Toż z racyi tej koronacyi powstał tekst B. Jako imię króla podawał ten tekst—Ernesta. Przygotowano go więc widocznie w nadziei, że ten pretendent włoży na głowę polską koronę. Następnie jednak w kilku miejscach wykrobano imię Ernesta i zastąpiono przez imię Henryka. Zupełnie to wskazuje dokładnie na czas powstania tego tekstu.

To jednak jeszcze nie daje podstawy do twierdzenia, jakoby ceremoniał sam został ułożony dopiero przed koronacją z r. 1574. Mógł on istnieć poprzednio, a jedynie przepisano go ze względu na tę koronację, wstawiając już imię przypuszczalnego króla. Że tak było, że ceremoniał jest wcześniejszy, na to wskazuje teks A. I on został sporządzony z uwagi na koronację z r. 1574, świadczy o tem pismo, wskazujące na drugą połowę—ku końcowi wieku XVI—fakt, że rękopis znalazł się w Paryżu, więc widocznie należał do kogoś, kto go z Polski tu przywiózł, a więc najprawdopodobniej do kogoś z otoczenia Henryka, wreszcie i to, że w tekście raz jako imię władcy podano: Ernesta. Jednak w samym tekście są dowody, że nie wtedy był ten ceremoniał ułożony. Jako imię króla koronowanego—z wyjątkiem tego jednego miejsca, gdzie jest podany Ernest—rękopis A zawsze podaje: Zygmunta. Żadnego nie było po śmierci ostatniego Jagiellona pretendenta do korony polskiej z imieniem Zygmunta, do któregooby więc ten tekst odnieść można. Nie podobna tu myśleć o Zygmuncie III; wtedy już prawdopodobnie ten tekst znajdował się we Francyi. A więc pozostaje tylko jeden sposób rozwiązania tej kwestyi, że pisarz tekstu A przepisał tekst z innego rękopisu, sporządzonego z uwagi na wcześniejszą koronację jednego z Zygmunatów, tj. Zygmunta I (r. 1506) lub Zygmunta Augusta (r. 1530). Za Zygmuntem I przemawiałoby to, iż króla nazywa pisarz Zygmuntem, nie Zygmuntem Augustem, zaś przeciw temu, iż przecie dopiero pięć lat ubiegło od koronacyi poprzedniej Aleksandra (r. 1501), która się odbyła według ceremoniału poprzednio będącego w użyciu, a wtedy właśnie przepisano w pontyfikale kardynała Fryderyka. Może więc prawdopodobniejszą rzeczą będzie przyjąć, iż jestto ceremoniał, ułożony ze względu na koronację Zygmunta Augusta.

Ten ceremoniał z XVI wieku ma inny charakter, niż ceremoniał wieku XV z biblioteki kapitulnej krakowskiej. Nie można też stawiać kwestyi tak, jakoby ten nowszy ceremoniał zastąpił poprzedni. Że rękopis, zawierający ceremoniał koronacyi Władysława Warneńczyka, był w użyciu jeszcze i w XVI stuleciu, na to wskazują zapiski o koronacyach 1530, 1574 i 1576, pomieszczone na okładce tego kodeksu, i dokonywane, jak świadczy pismo zapisek, współcześnie z temi koronacyami.

Charakter obu tych ceremoniałów jasno wystąpi, jeśli się zestawi pewne ich różnice:

I. W ceremoniale XV wieku ustępy, opisujące czynności przy koronacyi, są dość skąpe, uwzględniają tylko kościelną stronę obrzędu. W ceremoniale zaś XVI wieku ta strona jest szerzej uwzględniona, a także atrybucye

dostojników państwowych przy koronacji. Podawane są też nawet okoliczności, umotywowane mające pewne zarządzenia przy koronacji.

2. Wprost przeciwnie, o ile chodzi o formuły benedykcyi i przemowy. Są one w ceremoniale XV wieku traktowane wyczerpująco, każda podana w całości bez żadnego skracania. W ceremoniale zaś z XVI wieku ilość ich znacznie skąpsza.

Z tych różnic nie trudno wyjaśnić charakter tych ceremoniałów, usuwać trudności co do tego, że ceremoniał XV wieku jest jeszcze w XVI stuleciu w użyciu. Ceremoniał XV wieku — to podręcznik, jeśli się tak wyrazić można, dla duchowieństwa, przede wszystkim zaś arcybiskupa, jak się dokonuje koronacji, kiedy i jakie idą modlitwy, przemowy etc. Przy pomocy tego ceremoniału można było koronację odprawić z zachowaniem wszelkich uroczystości. Ceremoniał zaś XVI wieku nie miał stanowić podręcznika dla duchowieństwa; takim podręcznikiem pozostał ceremoniał z XV wieku. Cel spisania tego nowego ceremoniału był inny. Zwraca on więcej uwagę, jeśli się tak wyrazić wolno, na stronę dekoratywną, oraz podaje to, co obchodzi króla (ten z niego dobrze może się pouczyć, co ma czynić w czasie koronacji), i dostojników, którzy biorą udział w koronacji. Ma więc charakter świecki. Opisu koronacji dokonano dla ciekawości ogółu, który chciał wiedzieć, jak to wygląda taki akt uroczysty. Przecież z tego ogółu tak niewiele było osób, które mogły w akcie uczestniczyć. Zbliża się więc ten ceremoniał do tych licznych opisów koronacji królów, jakie się pojawiają w Polsce po każdej koronacji nowego króla. Te ostatnie jednak są jeszcze krótsze, jeszcze bardziej dekoratywną stronę uroczystości wysuwają na plan pierwszy; gdy ceremoniał XVI wieku korzystał widocznie z ceremoniału kościelnego w dużej mierze, opisy już wcale go nie znają, nie dają żadnych modlitw, przemów etc. Tym charakterem więc świeckim ceremoniału XVI w. tłumaczy się, że tego tekstu daremnieby szukać w archiwum kapituły gnieźnieńskiej lub krakowskiej. To była lektura świeckich, nie podręcznik dla dokonywania koronacji przez duchowieństwo. Łatwo więc zrozumieć, że te ceremoniały z XV i XVI wieku z sobą nie konkurują, że istnieją obok siebie, a nowszy starszego nie wyparł.

Czy wobec tego należy ze sobą zestawiać te ceremoniały, podawać także tekst tego nowszego z wieku XVI? Nie ulega wątpliwości, że tak. Ceremoniał ten przynosi nam niektóre wiadomości nowe, które były obojętne ze stanowiska duchowieństwa, dokonującego koronacji, ale są ciekawe np. ze względu na stanowisko przy koronacji niektórych dostojników. Nadto daje on nam możliwość poznania zmian, jakie w XVI w. zaszły w obrzędzie koronacyjnym w stosunku do XV wieku. Gdyby nie ten ceremoniał, nie znalibyśmy i ich wobec braku ceremoniału kościelnego z XVI wieku. Dostateczną zaś jest ten ceremoniał dokładny, by mógł posłużyć do skonstatowania tych różnic. A te różnice są tem ciekawsze, że one wszystkie już na polskim powstały gruncie, bez jakiegoś z zewnątrz idącego wpływu.

VII. W Bibliotece ordynacyi hr. Krasińskich znajduje się rękopis, zawierający także formułę koronacyjną z wieku XVI. Jestto kodeks nr. 3590. Ma on kart 7 folio, na których znajduje się wypisany tytuł: Ordo qualiter serenissimus rex Poloniae iuxta veterem consuetudinem coronatur et quae solennitas et ceremoniae circa id servari sint solitae. Pismo wskazuje już na wiek XVII. Pisarz przepisuje widocznie, nie zawsze tekst rozumiejąc. Stale pisze *ae* zamiast *e*, *kładzie* zamiast *h* na początku wyrazów *ch*. Powstał tekst ten ze względu na koronację Henryka Walezego z r. 1574, ale już po koronacyi. Wskazuje na to opis zajęć przy koronacyi. Zbliża się tekst do poprzednio omówionej formuły, z którą jest blisko spokrewniony. Podaję go także ze względu na różnice pewne w stosunku do tej formuły XVI wieku. Ten tekst drukował Gwagnin¹ z drobnymi zmianami, które podaję w wydaniu.

VIII. Z XVII wieku nie znamy żadnego ordo coronandi króla polskiego. Następny i ostatni tyczy się koronacyi króla Stanisława Augusta z r. 1764. Znane mi są trzy teksty rękopiśmienne zupełnie z sobą zgodne. Dwa pochodzą z biblioteki ord. hr. Krasińskich w Warszawie. Pierwszy z tych tekstów znajduje się w rękopisie nr. 355. Jestto kodeks XVIII w., folio, stron 150. Na pierwszej stronie napis ręką XIX w.: 1739—1767: Zbiór różnych ceremoniałów. Zawiera ón następujące rzeczy:

1. Ceremoniał audiencyi publicznej JWJMcI Pana posła wielkiego (*do-dano*: Xcia Mikołaja Rephnina) Najjaśniejszej Imperatorowej Całej Rossyi na sejmie 1766 dnia 4 miesiąca listopada odprawiony (1—12).

2. Ceremoniał audyencyi JMcI P. Benoego ministra pełnomocnego króla JMcI pruskiego na sejmie 1766 mianej ułożony z pewnością, że i ministrowie od dworu polskiego tymże samym sposobem wzajemnie u dworu berlińskiego przyjmowani będą (13—17).

3. Ceremoniał audiencyi publicznej najprzewielebniejszego w Bogu JMcI X. Nuncyusza (*do-dano*: Viscontego) na sejmie 1766 (*do-dano*: dnia 12 listopada odprawiony) (17—23).

4. Ceremoniał koronacyi Najjaśniejszego króla JMcI Stanisława Augusta (24—45).

5. Ceremoniał wyznaczony pro 26 novembris dla odebrania hołdu JKMcI od miasta Starej Warszawy (45—50).

6. Ceremoniał inwestytury JO. Piotra de Biron xiążęcia kurlandzkiego i semigalskiego, [przez] J. O. Ernesta syna swoim i ojca swego imieniem odbieranej dnia 31 grudnia roku 1764 (51—60)

¹) Guagninus Alexander: Ordo qualiter serenissimus rex Poloniae iuxta veterem consuetudinem coronatur (Johannes Pistorius, Polonicae historiae Corpus t. II str. 373—379); przedrukowana na formuła u A. Essenweina: Die mittelalterlichen Kunstdenkmale der Stadt Krakau, dodatek XVIII str. XI—XV. Po polsku ta formuła u Gwagnina: Kronika Sarmacyey europejskiej, Kraków 1611, str. 228—238.

7. Relation des audiences publiques et particulaires de mr. le chembelan Loyko envoyé extraordinaire des M. le Roi et de la Republique de Pologne en 1766 (*dodano*: à la cour de Versailles) rendue par lui même aux archives du g. marechal avec des informations sur le ceremonial, qui se pratique en cette cour (61—79).

8. Copie d'un ceremonial donné par Le grand maitre de ceremonie à Petersbourg à monsieur le comte Rzewuski envoyé extraordinaire et ministre plenipotentier du roi et de la republique de Pologne à la cour imperiale de Russie (80—86). Remarques faites par le grand notaire Rzewuski ministre du roi et de la republique de Pologne à la cour imperiale de Russie sur l'etiquette de cette cour à l'égard des ministres entrangers (87—90).

9. Opisanie wjazdu audyencyi i wykonania homagii circa investituram Xcia Jmci kurlandzkiego Ernesta graffa de Biron przez posła i plenipotenta Jego JMci P. Fincka de Finckensten w Warszawie d. 20 marca 1739 roku (91—95).

10. Ceremoniał wjazdu circa investituram Najjaśniejszego Królewicza JMci polskiego Karola na xięstwo kurlandzkie, któremu aktowi determinowany dzień 2 ianuarii 1759 (96—107).

11. Ceremoniale antiquum circa excipiendos legatos ac ministros exterorum principum ad regem et rempublicam Polonom observari solitum (108—110).

12. Ceremonial tel qu'il sera observé à l'audience publique de S. E. Mr. le marquis des Issarts comme ambassadeur extraordinaire de France 1746 (111—114).

13. Ceremoniale de l'audience publique de mgr. Visconti nonce du St. Siège auprès du roi et de la republique de Pologne fixée au dimanche 28 de septembre 1760 (115—120).

14. Reglement de l'audience de mr. le marquis de Conflans déterminée au dimanche 22 juin à onze heures du matin avant la messe (121).

15. Literae credentiales xcia JMci kurlandzkiego, dane urodzonomu Klopmanowi kanclerzowi kurlandzkiemu do Najj. króla JMci Stanisława Augusta, komunikowane Xciu JMci marszałkowi w. k. d. 6 septembris 1767 a. (122).

16. Opisanie kłótni między liberyą JW. JMci Xiędza nuncyusza a żołnierzami regimentu gwardyi pieszej kor. d. 10 maii 1767 w zamku warszawskim uczynionej (123—127).

17. Opisanie ceremoniału przyjęcia JW. JMci X. hrabi Durini arcybiskupa acyreneńskiego w charakterze nuncyusza od stolicy apostolskiej do Najj. Króla JMci Stanisława Augusta w roku 1767 przybyłego (128—133).

18. Regestr czynów publicznych tak polskich jako i zagranicznych potency w tej księdze znajdujących się (138—145).

Zbiór tych formuł powstał widocznie na użytek marszałka wielkiego koronnego jako mistrza ceremonii dworu polskiego. Ceremoniał koronacyi

króla polskiego, podany jako nr. 4, został ułożony ze względu na tę koronację. Jest on spisany po polsku, odpowiada przede wszystkim potrzebom tego, który ma kierować stroną świecką, jeśli tak się wyrazić wolno, koronacyi.

Drugi tekst znajduje się w tejże bibliotece jako nr. 4036. Składa się z 12 kart folio i zawiera tylko ceremoniał koronacyi Stanisława Augusta. Jest to formuła zgodna zupełnie z poprzednią.

Trzeci tekst znajduje się w rękopisie biblioteki Ossolińskich nr. 2313. Jest to mały poszyt in 4-o, z ośmiu kart złożony. Na str. 1—14 znajduje się: Ceremoniał koronacyi Nayiasn. króla JMci Stanisława Augusta; resztę, t. j. str. 14—16, wypełnia: Ceremoniał, który ma być z strony dworu jako też panów w Warszawie mieszkających y z strony JO. Piotra Birona dziedzicznego kurlandzkiego y semigalskiego xiążęcia, gdy tenże xiąże JMC. na inwenstyturę swoją do Warszawy y audyencyą prywatną do Nayiasn. Pana przybędzie. Tekst, gorszy od poprzednich, zawiera nic nie znaczące odmianki, więc ich nie podaję; większą odmianą jest to, iż nie podaje on formuły przysięgi króla, odwołując się do konstytucyi sejmu elekcyjnego.

Ten ceremoniał ogłoszono drukiem wspólnie p. t. Ceremoniał koronacyi Nayiasniejszego króla JMCi Stanisława Augusta w Warszawie, RP. 1764 dnia 25 listopada odprawioney. W Warszawie w drukarni J. K. M. y Rzczpltey u XX. Sch. Piar., w 8-ce, stron 41. Egzemplarze mają: biblioteka Ossolińskich i biblioteka Krasińskich.

IX. Osobny był ceremoniał koronacyi królowych. Podaję tu dwie formuły:

1. Formułę z rękopisu biblioteki kapitulnej krakowskiej nr. 11 katalogu X. Polkowskiego, o którym wyżej str. 137. Jest to również formuła rzymska.

Pontyfikał Erazma Ciołka, o którym wyżej str. 140, przepisywał ceremoniał koronacyi króla z pontyfikału kardynała Fryderyka. Nie było tam ceremoniału koronacyi królowej; ten więc przejął z rękopisu tu podanego, nr. 11 katalogu biblioteki kapitulnej. Odmianki pontyfikału Ciołka podaję jako pochodzące z rękopisu B.

2. Formułę z rękopisu nr. 17 tejże biblioteki (ob. str. 139), spisaną na koronację królowej Elżbiety. Jest to więc już formuła polska, na rzymskiej oparta.

W XVI wieku ułożono nową formułę, mianowicie w r. 1512 na koronację Barbary Zapolskiej. Niedawno wydrukował ją prof. Balzer w *Corpus iuris polonici* t. III nr. 101. Tu więc jej już nie podaję. Formuła ta używana jest także w XVII wieku, kiedy ją wyraźnie nawet królowie zatwierdzają przy sposobności koronacyi królowych, tak Władysław IV w r. 1646, jak i Jan Kazimierz w r. 1649¹⁾.

Słowa podziękui za uprzejmą pomoc w pracy tej niech zechcą przyjąć X. Dr. Trzeciński, Dr. St. Kętrzyński, p. T. J. Baranowski, Dr. M. Handelsman, archiwaryusz p. A. Chmiel i prof. Dr. St. Estreicher.

¹⁾ Balzer, *Corpus iuris polonici* t. III nr. 101, uwagi wstępne.

I. Ordo coronandi regis Poloniae saeculi XIII.

(ex codice capituli Gneznensis).

Incipit ordo ad benedicendum regem, quando novus a clero et populo sublimatur in regnum. Primum enim exeunte illo de thalamo unus episcoporum dicat hanc orationem: Omnipotens sempiterne Deus, qui famulum tuum N. regni fastigio dignatus es sublimare, tribue ei, quesumus, ut ita in huius seculi cursu cunctorum in commune salutem disponat, quatenus a tue veritatis tramite non recedat. Per. Postea suscipiant illum duo episcopi dextra levaque honorifice parati, habentes sanctorum reliquias collo pendentes. Ceteri autem clerici sollempni apparatu ornati precedente sancto evangelio et duabus crucibus cum incensu ducant illum ad ecclesiam responsorium canentes: Ecce mitto angelum meum, V.: Israel si me, cuncta cum plebe sequente. Ad hostium autem ecclesie clerus subsistat et archiepiscopus dicat hanc orationem. Deus, qui scis genus humanum nulla sua virtute posse subsistere, concede propicius, ut famulus tuus N., quem populo tuo voluisti praeferri, ita tuo fulciatur adiutorio, quatenus, quibus potuit preesse, valeat et prodesse. Per. Introeuntes autem ecclesiam hanc decantent antiphonam: Domine salvum fac regem et exaudi nos in die, qua invocaverimus te usque ad introitum chori. Psalmus: Exaudiat te dominus cum: Gloria Patri. Tunc episcopus dicat hanc orationem: Omnipotens sempiterne deus, celestium terrestriumque moderator, qui famulum tuum N. ad regni fastigium dignatus es provehere, concede propicius quesumus, ut a cunctis adversitatibus liberatus et ecclesiastice pacis dono muniatur et ad eterne pacis gaudia te donante pervenire mereatur. Per.

Ibi autem ante chorum designatus princeps pallium et arma deponat atque inter manus episcoporum perductus in chorum usque ad altaris gradus incedat cunctoque pavimento tapetibus et pallioliis cooperto ibi humiliter totus in cruce prostratus iaceat una cum episcopis et presbiteris hinc inde prostratis, ceteris in choro letaniam breviter psallentibus, id est XII apostolos et totidem martires, confessores, virgines etc. usque in finem huic benedictioni convenientem.

Ut hunc famulum tuum N. in regem eligere digneris. Te rogamus audi nos.

Ut eum in regem benedicere et sublimare digneris. Te rogamus.

Ut eum ad imperii fastigium perducere digneris. Te rogamus.

Finita autem letania erigant se. Sublatus autem princeps interrogetur ab episcopo metropolitano, si sanctas Dei ecclesias ac rectores ecclesiarum necnon et cunctum populum sibi subiectum iuste ac religiose regali providencia iuxta morem patrum suorum defendere ac regere velit. Illo autem profitente, in quantum divino fultus adiutorio ac solacio omnium fidelium suorum valuerit, ita se per omnia fideliter esse acturum, ipse episcopus affatur populum, si tali principi ac rectori se subiicere ipsiusque regnum firma fide stabilire atque iussionibus illius obtemperare velint iuxta apostolum: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit¹⁾, regi quasi precellenti. Tunc ergo a circumstante clero et populo unanimiter dicatur: Fiat. Fiat. Amen. Postea vero eo devote inclinato dicatur ab uno episcopo hec oratio:

Te invocamus Domine sancte pater omnipotens, eterne Deus, ut hunc famulum tuum, quem tue divine dispensacionis providencia in primordio plasmatum usque in diem presentem juvenili flore letantem crescere concessisti, eum tuo dono ditatum plenumque gracia veritatis de die in diem coram Deo et hominibus ad meliora semper proficiscere facias, ut summi regiminis solium graciae superne largitate gaudens suscipiat et misericordie tue muro ab hostium adversitate undique munitus plebem sibi commissam cum pace propiciacionis et virtute victoriae feliciter regere mereatur. Per.

Et archiepiscopus dicat hanc oracionem: Benedic Domine hunc regem nostrum N., qui regna omnium moderaris a seculo, et tali eum benedictione glorifica, ut davitice teneat sublimitus sceptrum et glorificatus in eius protinus reperiatur ministerio. Da ei Domine in tuo spiramine cum mansuetudine ita regere populum, sicut Salomonem fecisti regnum obtinere pacificum. Tibi semper sit cum timore subditus tibi que militet in quiete. Sit tuo clipeo protectus cum proceribus et ubique tua gracia victor existat. Honorifica eum pre cunctis regibus gencium, felix populis dominetur et feliciter eum nationes adorent. Vivat inter gencium catervas magnanimus, sit in iudiciis equitatis singularis. Locupletet eum tua predives dextra, frugiferam obtineat patriam et eius liberis tribuas profuturam. Presta ei prolixitatem vite per tempora, ut in diebus eius oriatur iusticia. A te robustum teneat regiminis solium et cum iocunditate et leticia eterno glorietur in regno. Per omnia secula seculorum. Amen. Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo. Sursum corda. Habemus ad Dominum. Gracias agamus Domino Deo nostro. Dignum et iustum est.

Prephacio. Vere dignum et iustum est, equum et salutare nos tibi semper et ubique gracias agere Domine sancte, pater omnipotens, eterne Deus, creator omnium, imperator angelorum, rex regnancium dominusque dominancium. Qui Abraam fidelem famulum tuum de hostibus triumphare fecisti,

¹⁾ W tekście: sunt.

Moysi, Iosue populo prelati multiplicem victoriam tribuisti humilemque David puerum tuum regni fastigio sublimasti et Salomonem sapientie pacisque ineffabili munere ditasti. Respice quesumus ad preces humilitatis nostre et super hunc famulum tuum N., quem supplici devocione in regem eligimus, benedictionum tuarum dona multiplica eumque dextra tue potencie semper et ubique circumda, quatinus predicti Abrahæ fidelitate firmatus, Moysi mansuetudine fretus, Iosue fortitudine munitus, David humilitate exaltatus, Salomonis sapientia decoratus tibi in omnibus placeat et per tramitem iusticie inoffenso gradu semper incedat ecclesiamque tuam deinceps cum plebibus sibi annexis ita enutriet ac doceat, muniat et instruat contraque omnes visibiles et invisibiles hostes eidem potenter regaliterque tue virtutis tegimen administret et ad vere fidei pacisque concordiam eorum animos te opitulante reformet, ut horum populorum subiectione debita fultus, condigno amore glorificatus ad paternum decenter solium tua miseracione conscendere mereatur, tue ergo proteccionis galea munitus et scuto insuperabili iugiter protectus armisque celestibus circumdatus optabilis victorie triumphum feliciter capiat terroremque sue potencie infidelibus inferat et tibi militantibus pacem letanter reportet. Per Dominum nostrum Ihesum Christum filium tuum, qui in virtute crucis tartara destruxit regnoque diaboli superato ad celos victor ascendit, in quo potestas omnis regumque consistit victoria, qui est gloria humilium et vita salusque populorum. Qui tecum.

Deinde ab altero episcopo hec dicatur oratio: Deus auctor inenarrabilis mundi. *Require retro in coronacione imperatoris. Tunc dominus metropolitanus ungat de oleo sanctificato caput, pectus et scapulas ambasque compages brachiorum ipsius ita dicendo:* Ungo te in regem de oleo sanctificato in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. *Et dicant omnes:* Amen. Pax tibi. *Responsio:* Et cum spiritu tuo. *Deinde ungat sibi manus de oleo sanctificato dicens:* Ungantur manus iste de oleo sanctificato, unde uncti fuerunt reges et prophete, et sicut unxit Samuel David in regem, ut sis benedictus et constitutus rex in regno isto super populum istum, quem Dominus Deus tuus dedit ad regendum de gubernandum. Quod ipse. *Et respondeant omnes:* Amen. Pax tibi. Et cum spiritu tuo.

Item incipiat in modum prephacionis, sicut et prius: Unde unxisti sacerdotes, reges et prophetas ac martires, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iusticiam atque adepti sunt repromissiones, cuius sacratissima unccio super caput eius defluat et cordis illius intima penetret et promissionibus, quas adepti sunt victoriosissimi reges, gracia tua dignus efficiatur, quatinus et in presenti seculo feliciter regnet et ad eorum consortium in celesti regno perveniat. Per Dominum nostrum Ihesum Christum filium tuum, qui unctus est oleo leticie pre consortibus suis et virtute crucis potestates aeras debellavit, tartara destruxit regnumque diaboli superavit et ad celos victor ascendit, in cuius manu victoria omnis, gloria et

potestas consistunt et tecum vivit et regnat Deus in unitate eiusdem Spiritus Sancti. Per omnia.

Sequitur oratio: Prospicere omnipotens Deus serenis obtutibus. *Require in ordinatione imperatoris.* Item *alia oratio:* Deus, qui es iustorum gloria et misericordia peccatorum, qui misisti filium tuum preciosissimo sanguine suo genus humanum redimere, qui conteris bella et propugnator es in te sperantium et sub cuius arbitrio omnium regnorum continetur potestas, te humiliter deprecamur, ut presentem famulum tuum N. in tua misericordia confidentem in presenti sede benedicas regali eique propicius adesse digneris, ut qui tua expetit protectione defendi, omnibus sit hostibus forcior. Fac eum Domine beatum esse et victorem de inimicis suis. Corona eum corona iusticie et pietatis, ut ex toto corde et tota mente credens in te tibi deserviat, sanctam tuam ecclesiam defendat et sublimet populumque a te sibi commissum iuste regat, nullis insidiantibus malis eum in iniusticiam vertat. Accende Domine cor eius ad amorem tue gracie per hoc unccionis oleum, unde unxisti sacerdotes, reges et prophetas, quatinus iusticiam diligens per tramitem iusticie similiter populum ducens post peracta a te disposita in regali excellencia annorum curricula pervenire ad eterna gaudia mereatur. Per eundem.

Alia oratio: Deus electorum fortitudo et humilium celsitudo, qui in primordio per infusionem diluvii crimina mundi castigare voluisti et per columbam ramum olivae portantem pacem terris redditam demonstrasti, iterum Aaron famulum tuum per unxionem olei sacerdotem sanxisti et postea per huius unguenti infusionem ad regendum populum israeliticum sacerdotes reges ac prophetas prefecisti vultumque ecclesie in oleo exhilarandum per propheticam famuli tui vocem David esse predixisti, ita quesumus omnipotens pater, ut per huius creature pinguedinem hunc servum tuum sanctificare tua benedictione digneris eumque in similitudinem columbe pacem simplicitatis populo sibi commissio preparare et exempla Aaron in Dei servicio diligenter imitari regnique fastigia in consiliis sciencie et equitate iudicii semper assequi vultumque hilaritatis per hanc olei unccionem te adiuvante tocus plebis paratum habere facias. Per.

Alia oratio: Deus Dei filius Jhesus Christus dominus noster, qui a patre oleo exultacionis est unctus pre participibus suis, ipse per presentem sacri unguiminis infusionem Spiritus paracliti super caput tuum infundat benedictionem eandemque usque ad interiora cordis tui penetrare faciat, quatinus hoc visibili et tractabili dono invisibilia percipere et temporali regno iustis moderaminibus executio eternaliter cum eo regnare merearis, qui solus sine peccato rex regum vivit et gloriatur cum Deo Patre in unitate eiusdem Spiritus sancti Deus. Per omnia secula seculorum. Amen.

Postea ab episcopis ensem accipiat et cum ense totum sibi regnum fideliter ad regendum secundum supradicta verba sciat esse commendatum dicente metropolitano episcopo:

Accipe gladium per manus episcoporum licet indignas, vice tamen et auctoritate sanctorum apostolorum consecratas tibi regaliter impositum nostreque benedictionis officio in defensionem sancte Dei ecclesie divinitus ordinatum et esto memor, de quo psalmista prophetavit dicens: Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, ut in hoc per eundem vim equitatis exercéas, molem iniquitatis potenter destruas et sanctam Dei ecclesiam eiusque fideles propugnes ac protegas, nec minus sub fide falsos quam christiani nominis hostes execres et destruas, viduas ac pupillos clementer adiuves ac defendas, desolata restaures, restaurata conserves, ulciscaris iniusta, confirmes bene disposita, quatinus haec in agendo virtutum triumpho gloriosus iusticieque cultor egregius cum mundi Salvatore, cuius typum geris in nomine, sine fine merearis regnare.

Oracio post gladium: Deus, qui providencia tua celestia simul et terrena moderaris, propiciare christianissimo regi nostro, ut omnis hostium suorum fortitudo virtute gladii spiritualis frangatur ac te pro illo pugnante penitus conteratur. Per Dominum.

Accinctus autem ense similiter ab episcopis armillas et pallium et anulum accipiat dicente metropolitano: Accipe regie dignitatis anulum et per hunc in te catholice fidei cognosce signaculum, quare ut hodie ordinaris caput et princeps regni ac populi, ita perseverabis auctor et stabilitor christianitatis et christiane fidei, ut felix in opere, locuplex in fide, cum rege regum glorieris per eum, cui est honor et gloria per infinita secula seculorum. Amen.

Oracio post anulum: Deus, cuius est omnis potestas et dignitas, da famulo tuo prosperum sue dignitatis effectum, in qua te remunerante permaneat semperque timeat tibi iugiter placere contendat. Per.

Postea virgam accipiat dicente sibi episcopo: Accipe virgam virtutis atque equitatis, qua intelligis mulcere pios et terrere reprobos, errantibus viam pandere, lapsis manum porrigere disperdasque superbos et releves humiles, ut aperiat tibi hostium Dominus noster Ihesus Christus, qui de se ipso ait: Ego sum hostium; per me si quis introierit, salvabitur. Et ipse, qui est clavis David et sceptrum domus Israel, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit. Sitque tibi auctor, qui educit vinctum de domo carceris sedentemque in tenebris et umbra mortis et in omnibus sequi merearis eum, de quo David propheta cecinit: Sedes tua Deus in seculum seculi, virga equitatis virga regni tui. Et imitando ipsum diligas iusticiam et odio habeas iniquitatem, quia propterea unxit te Deus, Deus tuus, ad exemplum illius, quem ante secula unxerat oleo exultacionis pre participibus suis, Ihesum Christum Dominum nostrum, qui vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen.

Tunc metropolitanus solus reverenter coronam capiti regis imponat dicens: Accipe coronam regni, que licet ab indignis episcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur, eamque sanctitatis gloriam et honorem et opus fortitudinis expresse signare intelligas et per hanc te participem ministrum non ignores, ita ut sicut nos in interioribus pastores rectoresque animarum intel-

ligimur, tu quoque in exterioribus verus Dei cultor strenuusque contra omnes adversitates ecclesie Christi defensor regnique tibi a Deo dati et per officium nostre benedictionis in vice apostolorum omniumque sanctorum tuo regimini commissi utilis executor regnatorque proficuus semper appareas, ut inter gloriosos adletas (sic) virtutum gemmis ornatus et premio sempiternae felicitatis coronatus cum Redemptore ac Salvatore Ihesu Christo, cuius nomen vicemque gestare crederis, sine fine glorieris. Qui vivit et imperat Deus cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti. Per.

Oracio post coronam: Deus perpetuitatis, dux virtutum, cunctorum hostium victor, benedic hunc famulum tuum tibi caput suum inclinantem et prolixa sanitate et prospera felicitate eum conserva et ubicunque, pro quibus auxilium tuum invocaverit, cito adsis et protegas ac defendas. Tribue ei, quesumus Domine, divicias gratie tue, comple in bonis desiderium eius. Corona sit ei in miseracione et misericordia tibi Deo pia devocione iugiter famuletur. Per.

Hic detur sceptrum, ita dicens: Accipe sceptrum regie potestatis insigne, virgam scilicem rectam regni, virgam virtutis, qua te ipsum bene regas, sanctam ecclesiam populumque videlicet christianum tibi a Deo commissum regia virtute ab improbis defendas, rectos pacifices, ut viam rectam tenere possint, tuo iuvamine dirigas, quatinus de temporali regno ad eternum regnum pervenias, ipso adiuvante, cuius regnum et imperium sine fine permanet.

Oracio post sceptrum: Omnium Domine fons bonorum cunctorumque Deus institutor profectuum, tribue quesumus famulo tuo adeptam bene regere dignitatem et a te sibi prestitum honorem dignare corroborare. Honorifica eum pre cunctis regibus terre, uberi eum in benedictione locupleta et in solio regni firma stabilitate consolida. Visita eum in sobole, presta ei prolixitatem vite. In diebus eius semper oriatur iusticia, ut cum iocunditate et leticia eterno glorietur in regno. Per.

Statim sequitur benedictio: Benedicat tibi Dominus, custodiat te et sicut te voluit super populum suum esse regem, ita in presenti seculo felicem et eterne felicitatis tribuat esse consortem. Amen. Clerum ac populum, quem sua voluit opitulacione in tua sancctione congregari, sic sua dispensacione et tua administracione per diuturna tempora faciat feliciter gubernari. Amen. Quatinus divinis monitis parentes, adversitatibus carentes, bonis omnibus exuberantes, tuo imperio fideli amore obsequentes et in presenti seculo pacis tranquillitate fruantur et tecum eternorum civium consorcio potiri mereantur. Amen. Quod ipse. Benedictio Dei Patris.

Deinde coronatus honorifice per chorum ducatur de altari ab episcopis usque ad solium cantante clero responsorium: Desiderium anime eius. *Deinde dicat sibi dominus archiepiscopus:* Sta et retine locum amodo, quem hucusque paterna successione tenuisti, hereditario iure tibi delegatum per auctoritatem Dei omnipotentis et presentem tradicionem nostram omniumque sci-

licet' episcoporum, ceterorumque Dei servorum, et quanto clerum sacris altaribus propinquorem perspicias, tanto ei potius in locis congruis honorem impendere memineris, quatinus mediator Dei et hominum mediator cleri et plebis (*hoc in loco dominus metropolitanus sedere eum faciat super sedem*) te in hoc regni solio confirmet et in regno eterno secum regnare faciat Ihesus Christus, dominus noster, rex regum et dominus dominancium. Qui cum Deo Patre.

Professio regis ante solium coram Deo et omni populo: Profiteor et promitto coram Deo et angelis eius amodo et deinceps legem et iusticiam pacemque sancte Dei ecclesie populoque mihi subiecto pro posse et nosse facere et conservare, salvo condigno misericordie respectu, sicut cum consilio fidelium nostrorum melius invenire poterimus, pontificibus quoque ecclesiarum Dei condignum et canonicum honorem exhibere atque ea, que ab imperatoribus et regibus ecclesiis sibi commissis collata et reddita sunt, inviolabiliter conservare, abbatibus etiam, comitibus et vassis dominicis nostris congruum honorem secundum consilium fidelium nostrorum prestare. Amen.

Tunc det illis oscula pacis. Cunctus autem clerus tali rectore gratulans sonantibus campanis alta voce concinat: Te Deum laudamus *cantante populo* Kyrie eleyson. *Tunc episcopus metropolitanus missam celebret plena processione. Sequitur ordo missarum, si in feria evenerit, sed melius et honorabilius est in die dominica.*

Oratio ad missam: Deus qui miro ordine universa disponis et ineffabiliter gubernas, presta quesumus, ut famulus tuus N. hec in huius seculi cursu implenda decernat, unde tibi in perpetuum placere prevaleat. Per.

Secreta: Concede quesumus omnipotens Deus his salutaribus sacrificiis placatus, ut famulus tuus N. ad peragendum regalis dignitatis officium inveniatur semper idoneus et celestis patrie reddatur acceptus. Per.

Benedictio: Omnipotens Deus, qui te populi sui voluit esse rectorem, ipse te celesti benedictione sanctificans eterni regis faciat esse consortem. Amen. Concedatque tibi contra omnes fidei christiane hostes visibiles et invisibiles victoriam triumphalem et pacis et quietis ecclesiastice felicissimum te fieri longe lateque fondatorem. Amen. Quatinus te gubernacula regni tenente populus tibi subiectus christiane religionis iura custodiens undique tutus pace tranquilla perfruatur et te in concilio regum beatorum collocato eterna felicitate ibidem tecum pariter gaudere mereatur. Amen. Quod ipse.

Postcommunio: Hec, Domine, salutaris sacrificii perceptio famuli tui N. peccatorum maculas diluat et ad regendum secundum voluntatem tuam populum idoneum illum reddat, ut hoc salutari misterio contra visibiles atque invisibiles hostes reddatur invictus, per quod mundus est divina dispensacione redemptus. Per Dominum.

II. Ordo coronandi regis Poloniae saeculi XIV.

(ex codice capituli Cracoviensis).

Incipit ordo ad regem benedicendum, quando novus a clero et populo sublimatur in regnum.

Primum exeunte illo de thalamo unus episcoporum dicat oracionem: Omnipotens sempiterne deus, qui famulum tuum regni fastigio dignatus es sublimare, tribue quesumus ei, ut ita in huius seculi cursu cunctorum in commune salutem disponat, quatenus a tue veritatis tramite non recedat. Per. Postea suscipiant illum duo episcopi dextra levaque honorifice parati habentes sanctorum reliquias collo pendentes, ceteri autem clerici sint parati et adornati casulis precedente sancto evangelio et duabus crucibus cum incenso boni odoris ducant illum ad ecclesiam canentes: Ecce mitto angelum meum. V. Israhel si me au[dieris]. Ad ostium autem ecclesiae clerus subsistat et archiepiscopus dicat hanc oracionem: Deus, qui scis genus humanum nulla virtute posse subsistere, concede propicius, ut famulus tuus, quem populo tuo voluisti preferri, ita tuo fulciatur adiutorio, quatinus quibus potuit preesse, valeat prodesse. Per. Introeuntes autem et procedentes clerici decantent antiphonam: Domine salvum fac regem usque in introitum chori. Tunc pontifex dicit oracionem: Omnipotens sempiterne Deus, celestium terrestriumque moderator, qui famulum tuum ad regni fastigium dignitatemque dignatus es provehere, concede quesumus, ut a cunctis adversitatibus liberatus et ecclesiastice pacis dono muniatur et ad eterne pacis gaudia te donante pervenire mereatur. Per. Ibi autem ante chorum designatus princeps pallium et arma deponat atque inter manus episcoporum perductus in chorum usque ad altaris gradum incedat pavimento tapetibus et pallioliis contecto, ibi humiliter totus in cruce prostratus iaceat una cum pontificibus et presbiteris hinc inde prostratis, ceteris in choro letaniam breviter psallentibus, id est XII apostolis atque paucis martiribus, confessoribus et virginibus nominatis, et intra cetera inferenda sunt ista: Ut hunc famulum tuum N. in regem eligere digneris, Te rogamus, audi nos. Ut eum ad imperii fastigium perducere digneris, Te rogamus, audi nos¹⁾.

Tunc archiepiscopus interroget eum hoc modo: Vis fidem sanctam a catholicis viris tibi traditam tenere et operibus iustis observare? Respondet: Volo. Interrogacio: Vis sanctis ecclesiis ecclesiarumque ministris tutor et defensor esse? Volo. Vis regnum tibi a deo concessum secundum iusticiam patrum tuorum regere et defendere? Volo et in quantum divino fultus adiutorio ac solacio omnium [fidelium] suorum valuero, ita me per omnia fideliter acturum esse promitto.

¹⁾ Na boku dopisano: hic offerunt eum episcopi archiepiscopo. Tunc hic dicitur: reverende pater, postulat. Słowa te wciagnięte są dosłownie w tekst w rękopisie B. w tem miejscu.

Deinde dominus metropolitanus affatur populum hiis verbis: Vis tali principi ac rectori te subicere ipsiusque regnum firmare, firma fide stabilire atque iussionibus illius obtemperare iuxta apostolum: omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, regi quasi precellenti? Tunc a circumstante clero et a populo unanimiter dicatur: fiat, fiat, amen¹⁾.

Post ea vero eo devote inclinato dicatur ab episcopo metropolitano: Benedic²⁾ domine hunc regem nostrum N., qui regna omnia moderaris a seculo et tali eum benedictione glorifica, ut davitice teneat benedictionis et sublimitatis sceptrum et glorificatus in eius protinus reperiat merito. Da ei tuo spiramine cum mansuetudine ita regere populum, sicut Salomonem fecisti regnum obtinere pacificum. Tibi semper cum timore sit subditus tibi que militet cum quiete. Sit tuo clipeo protectus cum proceribus³⁾ et ubique tua gracia victor existat. Honorifica eum pre cunctis regibus gentium, felix populis dominetur et feliciter eum naciones adorent, vivat inter gentium catervas magnanimus, sit in iudiciis equitatis singularis, locupletet eum tua predives dextera, frugiferam obtineat patriam et eius liberis tribuas profutura. Presta ei prolixitatem vite per tempora et in diebus eius orietur iusticia, a te robustum teneat regiminis solium et cum iocunditate et leticia eterno gloriatur in regno. Per.

Item oratio: Omnipotens eterne deus, creator omnium, imperator angelorum, rex regnancium dominusque dominancium, qui Abraham fidelem famulum tuum de hostibus triumphare fecisti, Moysi et Iosue populo prelati multiplicem victoriam tribuisti humilemque David puerum tuum regni fastigio sublimasti et Salomonem sapientie pacisque ineffabili munere ditasti, respice quesumus ad preces humilitatis nostre et super hunc famulum tuum N., quem supplici devocione in regem eligimus, benedictionum tuarum dona multiplica eumque dextera tue potentie semper et ubique circumda, quatenus predicti Abrahe fidelitate firmatus, Moysi mansuetudine fretus, Josue fortitudine munitus, David humilitate exaltatus, Salomonis sapientia decoratus tibi in omnibus placeat et per tramitem iusticie inoffenso gressu semper incedat ecclesiamque tuam cum plebibus sibi adnexis ita enutriet ac doceat, munit et instruat contraque omnes visibiles et invisibiles hostes eidem potenter regaliterque tue virtutis regimen administret et ad vere fidei pacisque concordiam eorum animos te opitulante reformet, ut horum populorum debita subiectione fultus, condigno amore glorificatus, ad paternum solium tua miseracione conscendere mereatur, tue quoque protectionis galea munitus et scuto insuperabili iugiter protectus armisque celestibus circumdatus optabilis victorie triumphum feliciter capiat terroremque sue potentie infidelibus inferat et pacem tibi militantibus letanter portet. Per dominum nostrum, qui

¹⁾ Na boku dopisano: hic fit iuramentum. Te słowa w tem miejscu wciągnięto w tekst w rękopisie B. ²⁾ Na boku dopisano: non hic dicitur. W B. tu dano najprzód ustęp: omnipotens eterne, a następnie ten ustęp: Benedic. ³⁾ W tekście: protectoribus.

virtute sancte crucis tartara dextruxit regnoque diaboli superato ad celos victor ascendit, in quo omnis potestas regumque consistit victoria, qui est gloria humilium et vita salusque populorum, qui tecum Deus inenarrabilis, auctor mundi, conditor generis humani, gubernator imperii, confirmator regni, qui ex utero fidelis amici tui patriarche nostri Abrahe preelegisti reges seculis profuturos, tu presentem regem hunc cum exercitu suo per intercessionem omnium sanctorum uberi benedictione locupleta et in solium regni firma stabilitate connecte. Visita eum sicut Moysen in rubo, Iesu nave (sic) in prelio, Gedeon in agro, Samuelem in templo et illa eum benedictione siderea ac rore sapientie tue profunde, quam beatus David in psalterio, Salomon filius eius te remunerante percepit e celo. Sis ei acies, contra inimices lorica, in adversis galea, in prosperis paciencia, in protectione clipeus sempiternus, et presta, ut gentes illi teneant fidem, proceres sui habeant pacem, diligant caritatem, abstineant se a cupiditate, loquantur iusticiam, custodiant veritatem. Et ita populus iste sub eius imperio pullulet coalitus benedictione eternitatis, ut semper maneant tripudiantes in pace victores. Quod ipse prestare dignetur, qui vivit et regnat.

Tunc unguantur manus de oleo sancto: Unguantur manus iste de oleo sanctificato, unde uncti fuerunt reges et prophete, et sicut unxit Samuel David in regem, ut sis benedictus et constitutus rex in regno isto super populum istum, quem dominus Deus tuus dedit tibi ad regendum ac gubernandum. Quod ipse prestare.

Item alia oratio: Aspice omnipotens Deus hunc gloriosum regem illum W. serenis obtutibus et sicut benedixisti Abraham, Ysaac et Iacob, sic illum largis benedictionibus spiritualis gratie cum plenitudine omnipotentie tue irrigare atque perfundere dignare. Tribue ei de rore celi et de pinguedine terre habundanciam frumenti, vini et olei et omnium frugum opulenciam ex largitate divini muneris longa per tempora, ut illo regnante sit sanitas corporum in patria et pax inviolata sit in regno et dignitas gloriosa maximo splendore regie potestatis oculis omnium fulgeat, luce clarissima clarescat atque splendore quasi splendidissima fulgura maximo perfusa lumine videatur. Tribue ei omnipotens Deus, ut sit fortissimus protector patrie et consolator ecclesiarum atque sanctorum cenobiorum maxima cum pietate regalis munificencie atque ut sit fortissimus regum, triumphator hostium ad opprimendas rebelles et barbaras vel paganas naciones sitque suis inimicis satis terribilis premaxima fortitudine regalis potencie, optimatibus quoque ac precelsis proceribusque ac fidelibus sui regni sit magnificus et amabilis et pius, ut ab omnibus timeatur ac diligatur, reges quoque de lumbis eius per successiones temporum futurorum egrediantur regnum hoc regere totum et post gloriosa tempora atque felicia presentis vite gaudia sempiterna in perpetua beatitudine habere mereatur. Quod ipse prestare dignetur.

Postea ab episcopo metropolitano unguantur de oleo sanctificato pectus et scapule ambeque compages: Unguo te in regem de oleo sanctificato in no-

mine patris et filii et spiritus sancti. *Et addat hec:* Spiritus sancti gracia humilitatis nostre officio in te copiosa descendat, ut sicut manibus nostris indignis oleo materiali pinguescis exterius oblitus, ita eius invisibili unguine delibutus impinguari merearis interius eiusque spirituali unctione perfectissime semper imbutus et illicita declinare tota mente et spernere discas seu valeas et utilia anime tue iugiter cogitare, optare atque operari queas, auxiliante domino nostro Iesu Christo, qui cum Deo. *Sequitur:* Deus¹⁾, qui es iustorum gloria et misericordia peccatorum, qui misisti filium tuum preciosissimo sanguine tuo genus humanum redimere, qui conteris bella et propugnator es in te sperantium et sub cuius arbitrio omnium regnorum continetur potestas, Te humiliter deprecamur, ut presentem famulum tuum N. in tua misericordia confidentem in presenti sede regali benedicas eique protinus adesse digneris, ut qui tua expetit protectione defendi, omnibus sit hostibus forcior. Fac eum domine beatum esse et victorem de inimicis suis, corona eum corona iusticie et pietatis, ut ex toto corde et tota mente in te credens tibi deserviat, sanctam tuam ecclesiam defendat et sublimet populumque a te sibi commissum iuste regat, nullis insidiantibus malis in iniusticiam vertat. Accende domine cor eius ad amorem gracie tue per hoc unccionis oleum, unde unxisti sacerdotes, reges et prophetas, quatenus iusticiam diligens, per tramitem familiariter iusticie populum ducens, post peracta a te disposita in regali excellencia annorum curricula pervenire ad gaudia eterna mereatur. Per.

Item alia: Deus Dei filius Ihesus Christus dominus noster, qui a patre oleo exultacionis unctus est pre participibus suis, ipse per presentem sacre unccionis infusionem spiritus paracliti super caput tuum infundat benedictionem eandemque usque ad interiora cordis tui penetrare faciat, quatenus hoc visibili et tractabili dono invisibilia percipere et temporali regno iustis moderaminibus executo eternaliter cum eo regnare merearis, qui solus sine peccato rex regum vivit et gloriatur cum Deo patre et spiritu sancto per omnia secula seculorum²⁾.

Postea ab episcopis ensem accipiat et cum ense totum sibi regnum esse sciat commendatum³⁾ dicente metropolitano: Accipe gladium per manus episcoporum licet indignas, vice tamen et auctoritate sanctorum apostolorum consecratas, tibi regaliter impositum nostreque benedictionis officio in defensionem sancte Dei ecclesie divinitus ordinatum et esto memor, de quo psalmista prophetavit dicens: Accinge gladio tuo super femur tuum potentissime, ut in hoc per eundem vim equitatis exerceas, molem iniquitatis potenter de-

¹⁾ Na boku dopisano: vacat.

²⁾ Na boku dodano: prius missa debet incipi. W rękopisie B. zamieszczono tu w tekście słowa: Tunc incipiatur missa.

³⁾ Na boku dodano: gladium—a obok: cantando. Tua est potencia. W tekście B. po commendatum idą takie wyrazy: *Et tunc cantores cantent responsum:* Tua est potencia dicente metropolitano.

struas et sanctam Dei ecclesiam eiusque fideles propugnes atque protegas, nec minus sub fide falsos quam Christiani nominis hostes execres ac destruas, viduas et pupillos clementer adiuves ac defendas, desolata restaures, restaurata conserves, ulciscaris iniusta, confirmes bene disposita, quatenus hec in agendo virtutum triumpho gloriosus iusticieque cultor egregius cum mundi salvatore, cuius typum geris in nomine, sine fine merearis regnare. Qui cum patre¹⁾.

*Accinctus autem ense similiter ab illis armillas et pallium et anulum accipiat*²⁾: Accipe dignitatis anulum et per hunc in te catholice fidei cognosce signaculum, quia ut hodie ordinaris caput et princeps regni ac populi, ita perseverabilis auctor ac stabilitor christianitatis et christiane fidei, ut felix in opere, locuples in fide, cum regē regum glorieris per eum, cuius est honor et gloria in secula seculorum amen.

*Postea sceptrum et baculum accipiat dicente sibi metropolitano*³⁾: Accipe virgam virtutis et equitatis, qua intelligas mulcere pios et terrere reprobos, errantibus viam pandere, lapsis manum porrigere disperdasque superbos et releves humiles et aperiat tibi ostium Ihesus Christus dominus noster, qui de semet ipso ait: Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur et ipse, qui est clavis David et sceptrum domus Israhel, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit. Sitque tibi auctor, qui educit vincitum de domo carceris sedentemque in tenebris et in umbra mortis, et in omnibus sequi merearis eum, de quo propheta David cecinit: Sedes tua Deus in seculum seculi, virga equitatis, virga regni tui. Imitando ipsum diligas iusticiam et odio habeas iniquitatem, quia propterea unxit te Deus, Deus tuus, ad exemplum illius, quem ante secula unxerat oleo exultacionis pre participibus suis Ihesum Christum.

*Postea metropolitanus reverenter coronam capiti regis imponat dicens*⁴⁾: Accipe coronam regni, que licet ab indignis episcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur quamque sanctitatis gloriam et honorem et opus fortitudinis expresse signare intelligas et per hanc te participem ministerii nostri non ignores ita, ut sicut nos in interioribus pastores rectoresque animarum intelligimur, tu quoque in exterioribus verus cultor dei strenuusque contra omnes adversitates ecclesie Christi defensor regnique tibi a deo dati et per officium nostre benediccionis in vice apostolorum omniumque sanctorum tuo regimini commissi utilis executor regnatorque proficuus semper appareas, ut inter gloriosos athletas virtutum gemmis ornatus et premio sempiternae felicitatis coronatus cum redemptore ac salvatore Ihesu Christo, cuius nomen

¹⁾ Na boku dodano: Vibret gladium.

²⁾ Na boku dodano: anulum.

³⁾ Na boku dodano: b. sceptrum.

⁴⁾ Na boku dodano: a. prius iniecitur (?) corona. W rękopisie B. najpierw dano ustępowanie o włożeniu korony, następnie ustępowanie o wręczeniu berła.

vicemque gestare crederis, sine fine glorieris. Qui vivit et imperat Deus cum Deo patre in secula seculorum amen.

Et statim dicatur benedictio super eum, que et in tempore synodi dicenda est: Benedicat tibi dominus custodiatque te et sicut voluit te super populum suum esse regem, ita in presenti seculo felicem et eterne felicitatis tribuat esse consortem amen. Clerum ac populum, quem sua voluit opitulacione in tua sanccone congregari, sua dispensacione et tua administracione per diurna tempora faciat feliciter gubernari amen, quatenus divinis monitis parentes, adversitatibus carentes, bonis omnibus exuberantes, tuo imperio fidei amore obsequentes et in presenti seculo tranquillitate fruuntur et tecum eternorum civium consorcio potiri mereantur amen. Quod ipse prestare.

Deinde coronatus honorifice per chorum ducatur de altari ab episcopis usque ad solium canente choro responsorium: Desiderium. *Deinde dicat sibi archiepiscopus:* Sta et retine a modo locum, quem hucusque paterna successione tenuisti hereditario iure tibi¹⁾ delegatum per auctoritatem dei omnipotentis et presentem tradicionem nostram omnium scilicet apostolorum ceterorumque servorum dei, et quanto clerum sacris altaribus propinquiorem perspicias, tanto ei potius in locis congruis honorem impendere memineris, quatenus mediator Dei et hominum te mediatorem cleri et plebis — *in hoc loco sedere eum faciat dominus metropolitanus super solium* — in hoc regni solio confirmet et in regno eterno secum regnare faciat Ihesus Christus dominus noster, rex regum et dominus dominancium, qui cum Deo patre.

Tunc det videlicet osculum pacis, cunctus autem clericorum cetus tali rectore gratulans sonantibus ymnis alta voce concinat: Te Deum laudamus.

Tunc episcopus metropolitanus missam celebret plena processione²⁾: Oremus. Deus qui miro ordine universa disponis et ineffabiliter gubernas, presta quesumus, ut famulus tuus N. hec in huius seculi cursu implenda decernat, unde tibi in perpetuum placere valeat. Per.

Secreta: Concede quesumus omnipotens deus hiis salutaribus sacrificiis placatus, ut famulus tuus N. ad peragendum regalis dignitatis officium inveniatur semper idoneus et celesti patrie reddatur acceptus. Per.

Benedictiones: Omnipotens Deus, qui te populi sui voluit esse rectorem, ipse te celesti benedictione sanctificans eterni regni faciat esse consortem, amen, concedatque tibi contra omnes fidei christiane hostes visibiles atque invisibiles victoriam triumphalem et pacis et quietis ecclesiastice felicissimum te fieri longe lateque fundatorem amen, quatenus te gubernacula regni tenente populus tibi subiectus christiane religionis iura custodiens undique tutus pace tranquilla perfruatur et te in concilio beatorum collocato eterna felicitate ibidem pariter tecum gaudere mereatur amen. Quod ipse prestare dignetur.

¹⁾ W A. tibi dopisane na interlinii drobnemi literami; w B. jest *vel* tibi.

²⁾ Na boku dopisano: hic evangelium, Dopisku tego w rękopisie B. nie uwzględniono.

Ad completorium: Hec, domine, salutaris sacrificii perceptio famuli tui N. peccatorum maculas diluat, ut ad regendum secundum tuam voluntatem populum idoneum illum reddat, ut hoc salutari misterio contra visibiles atque invisibiles hostes reddatur invictus, per quod mundus est divina dispensacione redemptus. Per.

Professio regis ante solium coram deo et clero et populo: Profiteor et promitto coram deo et angelis eius a modo et deinceps legem et iusticiam pacemque sancte dei ecclesie populoque mihi subiecto pro posse et nosse facere et conservare salvo condigno misericordiae respectu, sicut cum consilio fidelium nostrorum melius invenire poterimus, item pontificibus quoque ecclesiarum dei condignum et canonicum honorem exhibere atque ea, quae ab imperatoribus et regibus ecclesiis sibi commissis collata et reddita sunt, inviolabiter conservare, abbatibus eciam, comitibus et vasis dominicis nostris congruum honorem secundum consilium fidelium nostrorum prestare, amen.

III. Ordo coronandi regis Poloniae saeculi XV.

(ex codice capituli Cracoviensis).

*Ordo qualiter eligendus in regem induatur*¹⁾. *Et primo antequam exeat de thalamo, induitur*²⁾ *vestibus cum oracionibus infrascriptis. Ante indumenta*³⁾ *dicatur psalmus:* Quare fremuerunt gentes et timor domini permanens usque ad finem. *Et statim induatur. Primo induatur tunica dicens:* Ut diligam iusticiam et odio habeam iniquitatem, propterea unxit me deus, deus meus, oleo leticie pre consortibus meis. *Postea sandalia dicendo psalmum:* Lucerna pedibus meis verbum tuum et lumen semitis meis. Iuravi et statui custodire iudicia iusticie tue, humiliatus sum usquequaque, domine, vivifica me secundum verbum tuum, voluntaria oris mei beneplacita fac, domine, iudicia tua doce me et anima mea in manibus meis semper et legem tuam non sum oblitus. Posuerunt peccatores laqueum mihi et de mandatis tuis non erravi. Hereditate acquisivi testimonia tua in eternum, quia exultacio cordis mei sunt. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificaciones tuas in eternum propter retribucionem. *Postea armille dicens:* Qui docet manus meas ad pre-

¹⁾ Zamiast tego zdania w B.: Incipit ordo ad regem benedicendum quando novus a clero et populo in regem sublimatur. W C.: Incipit ordo ad regem benedicendum, consecrandum et coronandum, quando novus a clero et populo in regem sublimatur. Odmianki tekstu C. w zasadzie zgodne z B. Nie podaję ich też tu dokładnie, ponieważ tekst C. nie miał praktycznego znaczenia.

²⁾ B. induatur. ³⁾ B. indumentum.

lium et posuit ut arcum ereum brachia mea. *Tunc accipiat dalmaticam dicens:* Indue me domine lorica iusticie et ope fortitudinis circumda me. *Postea cyrotecas dicens:* Invenit me dominus servum suum, oleo sancto suo unxit manus meas, manus autem illius auxiliabitur mihi. *Postea annulum dicens:* Accipiam regie dignitatis annulum ¹⁾ katholiceque fidei signaculum. *Postea palium cum monili dicens:* Induit me dominus ciclade auro texta et immensis monilibus ornavit me. *Imponat postea coronam dicens:* Minuisti me domine paulominus ab angelis gloria et honore coronasti me et constituisti me super opera manuum tuarum, inpinguasti in oleo caput meum et calix meus inebrians quam preclarus est et misericordia tua subsequetur me in ²⁾ omnibus diebus vite mee. *Postea sceptrum dicens:* Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt, virga direccionis, virga regni tui. *Postea pomum dicens:* Populum, quem posuisti in manibus meis, salvum fac domine et benedic hereditati tue et rege eos et extolle illos usque in eternum. *Postea ad solium dicat:* Dominus pauperem facit et ditat, humiliat et sublimat, suscitans de pulvere regem et de stercore erigens pauperem, ut sedeat cum principibus et solium glorie teneat, domini enim sunt cardines terre, et posuit super eos orbem, pedes sanctorum suorum salvabit et impii in tenebris conticescent, quia non in fortitudine sua roborabitur vir; dominum formidabunt adversarii eius et super ipsos in celis tonabit dominus, iudicabit fines terre et dabit imperium regi et sublimabit cornu Christi sui. *Post indumenta ³⁾ psalmus:* Domine, in virtute tua letabitur rex et super salutare tuum exultabit vehementer. *Si debet esse iudicium, ante psalmum:* Quare fremuerunt gentes dicantur psalmi: Beatus vir, qui non abiit et Noli emulari in malignantibus. *Si vero non, non dicatur.*

Ordo ad coronandum regem Polonie.

Primo archiepiscopus Gneznensis cum prelati, principibus et baronibus associabunt principem in regem coronandum in Scalcam et ibi adorantes redeunt cum eo ad ecclesiam Sancti Wenczeslai⁴⁾ in castro Cracoviensi vespas audituri. Deinde peractis vespas deducetur per principes predictos in locum, ubi thalamus sollempniter est preparatus. Demum mane impulsu prime archiepiscopus et sui suffraganei aliique episcopi et prelati convenient in ecclesia cathedrali induendi episcopi suis ⁵⁾ pontificalibus et aliis sui status insigniis et ibi processione ordinata plenaria ⁶⁾ gladio regali ⁷⁾, crucibus, turribulo et aqua benedicta precedentibus procedant ad deducendum principem de supradicto thalamo ad ecclesiam kathedralem. Quibus venientibus ad locum, ubi princeps in thalamo decumbit, indutus per supremum regni Polonie marschalcum sandaliis, tunica et palio aptis, associatus principibus et baronibus, incensatur⁸⁾ incenso et aspersum aqua benedicta levet

¹⁾ Te cztery wyrazy dopisane na boku. ²⁾ B. brak. ³⁾ B. indumentum. ⁴⁾ B. Wenceslai. ⁵⁾ B. suis episcopi. ⁶⁾ A. plenario. ⁷⁾ Te dwa wyrazy w A. dopisano na marginesie. ⁸⁾ A. incensatum.

archiepiscopus Gneznensis per manum ad surgendum. Tunc unus ex episcopis videlicet Cracoviensis, dicat hanc oracionem: Omnipotens¹⁾ sempiternus deus, qui famulum tuum Vladislaum²⁾ regni fastigio dignatus es sublimare, tribue quesumus³⁾ ei, ut ita in huius seculi cursu cunctorum in⁴⁾ commune salutem disponat, quatinus a tue veritatis tramite non recedat. Per dominum nostrum⁵⁾ etc. ⁶⁾. Tunc ducant⁷⁾ electum duo episcopi dextra levaque honorifice parati, habentes sanctorum reliquias collo pendentes, a cuius latere non discedant usque ad finem, et ducant⁸⁾ eum in medium ecclesie ante altare maius archiepiscopo et processione precedentibus. Inter archiepiscopum et principem de thalamo exeuntes ordinate precedant⁹⁾ principes et barones insignia regia videlicet coronam, sceptrum, pomum, gladium¹⁰⁾ etc. deferentes. Quos marschalcus regni Polonie baculo eis viam parans precedat. Que insignia omnia in altari maiori, cum illuc¹¹⁾ pervenient, honorifice reponent. Processio autem erit a thalamo iam dicto per gradus versus ecclesiam sanctorum Felicis et Aucti et in eorum transitu magna campana sonetur. Cum autem exierint de thalamo¹²⁾, unus ex episcopis incipit:

Ecce¹³⁾ mitto angelum meum¹⁴⁾, qui precedet te et custodiat semper. Observa et audi vocem meam et inimicus ero inimicis tuis et affligentes te affligam. Et precedet te angelus meus. *Versus.* Si me audieris, non erit in te deus recens neque adorabis deum alienum. Ego enim dominus. Observa et.

Quo facto et principe in medio ecclesie ante altare maius reverenter statuto dicatur a clericis hec anthiphona: Firmetur¹⁵⁾ manus tua et¹⁶⁾ exaltetur dextera tua iusticia et iudicium preparacio sedis tue, misericordia et veritas precedant faciem tuam. Alleluia. Reiterando¹⁷⁾.

Quo finito unus ex episcopis, videlicet Cracoviensis, dicat hanc oracionem: Deus, qui scis genus humanum nulla virtute posse subsistere, concede propicius, ut famulus tuus W.¹⁸⁾, quem populo tuo voluisti preferri, ita tuo fulciatur adiutorio, quatinus quibus potuit preesse, valeat et prodesse. Per Christum dominum nostrum¹⁹⁾ amen.

Tunc princeps adoratis reliquiis sanctorum in altari maiori positis cum processione ante altare sancti Stanislai in medio ecclesie deducatur et ibi super sede regaliter preparata et aliis principibus et prelatibus in suis sedibus similiter decenter preparatis constitutis unus episcoporum videlicet Cracoviensis incipiat²⁰⁾ psalmum: Exaudiat te deus.

Quo finito dicat versim²¹⁾: Domine salvum fac regem et exaudi nos in die, qua invocaverimus te²²⁾. Collecta: Deus humilium institutor, qui nos sancti spiritus illustracione consolaris, pretende super hunc famulum tuum W.²³⁾

1) A. Inicyał O nie wypisany, zostawiono na niego duży ustęp. 2) B. Alexandrum.
3) A. i B. tribue quatinus. 4) A. brak. 5) B. brak. 6) B. brak. 7) B. ducunt. 8) B. ducunt.
9) B. procedant. 10) B. et gladium. 11) B. illic. 12) B. de thalamo exierint. 13) A. do tego calego ustępu dodane nuty. 14) W B. tylko dotąd, i do tych kilku słów dodane nuty. 15) Do tego ustępu dodane nuty. 16) W B. tylko słowa: firmetur manus tua etc. 17) W B. od tego wyrazu jest tekst. 18) B. A. 19) B. Per dominum nostrum Jesum Christum. 20) B. incipit.
21) B. versum. 22) A. invoca. 23) B. A.

graciam tuam, ut per eum tuum in nobis adesse senciamus adventum. *Alius episcopus dicat, videlicet Poznaniensis* ¹⁾: Omnipotens sempiterne deus, celestium ac terrestrium ²⁾ moderator, qui famulum tuum ad regni fastigium dignitatemque dignatus es provehere, concede, quesumus, ut a cunctis adversitatibus liberatus et ecclesiastice pacis dono muniatur et ad eterne pacis gaudium te donante pervenire mereatur. Per Christum dominum nostrum amen.

Hoc facto fiat sermo ad clerum et alter ad populum sub eodem tempore breviter. Postea metropolitanus mediocri distinctaque voce principem interroget dicens: Vis fidem sanctam a catholicis viris traditam tenere et operibus iustis servire? Respondeat: Volo. Vis ecclesiis ecclesiarumque ministris tutor et defensor esse? Respondeat: Volo ³⁾. *Interrogatus: Vis regnum a deo tibi commissum vel concessum secundum iusticiam patrum tenere, regere et defendere? Respondeat: Volo et* ⁴⁾ *in quantum divino fultus suffragio ac solacio omnium fidelium suorum valuero, ita me fideliter per omnia acturum esse promitto. Et tunc metropolitanus affetur populum hiis verbis dicens: Vultis tali principi et rectori vos subicere et ipsius regnum firma fide stabilire atque iussionibus ipsius obtemperare iuxta apostolum: omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit sive regi quasi precellenti? Tunc a circumstante clero et populo dicatur: Radzy, radzy, radzy.*

Tunc metropolitanus cum omnibus episcopis recipiat ab eo iuramentum sub hac forma: Profiteor et promitto coram deo et angelis eius amodo et deinceps legem et iusticiam pacemque sancte dei ecclesie populoque mihi subiecto pro posse et nosse facere et conservare salvo condigno misericordie respectu, sicut cum consilio fidelium meorum melius invenire poterimus, pontificibus quoque ecclesiarum dei condignum et canonicum honorem exhibere atque ea, que ab imperatoribus et regibus ecclesiis sibi commissis collata et reddita sunt, inviolabiliter conservare, abbatibus eciam, conventibus et vassis dominicis nostris congruum honorem secundum consilium fidelium nostrorum prestare amen.

Quo expleto archiepiscopus dicat hanc oracionem: Te invocamus, domine sancte pater omnipotens, sempiterne deus, ut hunc famulum tuum W. ⁵⁾, *quem tue divine dispensacionis providencia in primordio plasmatum usque ad hunc presentem diem juvenili flore letantem crescere concessisti, eum tue pietatis dono ditatum plenumque gracia veritatis de die in diem coram deo et hominibus ad meliora semper proficere facias, ut summi regiminis solium gracia superne largitatis gaudens suscipiat et misericordie tue muro ab hostium adversitate undique munitus plebem sibi commissam cum pace propiciacionis et virtute victorie feliciter regere mereatur, per Christum dominum nostrum amen* ⁶⁾.

¹⁾ B. videlicet Poznaniensis dicat. ²⁾ B. tylko: omnipotens sempiterne deus celestium ac terrestrium etc. vide supra folio XXX. ³⁾ Wyrazy od: vis ecclesiis dopisane w A. na marginesie. ⁴⁾ Te dwa wyrazy dopisane w A. na marginesie, w B. brak ich. ⁵⁾ B. A. ⁶⁾ B. per Christum.

Qua finita principe et metropolitano et ceteris episcopis prostratis legatur letania, quam archiepiscopus incipiat, cantores vero prosequantur usque ad versum: Ut presentem cum aliis versibus et oracionibus usque ad oracionem: Deus inenarrabilis, quam aliquis episcoporum dicat, Kyrie Eleyson, Chryste Eleyson, Christe audi nos et cetera usque ad finem. Postea metropolitanus dicat: Ut presentem famulum tuum in tua iusticia, pietate et sanctitate firmare et conservare digneris, Te rogamus, audi nos; ut hunc famulum tuum W. ¹⁾ in regem eligere digneris, Te rogamus ²⁾; ut eum benedicere et sublimare digneris, Te rogamus ³⁾, audi ⁴⁾[nos]; ut eum ad imperii fastigium perducere digneris, Te rogamus, fili dei, Te rogamus ⁵⁾, agne dei, qui tollis peccata mundi, exaudi nos domine ⁶⁾. Agne dei, qui tollis peccata mundi, parce nobis domine. Agne dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis. Kyrie Eleyson, Christe Eleyson, Christe audi nos ⁷⁾, pater noster, et ne nos inducas in temptationem, sed libera nos ⁸⁾. Ostende nobis domine misericordiam tuam et salutare tuum da nobis ⁹⁾, domine. Exaudi oracionem meam et clamor meus ¹⁰⁾. Dominus vobiscum. Oremus. Oracio ¹¹⁾: Deus, qui populis tuis virtute consulis et amore dominaris, da famulo tuo W. ¹²⁾ sapiencie spiritum cum regimine discipline, ut tibi toto corde devotus in regni regimine maneat semper idoneus tuoque munere ipsius temporibus securitas ecclesie dirigatur et in tranquillitate devocio christiana permaneat, ut in bonis operibus perseverans ad eternum regnum te duce pervenire valeat, per dominum nostrum ¹³⁾.

Benedicchio ¹⁴⁾ super regem ¹⁵⁾: Benedic, domine, hunc regem W. ¹⁶⁾, qui regna omnia moderaris ¹⁷⁾ a seculo, et tali eum benediccione glorifica, ut davidice teneat benediccionis et sublimitatis sceptrum et glorificatus in eius protinus reperiatur merito. Da ei tuo spiramine cum mansuetudine ita regere populum, sicut fecisti Salomonem tuum obtinere regnum pacificum. Sit tibi semper cum timore subditus tibi que militet cum quiete. Sit tuo clipeo protectus cum proceribus et ubique tua gracia victor existat. Honorifica eum pre cunctis regibus gencium, feliciter populis dominetur et feliciter eum naciones adorent. Vivat inter gencium catervas magnificus, sit in iudiciis equitatis singularis, locupletet eum tua predives dextera, frugiferam obtineat patriam et eius liberis tribuas profutura, protela ei prolixitatem vite et in diebus eius oriatur iusticia. A te robustum teneat regiminis solium et cum iocunditate et iusticia eterno gloriatur in regno, per Christum dominum nostrum.

Omnipotens ¹⁸⁾ sempiternus deus, gubernator omnium ¹⁹⁾, celi et terre conditor et dispositor, imperator angelorum et hominum, rex regum, dominus

¹⁾ B. A. ²⁾ B. brak. ³⁾ B. brak. ⁴⁾ B. brak. ⁵⁾ B. rogamus aude. ⁶⁾ B. brak.
⁷⁾ B. zamiast tych trzech wyrazów Kyrie eleyson. ⁸⁾ B. et ne nos, sed libera. ⁹⁾ B. tych dwóch wyrazów brak. ¹⁰⁾ B. brak. ¹¹⁾ B. tych dwóch wyrazów brak, dla ich wypisania zostawiono miejsce. ¹²⁾ B. A. ¹³⁾ B. per dominum. ¹⁴⁾ W A.: benedicchio ensis; ten ostatni wyraz przekreślony i dopisane: super regem, których to dwóch wyrazów w B. brak. ¹⁵⁾ Te dwa wyrazy dopisane na boku. ¹⁶⁾ B. A. ¹⁷⁾ B moderaris etc. vide supra folio XXIX. ¹⁸⁾ Odtąd znowu i B. ¹⁹⁾ A. dopisany ten wyraz nad wierszem.

dominancium, qui Abraham famulum tuum fidelem de hostibus triumphare fecisti, Moysi et Iosue populorum prelati multiplicem victoriam tribuisti, humilem David puerum tuum regni fastigio sublimasti et Salomonem sapientie pacisque ineffabili munere ditasti, respice, quesumus, ad preces humilitatis nostre et super hunc famulum tuum W.¹⁾, quem suplici devocione in regem eligimus, benedictionum tuarum dona multiplica eumque dextera tue potencie semper et ubique circumda, quatinus predicto Abrahe fidelitate firmatus, Moysi mansuetudine fretus, Iosue fortitudine fultus, David humilitate exaltatus, Salomonis sapientia decoratus, tibi in omnibus placeat et per tramitem iusticie inoffenso gressu semper incedat ecclesiamque tuam deinceps cum plebibus sibi annexis defendat, terram enutriet ac doceat, munit et instruat contraque omnes visibiles et invisibiles hostes eidem potenter regaliterque tue virtutis regimine administret et ad vere fidei pacisque concordiam eorum animos te opitulante confirmet, ut horum populorum debita subiectione fultus, condigno amore glorificatus, ad paternum decenter solium tua miseracione ²⁾ conscendere mereatur, tue quoque protectionis galea munitus et scuto insuperabili iugiter protectus armisque celestibus circumdatus optabilis victorie triumphum feliciter capiat terroremque ³⁾ sue potencie infidelibus inferat. et pacem tibi militantibus letanter apportet, per dominum nostrum, qui virtute sancte crucis tharthara destruxit regnoque diaboli superato ad celos victor ascendit, in quo omnis potestas regumque consistit victoria, qui est gloria humilium et vita salusque populorum, qui tecum vivit et regnat in unitate spiritus sancti deus, per omnia secula seculorum.

Deus inenarrabilis, auctor mundi et conditor generis humani, gubernator imperii ⁴⁾ et confirmator regni, qui ex utero fidelis amici tui patriarche nostri Abrahe preelegisti reges seculis profuturos, tu presentem regem hunc cum exercitu suo per intercessionem sanctorum omnium uberi benedictione locupleta et in solium regni firma stabilitate converte, visita eum sicut Moysen in rubo, Iosue in prelio, Gedeon in agro, Samuelem in templo, et illum ea benedictione siderea ac rore tue sapientie perfunde, quam beatus David in prelio, Salomon filius eius te revelante percepit de celo, sis ei contra acies inimicorum rumphea lorica in adversis, galea in prosperis, in impugnatione clipeus sempiternus, et presta, ut gentes illi teneant fidem, procures sui atque optimates habeant pacem, diligant caritatem, abstineant a cupiditate, loquantur iusticiam, custodiant veritatem, et ita populus iste sub eius imperio pullulet coalitus benedictione eternitatis, ut semper tripudiantes maneant in pace, victores in bello. Quod ipse prestare dignetur, qui vivit et regnat deus etc.

Tunc ⁵⁾ *archiepiscopus dicat oracionem*: Deus, qui populis tuis etc. *ut supra* ⁶⁾. *Sequitur ad missam introitus*: Protector ⁷⁾ noster, aspice, deus, et re-

¹⁾ B. A. ²⁾ B. misericordia. ³⁾ B. terrorem. ⁴⁾ W B. tyłko imperii etc. vide supra folio XXIX. ⁵⁾ Odtąd i B. ⁶⁾ W B. na boku dopisane: verte retro unam chartam. ⁷⁾ Inicyału P. nie wypisano, zostawiwszy na niego znaczny ustęp.

spice in faciem Christi tui, quia melior est dies una in atriis tuis ¹⁾ super milia. *Psalmus*: Quam dilecta thabernacula tua, domine, virtutum concupiscit et defecit anima mea in atria domini, gloria patri etc. ²⁾ *Oracio*: Quesumus, omnipotens deus, ut famulus tuus W. ³⁾ rex noster, qui tua miseracione suscepit regni gubernacula, virtutum eciam omnium a te percipiat incrementa quibus decenter ornatus et viciorum monstra vitare et hostes superare et ad te, qui via, veritas et vita es, graciosius valeat pervenire, per dominum nostrum Ihesum Christum filium tuum, qui etc. ⁴⁾

Leccio epistoli beati Petri apostoli: Carissimi, subiecti estote omni humane creature propter deum sive regi, tanquam precellenti, sive ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum, quia sic est voluntas dei, ut beneficientes obmutescere faciatis imprudencium hominum ignoranciam quasi liberi et non quasi velamen habentes malicie libertatem, sed sicut servi dei omnes honorate, fraternitatem diligite, deum timete, regem honorificate, servi subditi estote in omni timore dominis non tantum bonis et modestis, sed eciam discolis, hec est enim gracia in Christo Ihesu domino nostro.

Graduale: Dirigatur oracio mea sicut incensum in conspectu tuo domine *Versus*: Elevacio manuum mearum sacrificium vespertinum, alleluia. *Versus*: Domine, in virtute tua letabitur rex et super salutare tuum exultabit vehementer.

Post epistolam choro cantante duo abbates mitrati in capella sancte Catharine recipiant sacrum oleum, quod erit in magno calice repositum, qui calix totus coopertus erit cum panno sericeo, et deferant reverenter ante altare sancti Stanislai tentorio super eos extento, calicem vero de manibus eorum reverenter cum osculo accipiens archiepiscopus ponat in altari. Deinde finito alleluia et sequentia metropolitanus procedat ad uncciones capitis, pectoris, scapularum, brachiorum, que uncciones debent fieri uno contextu, et primo fundens oleum super caput in modum crucis dicat: Ungo te in regem ex oleo sanctificato in nomine patris et filii et spiritus sancti amen. Pax tecum. *Responsio* ⁵⁾: Et cum spiritu tuo *Interim autem chorus cantat hanc antiphonam tamdiu repetendo, donec unccio finiatur*: Unxerunt ⁶⁾ Salomonem ⁷⁾ Sadoch sacerdos et Nathan propheta regem in Sion et ambulantes leti dixerunt: vivat rex in eternum, alleluia.

Qua ⁸⁾ *finita et silencio facto metropolitanus expresse dicat has oraciones*. Ungo te in regem ex oleo sanctificato, spiritus sancti gracia humilitatis nostre officio in te copiosa descendat, ut sicut manibus nostris indignis oleo materiali pinguescis exterius ablutus, ita eius invisibili unguimine delibutus impinguari merearis interius, eius quoque perfectissime spirituali unccione semper inbutus et illicita declinare tota mente discas seu valeas et utilia anime tue

¹⁾ B. brak. ²⁾ B. gloria. ³⁾ B. A. ⁴⁾ Tych dwóch wyrazów w B. brak. ⁵⁾ B. brak.

⁶⁾ Do ustępu tego w A. dodane nuty, w B. nut niema. ⁷⁾ W B. tylko unxerunt Salomonem etc.

⁸⁾ Odtąd i B.

iugitur cogitare, optare atque operari queas, auxiliante domino nostro Ihesu Christo, qui tecum etc. *Alia*¹⁾ *oracio*: Christe, perunge hunc regem in regimen, qui unxisti sacerdotes ac²⁾ prophetas, reges et martires, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iusticiam atque adepti sunt repromissiones. Tua sanctissima unccio super caput eius defluat atque ad interiora descendat et cordis illius intima penetret et promissionibus, quas adepti sunt victoriosissimi reges, gracia tua dignus efficiatur, quatinus in presenti seculo feliciter regnet et ad eorum consorcium in celesti regno perveniat, per dominum nostrum Ihesum Christum, filium tuum, qui unctus est oleo leticie pre consortibus suis et virtute sancte crucis potestates aereas debellavit, tharthara destruxit, regnum diaboli superavit et ad celos victor ascendit, in cuius manu victoria, virtus et potestas consistunt et tecum vivit et regnat etc.

*Item*³⁾ *alia oracio*: Deus, dei filius, Ihesus Christus, dominus noster, qui a patre oleo exultacionis unctus est⁴⁾ pre participibus suis, per presentem sacri unguiminis infusionem spiritus sancti paracliti super caput tuum infundat benedictionem eandemque usque ad interiora cordis tui penetrare faciat, quatinus hoc visibili et tractabili dono invisibile percipere et temporali regno iustis moderacionibus executo eternaliter cum eo regnare merearis, qui solus sine peccato rex regum vivit et regnat, cum deo patre in unitate spiritus sancti deus etc.

Item alia oracio: Deus⁵⁾, qui es iustorum gloria et misericordia peccatorum, qui misisti filium tuum⁶⁾ preciosissimo sanguine suo genus humanum redimere, qui conteris bella et es propugnator in te sperantium et sub cuius arbitrio omnium regnorum continetur potestas, te humiliter deprecamur, ut presentem famulum tuum W.⁷⁾ in tuo misericordia confidentem in presenti sede regali benedicas eique protinus adesse digneris, ut qui tua expetit protectione defendi, omnibus sit hostibus forcior. Fac eum domine beatum esse et victorem de inimicis suis, corona eum corona iusticie et pietatis, ut ex toto corde et tota mente in te credens tibi deserviat, sanctam tuam ecclesiam defendat et sublimet populumque a te sibi commissum iuste regat, nullum ius insidiantibus malis in iniusticiam vertat. Accende, domine, cor eius ad amorem gracie tue⁸⁾ per hoc unccionis oleum, unde unxisti reges et prophetas, quatinus iusticiam diligens per tramitem familiariter iusticie populum ducens post peracta et disposita in regali excellencia annorum curricula ad te pervenire mereatur per dominum nostrum etc.⁹⁾

*Alia oracio*¹⁰⁾: Omnipotens sempiternus deus, qui Azahel super Syriam, Ieu super Israhel per Elyam¹¹⁾, David quoque et Saulum per Samuelem prophetam super populum tuum in regem inungi fecisti, tribue, quesumus, manibus

1) B. brak. 2) B. brak. 3) B. brak. 4) W. B. tylko: unctus est etc. *vide supra circa tale signum*. Obok wyrysowany znak. 5) Od tego wyrazu i B. 6) B. brak. 7) B. Alexandrum. 8) B. brak. 9) B. brak. 10) W. B. tych dwóch wyrazów brak, zostawiono na nie miejsce. 11) B. Helyam.

Et ecce mitto angelum meum
 qui praecedet te et custodiat te semper
 observa et audi vocem meam et

Ob. str. 163 i 209.

inimicus. ego. mi- micus. tuus. Et affli-
 gentes. te. affli- gam. et. praecedet. te. ange-
 lus. meus. ¶ **S**i. me. . . . au. die-
 ras. non. erit. in. te. deus. retens. neq. ado-
 rabis. deum. alie- . . . num. ego. e. . . . in.
 duo. factus.
 et. princeps.
 do. . . . in. nus. ¶ Ob. suat. in. medio.

Ecclesie ante altare manus reuēnt
 statuto dicitur a clericis hec anthē

Irmetur manus tua et exaltetur
 dextera tua iustitia et iudicium paratio
 sedis tue misericordia et veritas per
 cedant faciem tuam alleluia. Et duo
 simto vni ex Episcopis vs Crac dicit hac

Uixerunt salomonem Sadoch sacer
dos et nathan propheta reges in Gion et ambu
lantes se si dixerunt uiuat rex in
eterna alleluia. Quia finita et silencio
facto metro pollitimus expresse dicitur has oros

nostris opem tue bene† diccionis¹⁾ et huic famulo tuo W.²⁾, quem hodie licet indigni in regem sacro unguimine delinimus³⁾, dignam delibucionis huius efficaciam et virtutem, constitue, domine, principatum super humerum eius, ut sit fortis, iustus, fidelis, providus et indefessus, regni eius et populi tui gubernator, infidelium expugnator, iusticie cultor et meritorum et demeritorum⁴⁾ remunerator et ecclesie tue sancte ac fidei christiane defensor⁵⁾ ad laudem et decus tui nominis⁶⁾ gloriosi⁷⁾.

Et perfectis oracionibus tentis (sic) insubtili (sic) reverenter⁸⁾ dalmatica metropolitano dicat⁹⁾ hanc oracionem: Deus, rex regum et dominus dominancium, per quem reges regnant et legum conditores iura decernunt, dignare propicius bene† dicere hoc regale ornamentum et presta, ut famulus tuus rex noster W.¹⁰⁾, qui illud portaturus est, ornamento¹¹⁾ bonorum morum et sanctarum accionum in conspectu tuo fulgeat et post temporalem vitam eternam gloriam, que temporis non habet finem, sine fine possideat, per dominum nostrum.

Facta benedictione vestimentorum induat eum illis et tunc ungat manus dicendo: Ungantur manus iste de oleo sanctificato, unde uncti fuerunt reges et prophete et sicut unxit Samuel David in regem, ut sis benedictus et constitutus rex in regno isto super populum istum, quem dominus deus dedit tibi ad regendum et gubernandum, quod ipse prestare dignetur, qui cum patre etc. Dominus vobiscum et cum spiritu tuo¹²⁾.

Oremus. Oracio: Prospice, omnipotens deus, serenis obtuitibus hunc gloriosum regem W.¹³⁾, et sicut benedixisti¹⁴⁾ Abraham, Ysaac et Iacob, sic illum largis benedictionibus spiritualis gracie cum omni plenitudine tue potencie irrigare atque perfundere dignare. Tribue ei de rore celi et de pinguedine terre habundanciam frumenti, vini et olei et omnium frugum opulenciam ex largitate divini muneris longa per tempora, ut illo regnante sit sanitas corporum in patria et pax inviolata in regno et dignitas gloriosa regalis palatii maximo splendore regie potestatis omnium oculis fulgeat, luce clarissima clarescat atque splendore quasi splendidissima fulgura maximo perfusus lumine videatur.

Alia oracio: Tribue ei omnipotens deus, ut sit fortissimus protector patrie et consolator ecclesiarum atque cenobiorum sanctorum maxima cum pietate regalis munificencie atque ut sit fortissimus regum, triumphator hostium ad opprimendas rebelles et paganas naciones sitque suis inimicis satis terribilis premaxima fortitudine regalis potencie, optimatibus quoque et precelsis proceribus ac fidelibus sui regni sit magnificus et amabilis et pius, ut ab omnibus timeatur et diligatur, reges quoque de lumbis eius per successores temporum futurorum egrediantur, qui regnum hoc valeant regere totum et post gloriosa tempora atque felicia presentis vite gaudia eterna in perpetua benedictione habere mereantur, quod ipse prestare dignetur, qui etc.

1) B. benedictionis. 2) B. A. 3) B. delinivimus. 4) Te 2 wyrazy dopisane na marginesie. 5) B. brak. 6) B. nominis tui. 7) B. defensor. 8) B. brak. 9) B. reverenter dicat. 10) B. A. 11) W A. 12) B. jest: ornamentum, co nie daje sensu. 13) W B. tych czterech wyrazów brak. 14) B. A. 14) B. benexisti.

Alia oratio: Sancti spiritus gracia humalitatís nostre officio in te copiose descendat, ut sicut manibus nostris indignis oleo materiali delibutus pinguescis exterius, ita eius invisibili unguimine delibutus inpinguari merearis interius eiusque spirituali unccione plenissime semper imbutus et illicita tota mente declinare et spernere discas seu valeas et utilia anime tue iugiter cogitare, operari atque optare queas auxiliante domino nostro Ihesu Christo, qui cum deo patre et eodem spiritu sancto vivit etc.

Alia oratio: Deus, qui populis consulis virtute et amore dominaris et cetera ut supra.

Hic metropolitanus mutet vocem et alcius dicat ad modum prefacionis: Per omnia secula seculorum amen. Dominus vobiscum et cum spiritu tuo. Sursum corda. Habemus ad dominum. Gracias agamus domino deo nostro. Dignum et iustum est¹⁾, vere dignum et iustum est, equum et salutare, nos tibi semper et ubique gracias agere, domine sancte pater, omnipotens eterne deus, electorum fortitudo et humilium celsitudo, qui in primordio per effusionem diluvii crimina mundi castigasti et per columbam ramum olive portantem pacem terris redditam demonstrasti, iterum Aaron famulum tuum per unccionem olei sacerdotem sanxisti et postea per huius unguenti infusionem ad regendum populum Israheliticum sacerdotes et reges ac prophetas prefecisti²⁾ vultumque ecclesie ex oleo exhilarandum per propheticam famuli tui vocem David esse predixisti; quesumus omnipotens pater, ut per huius creature tue pinguedinem hunc famulum tuum W.³⁾ sanctificare tua benedictione digneris eumque in similitudine columbe pacem supplicante populo subdito prestare et exempla Aaron in dei servicio dignanter imitari regnique fastigia in consiliis sanctis et equitate iudicii semper assequi vultumque humilitatis per hanc olei unccionem tuamque benedictionem te adiuvante toti plebi paratam habere facias, et qui es fons inmarcescibilis et origo perpetue bonitatis, regum conservator, bonorum omnium tributor dignitatumque largitor, tuam ineffabilem clemenciam votis omnibus exoramus, ut famulum tuum W.⁴⁾, quem regalis dignitatis fastigio voluisti sublimare, sapientie ceterarumque virtutum ornamentis facias decorari, et quia⁵⁾ tui muneris est, quod regnat, tue sit pietatis, quod illud feliciter agat, quatinus in fundamento spei et fidei caritatisque fundatus, peccatorum labe abstersus, de invisibilibus et visibilibus hostibus triumphator effectus, subiecti populi augmento, prosperitate et securitate exhilaratus, cum eis mutua dilectione connexus et transitorii regni gubernacula inculpabiliter teneat et ad infinita gaudia te miserante perveniat, per Christum dominum nostrum amen.

Consequatur ⁶⁾: Per quem maiestatem tuam laudant angeli, adorant dominaciones, tremunt potestates celi celorumque virtutes ac beata Seraphin socia exultatione concelebrant, cum quibus et nostras voces ut admitti iu-

¹⁾ B. tych trzech wyrazów brak. ²⁾ B. perfecisti. ³⁾ B. A. ⁴⁾ B. A. ⁵⁾ B. quoniam.
⁶⁾ B. consequenter.

beas, deprecamur supplici confessione dicentes: sanctus, sanctus, sanctus dominus deus sabaoth. Pleni sunt etc.¹⁾

*Deinde metropolita*²⁾ *imponat principi palium regale dicens: Accipe palium quatuor inciis formatum, per quod intelligas quatuor mundi partes divine potestati esse subiectas nec quemque*³⁾ *posse feliciter regere in terris, nisi sibi potestas regnandi fuerit collata de celis.*

*Benedicchio ensis: Exaudi, quesumus, domine, preces nostras, ut hunc ensem, quo hic famulus tuus W.*⁴⁾ *circumcingi desiderat, maiestatis tue dextera beneŕdicere et sanctiŕficare digneris, quatinus defensio atque protectio possit ecclesiarum esse, viduarum, orphanorum omniumque deo serviencium, contra seviciam paganorum terror et fortitudo, per Christum dominum nostrum amen.*

*Postea ab episcopis ensis accipiat et cum ense totum sibi regnum esse sciat commendatum, et tunc cantores cantent responsionem: tua est potentia*⁵⁾ *metropolitano dicente: Accipe gladium per manus episcoporum, licet indignas, vice tamen et auctoritate sanctorum apostolorum consecratum, tibi regaliter impositum, meo benediccionis officio in defensionem sancte dei ecclesie divinitus ornatum*⁶⁾, *et esto memor, de quo psalmista prophetavit dicens: accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, ut in hoc per eundem vim equitatis exerceas, molem iniquitatis destruas et sanctam dei ecclesiam eiusque fideles propugnes atque protegas, nec minus sub fide falsos quoque christiani nominis hostes execres, ac destruas, viduas ac pupillos clementer adiuves ac defendas, desolata restaures, restaurata conserves, ulciscaris iniusta, confirmes benedisposita, quatinus hoc in agendo virtutum triumpho gloriosus iusticieque cultor egregius cum mundi salvatore, cuius typum geris in nomine*⁷⁾, *sine fine merearis regnare, qui cum patre etc.*

Accinctus autem ense similiter ab illis armillas accipiat metropolitano dicente: Accipe armillas sinceritatis et sapiencie divineque circumdacionis indicium, quibus intelligas omnes operationes tuas contra hostes visibiles et invisibiles posse esse munitas.

*Benedicchio annuli: Benedic domine et sacriŕfica anulum istum et mitte super eum septiformem spiritum, quo famulus tuus eo fruens annulo, fidei subarratus virtute altissimi sine peccato custodiatur et*⁸⁾ *omnes benedicciones, que in scripturis divinis reperiuntur, super eum copiose descendant, ut quecumque sanctificaverit, sanctificata permaneant, et quecumque benedixerit spirituali benediccione, benedicantur per Christum dominum nostrum amen.*

*Et quando ponitur annulus, dicatur oracio suprascripta et tunc consequenter dicatur complenda, hec videlicet: Hec, domine, salutaris sacrificii perceptio famuli tui W.*⁹⁾ *peccatorum maculas diluat, ut ad regendum*¹⁰⁾ *secundum*

1) B. celi et terra etc. Osanna in excelsis. Benedictus, qui venis in nomine domini. Osanna etc. 2) B. metropolitānus. 3) B. quemquam. 4) B. A. 5) W A. wyrazy od: et tunc — dopisane na marginesie. 6) W B. tak bylo, potem poprawiono na: ordinatum. 7) W B. dodano nad tem slowem pózniej: eius. 8) B. brak. 9) B. Alexandri 10) B. regnandum.

tuam voluntatem populum idoneum illum reddat, ut ¹⁾ hoc salutari misterio contra visibiles et invisibiles hostes reddatur invictus, per quod mundus divina dispensacione est redemptus, per dominum nostrum Iesum Christum filium tuum etc. ²⁾

Item post fraccionem hostie dicatur infrascripta benedictio super regem: Omnipotens deus, qui te populi sui voluit esse rectorem, ipse te celesti benedictione sanctificans eterni regni faciat esse consortem amen. Concedatque tibi contra omnes fidei christiane hostes visibiles atque invisibiles victoriam triumphalem et pacis et quietis ecclesiastice felicissimum te fieri longe lateque fundatorem amen, quatinus te gubernacula regni tenente populus tibi subiectus, christiane religionis iura custodiens, undique tutus pace tranquilla perfruatur et te in concilio beatorum collocato eterna felicitate ibidem pariter tecum gaudere mereatur amen. Quod ipse prestare dignetur.

Accinctus autem ense similiter ab illis armillas ³⁾ et palium et annulum accipiat dicente episcopo: Accipe dignitatis annulum et per hunc in te catholice fidei cognosce signaculum, quia ut hodie ordinarius caput et princeps regni ac populi, ita perseverabilis auctor ac stabilitor christianitatis et christiane fidei, ut felix in opere, locuples in fide, cum rege regum glorieris per eum, cuius est honor et gloria in secula seculorum amen.

Deinde benedicetur corona: Deus tuorum corona fidelium, qui in capitibus eorum ponis coronam de lapide precioso, benedic et sanctifica coronam istam, quatinus sicut ipsa diversis preciosis lapidibus est adornata, sic famulus tuus, gestator ipsius, multiplici preciosarum virtutum munere tua largiente gracia repleatur per ⁴⁾.

Deus perpetuitatis, dux virtutum cunctorum, hostium victor, benedic hunc famulum tuum W. ⁵⁾ tibi caput suum inclinantem et prolixa sanitate et prospera felicitate eum conserva, ut ubicunque auxilium tuum invocaverit, cito assis et protegas ac defendas. Tribue ei, quesumus domine, divicias graciae tue, comple in bonis desiderium eius, corona eum in misericordia tua tibi que domino pia devocione iugiter famuletur per dominum ⁶⁾. *Antiphona:* Confortare et esto vir et observa ⁷⁾ mandata domini dei tui, ut ambules in viis eius et custodias ceremonias eius et precepta eius et testimonia et iudicia et quocumque te verteris, confirmet te deus ⁸⁾.

Postea metropolitanus reverenter coronam capiti regis imponat dicens sic: Accipe coronam regni, que licet ab indignis, episcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur, quamque sanctitatis gloriam et honorem et opus fortitudinis expresse signare intelligas et per hanc te participem ministerii nostri non ignores ita, ut sicut nos in interioribus pastores rectoresque animarum intelligimur, tu quoque in exterioribus verus dei cultor strenuusque contra

¹⁾ B. brak. ²⁾ B. Christum etc. ³⁾ Widoczna jakaś pomyłka, bo o wręczeniu naramiennic była już mowa poprzednio, ob. str. 171. ⁴⁾ Cały ustęp od: Deinde benedicetur dopisany w A. u góry drugą ręką. ⁵⁾ B. A. ⁶⁾ A. brak. ⁷⁾ B. Confortare et esto vir, esto serva, poczem drugie esto przekreślone. ⁸⁾ Cały ten ustęp od Deus w A. dopisany u dołu drugą ręką.

omnes adversitates ecclesie Christi defensor regnique tibi a deo dati et per officium nostre benedictionis in vice apostolorum omniumque sanctorum tuo regimini commissi utilis executor regnatorque proficius semper appareas, ut inter gloriosos athletas virtutum gemmis ornatus et premio sempiternae felicitatis coronatus cum redemptore ac salvatore Ihesu Christo, cuius nomen vicemque gestare crederis, sine fine glorieris, qui vivit et imperat cum deo patre in secula seculorum amen.

Postea sceptrum et baculum accipiat dicente sibi metropolitano: Accipe sceptrum regie potestatis, insignem¹⁾ virgam virtutis, sive rectam virgam virtutis, qua te ipsum bene regas, sanctam ecclesiam populumque videlicet christianum tibi a deo commissum regia virtute ab improbis defendas, pravos corrigas, rectos pacifices, et ut viam rectam tenere possint, tuo iuvamine dirigas, de temporali regno ad eternum pervenias ipso adiuvante, cuius regnum permanet in secula seculorum amen²⁾.

Accipe virgam virtutis et equitatis, qua intelligas te mulcere pios et terere reprobos, errantibus viam pandere, lapsis manum porrigere desperdasque superbos et releves humiles et aperiat tibi hostium Ihesus Christus dominus noster, qui de semet ipso ait: ego sum hostium, per me si quis introierit, salvabitur, et ipse, qui est clavis David et sceptrum domus Israhel, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit, sitque tibi auctor, qui educit vincitum de domo carceris sedentemque in tenebris et in umbra mortis, ut in omnibus sequi merearis eum, de quo propheta David cecinit: sedes tua, deus, in seculum seculi virga equitatis, virga regni tui; et imitando ipsum diligas iusticiam et odio habeas iniquitatem, quia³⁾ propterea unxit te deus, deus tuus, oleo leticie ad exemplum illius, quem ante secula unxerat oleo exultationis pre participibus suis, Ihesum Christum.

Post sceptrum: Omnium, domine, fons bonorum cunctorumque deus institutor profectuum, tribue, quesumus, famulo tuo W.⁴⁾ adeptam bene regere dignitatem et a te sibi prestitum honorem dignare corroborare. Honorifica eum pre cunctis regibus, uberi eum benedictione locupleta et in solio regni stabilitate consolida, visita eum in sobole, presta ei prolixitatem vite, in diebus eius semper oriatur iusticia, ut cum iocunditate et leticia eterno glorietur in regno per Christum⁵⁾.

Et statim dicatur benedictio super eum, que etiam tempore sinodi potest dici: Benedicat tibi deus custodiatque te et sicut voluit te super populum suum esse regem, ita in presenti seculo felicem et eterne felicitatis tribuat esse consortem amen. Clerum ac populum, quem sua voluit opitulacione in tua sancione congregari, sua dispensacione et tua administracione per diuturna tempora faciat feliciter gubernari amen, quatinus divinis monitis parentes, adversitatibus carentes, bonis omnibus exuberantes, tuo⁶⁾ imperio fi-

1) W B. insigne. 2) W A. ten ustęp od słów: Accipe sceptrum dodany u dolu ręką drugą.
3) B. et. 4) B. A. 5) W A. cały ten ustęp od: *post sceptrum* dodany u dolu strony. 6) B. dopisane nad wierszem.

deli amore obsequentes et in presenti seculo tranquillitate fruantur et tecum eternorum civium consorcio potiri mereantur amen, quod ipse prestare dignetur etc.

*Deinde coronatus honorifice per chorum ducatur de altari ab episcopis usque ad solium canente choro responsionem: Desiderium. Deinde dicat sibi archiepiscopus: Sta et tene amodo locum, quem hucusque paterna successione tenuisti hereditario iure vel tibi delegatum per auctoritatem dei omnipotentis et presentem tradicionem nostram, omnium scilicet apostolorum ceterorumque servorum dei, et quanto clerum sacris altaribus propinquare perspicias¹⁾, tanto ei potius in locis congruis honorem impendere memineris, quatinus mediator dei et hominum te mediatorem cleri et plebis — *in hoc loco sedere eum faciat dominus metropolitanus super solium* — in hoc regni solio confirmet et in regno eterno secum regnare faciat Ihesus Christus dominus noster, rex regum et dominus dominantium, qui cum deo patre etc.*

Tunc det illis osculum pacis, cunctus autem clericorum cetus tali rectore gratulans sonantibus hymnis alta voce concinat: Te deum laudamus²⁾.

IV. Ordo coronandi regis Poloniae saeculi XVI.

A. (Ex codicibus Parisiensibus et Krasinsciano).

Ordo qualiter serenissimus rex Poloniae iuxta veterem consuetudinem patriae coronari debeat et quae solennitas et ceremoniae circa id servari sint solitae.

In primis enim convocantur primores et consiliarii regni aliique officiales itemque³⁾ abbates infulati adminus ex diocesi Cracoviensi⁴⁾, qui omnes convenire debent pro die statuto coronationis.

Rex itaque electus parabit se, ut digne accedat mensam domini corpus Christi sumpturus in die coronationis, unde ieiuniis, elemosina et confessione expiabit delicta sua.

Adveniente die coronationis sabbato in vigilia coronationis — dominica enim die coronatio regulariter fieri debet — rex electus se conferet ad aedem divi Stanislai in Rupella, quem comitabuntur barones et primores regni saeculares archiepiscopus vero Gnesnensis cum episcopis aliisque praelatis cum processione ecclesiae cathedralis Cracoviensis sequentur ad eandem ecclesiam in Rupellam

¹⁾ B. conspiciet. ²⁾ B. Te^o deum confitemur. *Johannes Gorziczski subscripsit.* ³⁾ C. iterumque

⁴⁾ C. Cracoviae.

et illuc venientes cantabunt aliquas antiphonas et orationes tempori et negotio aptiores. Demum archiepiscopus cum seniore episcopo, vel archiepiscopo absente duo seniores episcopi excipient principem coronandum de stallo eumque deducunt medium inter se cum eadem processione, quae cantabit responsoria de patronis et aliquid ad propositum, usque ad ecclesiam cathedralem. In qua princeps cum aliis omnibus vespere audient, quibus finitis deducetur item princeps per dominos seculares ad palatium suum et spirituales facta illi reverentia in ecclesia manebunt.

Sequenti autem die, quae erit dominica, qua rex est benedicendus, archiepiscopus et sui sufraganei aliique praelati omnes convenient mane ad matricem ecclesiam, archiepiscopus pro missa celebranda et duo episcopi, qui astare debent archiepiscopo in benedicendo regem, superpiliciis, amictibus, stolis, pluvialibus, albis, mitris, aliique denique episcopi et abbates superpiliciis, pluvialibus et mitris aliisque insigniis sui status et dignitatis decenter induendi et ornandi. Quibus sic paratis procesioneque ordinata per unum praelatum, qui erit magister caeremoniarum, turribulum etiam et aquam benedictam secum deferentes procedent de ecclesia ad palatium usque, schola tamen, sacerdotibus et abbatibus ad scalas palatii remanentibus, solis episcopis cum archiepiscopo per scalas palatium ascendentibus et procedentibus ad deducendum principem de thalamo suo ad ecclesiam cathedralem. Quiquidem princeps antea induitur per supremum regni marsalcum aut eo praesente per magistrum caeremoniarum sandaliis, tunica, chirotecis, amicto, alba, dalmatica et palio seu cappa. Quem sic ornatum et inter barones primoresque regni expectantem archiepiscopus aqua benedicta aspersum et demum incensatum levet per manum ad surgendum et unus ex episcopis, videlicet Cracoviensis, dicat hanc orationem:

Omnipotens sempiterne deus, coelestium et terrestrium moderator, qui famulum tuum ad regni fastigium dignitatemque dignatus es provehere, concede, quaesumus, ut a cunctis adversitatibus liberatus et ecclesiasticae pacis dono muniatur et ad aeternae pacis gaudium te donante pervenire mereatur, per Christum dominum nostrum amen.

Dicta oratione duo episcopi, videlicet Cracoviensis et alter, ad quem pertinet — vetus enim est contentio inter episcopum Wladislaviensem et Posnaniensem, ad quam sopiendam, dum uterque contendit ad se de consuetudine pertinere, ut cum episcopo Cracoviensi assistat archiepiscopo, neuter assistit, sed ad tertium utroque inferiorem officium hoc devolvitur iussu principis — isti ergo duo episcopi, qui archiepiscopo assistere debent, ducant principem electum dextra laevaue honorifice parati, a cuius latere non discedant usque ad finem, et ducant eum ad ecclesiam statuuntque ante altare maius, archiepiscopo et processione praecedentibus. Inter vero archiepiscopum et principem de thalamo exeuntes ordinate procedant principes et barones, insignia regia, videlicet coronam, sceptrum, pomum et gladium ante electum deferentes. In deferendis autem dictis insigniis antiquitus servari solitum est, ut dominus castellanus Cracoviensis coronam, palatini vero Cracoviensis et Posnaniensis, sicut in ferendis suffragiis et dicendis sententiis in consilio alternatim loquuntur, sic etiam deferre insignia regalia solent, ut

unus sceptrum et alter pomum ad ecclesiam, demum is, qui pomum portat¹⁾, sceptrum, et econtra, qui sceptrum, pomum refert de ecclesia. Pari modo etiam die sequenti, dum rex vadit ad solium in foro civitatis Cracoviensis paratum. Gladium vero defert gladifer Cracoviensis.

Postquam autem rex et episcopi et²⁾ reliqui talamum fuerint egressi, schola canit responsum: Et³⁾ ego mitto angelum meum etc.

Cum itaque venerint ante maius altare, insignia regalia praefata hii, qui illa deferunt, ad altare maius reponunt⁴⁾. Interea vero pulsatur campana maior.

Veniens⁵⁾ autem ante altare maius prior episcoporum, videlicet Cracoviensis, stans detecto capite versus ad metropolitanum dicit intellegibili voce: Reverendissime pater. Postulat sancta mater ecclesia, ut praesentem serenissimum principem ad dignitatem regiam sublevetis.

Tum sedet rex in sede non magna, ante altare maius sibi preparata, ita, ut faciem vertat archiepiscopo, ipsi etiam deducentes episcopi, prior ad dexteram, inferior vero ad sinistram archiepiscopi circa altare se collocant, ut et ipsi ad alterutrum facies vertant, quibus sic collocatis unus episcoporum, videlicet Cracoviensis, incipiat psalmum: Exaudiat te Deus etc. Deinde subiungat versum: Domine, salvum fac regem nostrum. Responsum: Et exaudi nos in die, qua invocaverimus Te.

Deinde collecta: Deus humilium institutor, qui nos spiritus sancti illustratione consolaris, praetende super hunc famulum Tuum Sigismundum⁶⁾ gratiam Tuam, ut per eum Tuum in nobis adesse sentiamus adventum.

Alius item episcopus inferior dicit orationem: Omnipotens sempiternus Deus coelestium ac terrestrium moderator⁷⁾, qui famulum Tuum ad regni fastigium dignitatemque dignatus es provehere, concede, quaesumus, ut a cunctis adversitatibus liberatus et ecclesiasticae pacis dono muniatur et ad aeternae pacis gaudium te donante pervenire mereatur per Christum dominum nostrum amen.

Finita oratione coronandum regem diligenter instruit et admonet de fide et dilectione dei aliisque virtutibus regalibus, voce congruente et intelligibili sic dicens: Cum hodie per manus nostras, optime princeps, qui Christi salvatoris nostri vice in hac re fungimur, quamvis indigni, sacram unctionem et regni insignia sis suscepturus, bene est, ut te prius de onere, ad quod destinaris, aliquantulum moneamus. Regiam hodie suscipies⁸⁾ dignitatem et regendi fideles populos tibi commissos curam, sumis praeclarum sane inter mortales locum, sed discriminis, laboris atque anxietatis plenum. Verum si consideraveris, quod omnis potestas a domino deo est, per quem regnant reges et legum conditores iusta decernunt, quodque de grege tibi commissio ipsi deo rationem es redditurus, primum pietatem servabis, dominum deum Tuum tota mente ac puro corde coles, christianam religionem ac fidem catholicam,

1) D. portabat. 2) D. ac. 3) D. En. 4) D. reponent. 5) D. Venientes. 6) B. prawione późniejszą ręką na Henricum, C. i D. Henricum. 7) brak A, B, C. 8) D. suscipis.

quam ab incunabulis professus es, ad finem usque inviolatam retinebis eamque contra omnes adversantes pro viribus defendes, ecclesiarum praelatis ac reliquis sacerdotibus condignam reverentiam exhibebis, ecclesiasticam libertatem non conculcabis, iustitiam, sine qua nulla societas diu consistere potest, erga omnes inconcussa administrabis, bonis praemia, noxiis debitas poenas tribuendo, viduas, pupillos, pauperes ac debiles ab omni oppressione defendes, omnibus te adeuntibus benignum, mansuetum atque affabilem pro regia tua dignitate te praebebis et ita te geres¹⁾, ut non ad tuam, sed ad totius populi utilitatem regnare praemiumque benefactorum tuorum non in terris, sed in coelo expectare videaris. Quod ipse tibi praestare dignetur, qui vivit et regnat deus in saecula saeculorum.

Finita exhortatione mox subiungit archiepiscopus interrogationes praesentes, dicens ad electum principem:

Vis fidem sanctam a catholicis viris traditam tenere et operibus iustis servire? *Respondeat:* Volo.

Vis ecclesiis ecclesiarumque ministris tutor et defensor esse? *Respondeat*²⁾: Volo.

Vis³⁾ regnum a deo tibi commissum vel concessum secundum iustitiam patrum tenere, regere et defendere? *Respondeat:* Volo, et in quantum divino fultus suffragio ac solatio omnium fidelium suorum valuero, ita me fideliter per omnia acturum esse promitto.

Expletis interrogationibus per metropolitanum, princeps coram metropolitanis genuflexus capite detecto facit hanc professionem dicens:

Ego Sigismundus⁴⁾ deo annuente futurus rex Poloniae profiteor et promitto coram deo et angelis eius deinceps legem, iustitiam et pacem ecclesiae dei populoque mihi subiecto pro posse et nosse facere atque servare salvo condigno misericordiae dei respectu, sicut in consilio fidelium meorum melius potero invenire, pontificibus quoque ecclesiarum dei condignum et canonicum honorem exhibere atque ea, quae ab imperatoribus et regibus ecclesiis collata et reddita sunt, inviolabiliter observare, abbatibus, comitibus et vasallis meis congruum honorem secundum consilium fidelium meorum praestare.

Deinde finita professione tangit ambabus manibus librum evangeliorum, quem metropolitanus ante se tenet, dicens: sic me deus adiuvet et haec sancta dei evangelia.

His expeditis, principe genuflexo manente, metropolitanus deposita mitra surgit et stans versus ad ipsum coronandum dicit competenti voce sequentem orationem, quam etiam dicunt alii pontifices parati, similiter sine mitris stantes;

¹⁾ A., B., C. reges. ²⁾ B. i C. brak. ³⁾ B. i C. brak.

⁴⁾ W B. poprawione późniejszą ręką na Henricus, C. i D.: Henricus.

dicunt etiam alia omnia benedictionem et consecrationem ipsam concernentia voce submissa, metropolitanum tamen in omnibus observantes et imitantes:

Oremus. Omnipotens sempiternus deus, creator omnium, imperator angelorum, rex regum et dominus dominantium, qui Abraam fidelem servum tuum de hostibus triumphare fecisti, Moisi et Josue populo tuo praelatis victoriam multiplicem tribuisti humilemque David puerum Tuum regni fastigio sublimasti et Salomonem sapientiae pacisque inefabili munere ditasti, respice, quaesumus, domine, ad praeces humilitatis nostrae et super hunc famulum Tuum Sigismundum¹⁾, quem supplici devotione in Tuo nomine veneramur et in regem eligimus, benedictionum Tuarum dona multiplica eumque dextera potentiae tuae semper hic et ubique circumda, quatenus praedicti Abraae fidelitate, Moisi mansuetudine fretus, Josue fortitudine²⁾ fultus, David humilitate exaltatus, Salomonis sapientia decoratus, Tibi in omnibus complacet et per tramitem iustitiae inoffenso gressu semper incedat, Tuae quoque protectionis galea munitus et scuto insuperabili iugiter protectus armisque coelestibus circumdatus optabilem de hostibus crucis Christi victoriam fideliter obtineat et triumphum foeliciter capiat terroremque suae potentiae illis inferat et pacem Tibi militantibus laetanter reportet, per Christum dominum nostrum, qui virtute crucis tartara destruxit regnoque diaboli superato ad coelos victor ascendit, in quo potestas omnis regni consistit victoria, qui est gloria humilium et vita salusque populorum, qui Tecum vivit et regnat in unitate spiritus sancti, deus per omnia saecula saeculorum. *Responsum*³⁾: Amen.

Item alia oratio: Te invocamus domine, sancte⁴⁾ pater, omnipotens sempiternus deus, ut hunc famulum tuum Sigismundum⁵⁾, quem tuae divinae dispensationis providentia in primordio plasmatum usque ad hunc praesentem diem juvenili flore laetantem crescere concessisti, eum tuae pietatis dono ditatum plenumque gratia pietatis⁶⁾ de die in diem coram deo et hominibus ad meliora semper proficere facias, ut summi regiminis solium gratia supernae largitatis gaudens suscipiat et misericordiae tuae muro ab hostium adversitate undique munitus plebem sibi commissam cum pace propitiationis et virtute victoriae foeliciter regere mereatur, per Christum dominum nostrum amen.

*Post haec metropolitanus cum mitra procumbit supra faldistorium. Rex vero in suo stallo se prosternit, aliis episcopis paratis ante sedilia aut scamna sua similiter procumbentibus. Tunc cantores incipient et prosequuntur letaniam, clero respondente. Et cum dictum fuerit: Ut obsequium servitutis nostrae Tibi rationabile facias; Responsum*⁷⁾: Te rogamus, audi nos, *metropolitanus se erigens et accepto baculo pastorali in sinistram manum super electum regem pro-*

¹⁾ B. Hern. poprawione na Henr., C. i D. Henricum. ²⁾ A. B. C. i D. mansuetudine.

³⁾ Brak A., B., C. ⁴⁾ Brak w C. ⁵⁾ B. ma S., poprawione na H., C. i D. Henricum.

⁶⁾ D. veritatis. ⁷⁾ Brak w A., B., C.

stratum dicit: Ut hunc electum in regem coronandum beneŕdicere digneris
Responsum: Te rogamus, audi nos. Secundo dicit: Ut hunc electum in regem
coronandum beneŕdicere et conseŕcrare digneris. Responsum: Te rogamus,
audi nos, producendo super eum signum crucis, ubi in textu signatum est. Idem
dicunt et faciunt episcopi parati, genuflexi tamen permanentes. Quo dicto metro-
politanus redit ad accubitum, cantoribus resumentibus et perficientibus letaniam.
Qua finita metropolitanus deposita mitra surgit, principe prostrato manente, ac
episcopis depositis mitris genuflexis manentibus [et] versus ad coronandum annun-
tat: Pater noster etc.

Versus: Et ne nos inducas in tentationem. Responsum: Sed libera nos
a malo.

Versus: Salvum fac servum tuum, domine. Responsum: Deus meus, spe-
rantem in Te.

Versus: Esto ei, domine, turris fortitudinis. Responsum: A facie inimici.

Versus: Domine, exaudi orationem meam. Responsum: Et clamor meus
ad Te veniat.

Versus: Dominus vobiscum. Responsum: Et cum spiritu tuo.

Oremus. Deus, qui populis tuis virtute consulis et amore dominaris, da famulo tuo [Sigismundo]¹⁾ sapientiae spiritum cum regimine disciplinae, ut Tibi toto corde devotus in regni regimine maneat semper idoneus tuoque munere ipsius temporibus securitas ecclesiae dirigatur et in tranquillitate devotio Christiana permaneat, ut in bonis operibus perseverans ad aeternum regnum Te duce pervenire valeat, per dominum nostrum Iesum Christum. Benedic domine hunc regem Sigismundum²⁾, qui regna omnia moderaris a saeculo et tali eum benedictione glorifica, ut davidicae teneat benedictionis et sublimitatis sceptrum et glorificatus in eius protinus reperiatur merito. Da ei tuo spiramine cum mansuetudine ita regere populum, sicut fecisti Salomonem tuum obtinere regnum pacificum. Sit Tibi semper cum timore subditus Tibique militet cum quiete, sit tuo clipeo protectus cum proceribus et ubique tua gratia victor existat. Honorifica eum prae cunctis regibus gentium, foeliciter populis dominetur et foeliciter eum nationes adorent, vivat inter gentium catervas magnificus, sit in iudiciis aequitatis singularis. Locupletet eum tua praedives dextera, frugiferam obtineat patriam et eius liberis tribuas profutura. Protela ei prolixitatem vitae et in diebus eius oriatur iustitia. A Te robustum teneat regiminis solium et cum iocunditate et iustitia aeterno gloriatur in regno, per Christum dominum nostrum.

Post haec metropolitanus sedet, accipit mitram et electus rex coram eo genu-
flectit circumstantibus episcopis paratis cum suis mitris in modum coronae. Tunc
statim deponitur dalmatica et pluviale regi coronando, metropolitanus vero in-

1) A. Ernesto, B., C. i D. Henrico.

2) W. B. było, zdaje się, Ernestum. Słowo to wyskrobano, tak że została z niego tylko litera n, a wpisano w to miejsce Henricum, C. i D. mają: Henricum.

tingit pollicem dextrae manus in oleum cathecuminorum, inungit de eodem oleo in modum crucis sub uno contextu manum et brachium dextrum et inter scapulas regis, dicens legendo hanc orationem:

Ungo te in regem ex oleo sanctificato in nomine patris et filii et spiritus sancti amen. Pax tecum. *Responsum:* Et cum spiritu tuo.

Alia oratio: Ungo te regem ex oleo sanctificato. Spiritus sancti gratia humilitatis nostrae officio in te copiosa descendat, ut sicut manibus nostris indignis oleo materiali pinguescis exterius ablutus, ita eius invisibili unguimine delibutus impinguari merearis interius, eius quoque perfectissime spirituali unctione semper imbutus et illicita declinare tota mente discas seu valeas et utilia animae tuae iugiter cogitare, optare atque operari queas, auxiliante domino deo¹⁾ nostro Iesu Christo, qui Tecum vivit et regnat etc.

Deus, dei filius, Iesus Christus, dominus noster, qui a patre oleo exultationis unctus est prae participibus suis, ipse per praesentem sanctae unctionis infusionem spiritus paracliti super te benedictionem infundat eundemque²⁾ usque ad interiora cordis tui penetrare faciat, quatenus hoc visibili et tractabili oleo dona invisibilia percipere et temporali regno iustis moderationibus executo aeternaliter conregnare ei merearis, qui solus sine peccato rex regum vivit et gloriatur cum deo patre in unitate spiritus sancti, deus per omnia saecula saeculorum. *Responsum:* Amen.

Oremus. Omnipotens sempiternus deus, qui Azahel super Syriam et Iehu³⁾ super Israel per Heliam, David quoque et Saulem per Samuelem prophetam in reges inungi fecisti, tribue, quaesumus, manibus nostris opem tuae benedictionis et huic famulo tuo Sigismundo⁴⁾, quem hodie, licet indigni, in regem⁵⁾ sacro unguimine delingimus, dignam delibutionis huius efficaciam et virtutem concede. Constitue, domine, principatum super humerum eius, ut sit fortis, iustus, fidelis, providus et indefessus regni huius et populi tui gubernator, infidelium expugnator, iustitiae cultor, meritorum et demeritorum remunerator, ecclesiae tuae sanctae et fidei christianae defensor ad decus et laudem tui nominis gloriosi, per dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui Tecum vivit et regnat in unitate spiritus sancti deus per omnia saecula saeculorum⁶⁾. *Responsum:* Amen.

Christe perunge hunc regem in regimen, qui unxisti sacerdotes ac prophetas, reges et martyres, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam atque adepti sunt repromissiones. Tua sanctissima unctio super caput eius defluat atque ad interiora descendat et cordis illius intima penetret et repromissionibus, quas adepti sunt victoriosissimi reges, gratia tua dignus

¹⁾ D. brak. ²⁾ D. eandemque. ³⁾ A., B., C. Iheu.

⁴⁾ Tak A.; B. ma En., C. i D. Henrico.

⁵⁾ W D. dopisane tą samą ręką. Brak w A., B., i C.

⁶⁾ C. qui Tecum vivit etc.

efficiatur, quatenus in praesenti saeculo foeliciter regnet et ad eorum consortium in coelesti regno perveniat, per dominum nostrum Iesum Christum, filium tuum, qui unctus est oleo laetitiae prae consortibus suis et virtute sanctae crucis potestates aereas debellavit, tartara destruxit, regnum diaboli superavit et ad coelos victor ascendit, in cuius manu victoria, virtus et potestas consistunt, et Tecum vivit et regnat per omnia saecula saeculorum.

Deus, qui es iustorum gloria et misericordia peccatorum, qui misisti filium tuum pretiosissimo sanguine suo genus humanum redimere, qui conteris bella et es propugnator in Te sperantium et sub cuius arbitrio omnium regnorum continetur potestas, Te humiliter deprecamur, ut praesentem famulum tuum Sigismundum¹⁾ in tua misericordia confidentem in praesenti sede regali benedicas eique protinus adesse digneris, ut qui tua expetit protectione defendi, omnibus sit hostibus fortior. Fac eum, domine, beatum et victorem de inimicis suis. Corona eum corona iustitiae et pietatis, ut ex toto corde et tota mente in Te credens Tibi deserviat, sanctam tuam ecclesiam defendat et sublimet populumque a Te commissum iuste regat, nullum ius insidiantibus malis in iniustitiam vertat. Accende, domine, cor eius ad amorem gratiae tuae per hoc unctionis oleum, unde unxisti reges et prophetas, quatenus iustitiam diligens per tramitem familiariter iustitiae populum ducens post peracta et disposita in regali excellentia annorum curricula ad Te pervenire mereatur. Per dominum nostrum etc.

Prospice, omnipotens deus serenissime, optatibus hunc gloriosum regem Sigismundum²⁾, et sicut benedixisti Abraam, Isaac et Iacob, sic illum largis benedictionibus spiritualis gratiae cum omni plenitudine tuae potentiae irrigare atque perfundere dignare. Tribue ei de rore coeli et de pinguedine terrae abundantiam frumenti, vini et olei et omnium frugum opulentiam ex largitate divini muneris longa per tempora, ut illo regnante sit sanitas corporum in patria et pax inviolata in regno et dignitas gloriosa regalis palatii maximo splendore regiae potestatis omnium oculis fulgeat, luce sua clarissima clarescat atque splendore, quasi splendentissima fulgura, maximo perfusus lumine videatur.

Tribue ei, omnipotens deus, ut sit fortissimus protector patriae et consolator ecclesiarum atque coenobiorum sanctorum maxima cum pietate regalis munificentiae atque ut sit fortissimus regum, triumphator hostium ad opprimendas rebelles et paganas nationes, sitque suis inimicis satis terribilis praemaxima fortitudine regalis potentiae, optimatibus quoque et praecelsis proceribus ac fidelibus sui regni sit magnificus et amabilis et pius, ut ab omnibus timeatur et diligatur, reges quoque de lumbis eius per successores temporum futurorum egrediantur, qui regnum hoc valeant regere totum et post gloriosa tempora atque foelicia praesentis vitae gaudia aeterna in perpetua

¹⁾ B. ma Er., C. i D. Henricum.

²⁾ W B. Ern., w C. i D. Henricum.

benedictione habere mereatur¹⁾, quod ipse praestare dignetur, qui vivit et regnat in saecula saeculorum. *Responsum*: Amen.

Lectis orationibus abstergantur loca unctionis in corpore regis cum bombice per unum ex episcopis et demum per metropolitanum benedicantur dalmatica et pluviale sic: Deus rex regum et dominus dominantium, per quem reges regnant et legum conditores iura decernunt, dignare propitius beneddicere hoc regale ornamentum et praesta, ut famulus tuus, rex noster, Sigismundus²⁾, qui illud portaturus est, ornamento bonorum morum et sanctarum actionum in conspectu tuo fulgeat et post temporalem vitam aeternam gloriam, quae temporis non habet finem, sine fine possideat, per dominum nostrum etc.³⁾. *Demum induatur rex dalmatica hoc modo benedicta.*

Postea metropolitanus imponat desuper pallium seu pluviale, dicens: Accipe pallium quatuor initis formatum, per quod intelligas quatuor mundi partes divinae potestati esse subiectas nec quemquam posse foeliciter regere in terris, nisi sibi potestas regnandi fuerit collata de coelis.

Quibus finitis et expletis metropolitanus lavat et abstergit manus, surgit mitraque⁴⁾ deposita facit confessionem. Rex vero electus ad stallum suum deducitur, ubi manet orans, et procedetur in missa usque ad graduale vel alleluia et cum oratione diei dicitur pro ipso electo rege sub uno per dominum oratio: Deus regnorum omnium protector⁵⁾, *ut in pontificali etc.; graduati vero cantato metropolitanus sedet ante altare cum mitra in faldistorio, rex vero ab episcopis reducitur ad metropolitanum et coram eo genuflectit. Tum metropolitanus accipit gladium et eum evaginatum tradit in manus regis dicens*:

Accipe gladium desuper altari sumptum per nostras manus, licet indignas, vice tamen et auctoritate sanctorum apostolorum consecratis, regaliter tibi concessum nostraeque benedictionis officio in defensionem sanctae ecclesiae dei divinitus ordinatum ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum, et memor esto eius, de quo psalmista prophetavit dicens: accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime, ut in hoc per eundem vim aequitatis exerceas, molem iniquitatis potenter destruas et sanctam dei ecclesiam eiusque fideles propugnes atque protegas neque minus sub fide falsos quam christiani nominis hostes execres ac disperdas, viduas atque pupillos clementer adiuves et defendas, desolata restaures, restaurata conserves, ulciscaris iniusta, confirmes bene disposita, quatenus in hoc agendo virtutum triumpho gloriosus iustitiaeque cultor egregius cum mundi salvatore, cuius typum geris, in nomine [eius] sine fine regnare merearis, qui cum deo patre et spiritu sancto vivit et regnat deus per omnia saecula saeculorum amen.

Et rex accepto ense vibrat illum et super brachium sinistrum tergit, de-

1) D. mereantur. 2) B. Ern.; C. i D. Henricus.

3) B. nostrum Iesum etc., C. i D.: nostrum Iesum Christum etc.

4) A., B. i D. surgit majā cum mitraque. 5) Brak w A., B., C.

inde ministris tradit, per quos in vaginam reponitur et metropolitano offertur; quo accepto metropolitanus accingit eo regem dicens:

Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime, et attende, quod sancti non in gladio, sed per fidem vicerunt regna.

Postea regi genuflexo corona imponitur, quam omnes praelati parati, qui adsunt, de altari per metropolitanum sumptam manibus tenent, ipso metropolitano eam regente et capiti illius imponente ac dicente:

Accipe coronam regni, quae licet ab indignis, episcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur in nomine patris et filii et spiritus sancti, quam sanctitatis gloriam et honorem et opus fortitudinis intelligas significare et per hanc te participem ministerii nostri non ignores, ita ut sicut nos in interioribus pastores rectoresque animarum intelligimur, ita et tu contra omnes adversitates ecclesiae Christi defensor assistas regnique tibi a deo dati et per officium nostrae benedictionis in vice apostolorum omniumque sanctorum regimini tuo commissi utilis executor perspicuusque regnator semper appareas, ut inter gloriosos atletas virtutum gemmis ornatus et praemio sempiternae foelicitatis coronatus cum redemptore et salvatore nostro Iesu Christo, cuius nomen vicemque gestare crederis, sine fine glorieris, qui vivit et et imperat deus cum patre et spiritu sancto in saecula saeculorum amen¹⁾.

Deinde metropolitanus dat ei adhuc genuflexo pomum et sceptrum dicens:

Accipe virgam virtutis atque veritatis, qua intelligas te obnoxium mulcere pios, terrere reprobos, errantes viam docere, lapsis manum porrigere, disperdere superbos et relevare humiles, et apperiat tibi ostium Iesus Christus dominus noster, qui de semet ipso ait: Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur, qui est clavis David et²⁾ sceptrum domus Israel, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit, sitque tibi auctor, qui eduxit vinctum de domo carceris, sedentem in tenebris et umbra mortis, et in omnibus sequi merearis eum, de quo David propheta cecinit: Sedes tua, deus, in saeculum saeculi, virga aequitatis, virga regni tui, et imitando ipsum diligas iustitiam et odio habeas iniquitatem, quia propterea³⁾ unxit te deus, deus tuus, ad exemplum illius, quem ante saecula unxerat oleo exultationis prae participibus suis, Iesum Christum dominum nostrum, qui cum eo vivit et regnat deus in saecula saeculorum.

Quibus peractis proceditur deinde in missa usque ad offertorium, quo dicto rex a suis baronibus associatus vadit ad offertorium et deinde proceditur in missa daturque regi pax cum instrumento ad hoc ordinato. Postquam autem archiepiscopus se communicaverit et purificaverit, antequam lavet digitos, rex detecto capite accedit ad altare, ubi genuflexus accipit corpus domini de manu metropolitani. Post communicationem vero rex redit ad stallum suum et missa⁴⁾ proceditur usque ad finem. Finita missa regi discinditur ensis et in vagina datur uni, ad quem pertinet deferendus ante regem in solium. Metropolitanus vero

1) D. brak.

2) C. Brak od ego do et.

3) A., B. i C. propheta.

4) D. in missa.

cum aliis praelatis deducit regem ad solium medium inter se a dextris et digniorem praelatum a sinistris regis incedentem ad solium et adiuvente eum digmore praelato. Et metropolitanus intronizat regem in solium dicens:

Sta et retine amodo locum tibi a deo delegatum per auctoritatem omnipotentis dei et per praesentem traditionem nostram, omnium scilicet episcoporum caeterorum[que] dei servorum, et quanto clerum sacris altaribus propinquiorem prospicis, tanto ei potentiorem in locis congruis honorem impendere memineris, quatenus mediator dei et hominum te mediatorem cleri et plebis in hoc regni solio confirmet et in regnum aeternum secum regnare faciat, Iesus Christus, dominus noster, rex regum et dominus dominantium, qui cum patre et spiritu sancto vivit et regnat, deus per omnia saecula saeculorum.

Deinde metropolitanus deposita mitra, stans versus ad altare, inchoat schola prosequente himnum: Te deum laudamus etc. Quo finito metropolitanus deposita mitra stans, ut prius, ad dexteram regis, dicit super eum: Firmetur manus tua et exaltetur dextra tua. Responsum: Iustitia et iudicium praeparatio sedis tuae.

Versus: Domine, exaudi orationem meam. Responsum: Et clamor meus ad Te veniat.

Versus: Dominus vobiscum. Responsum: Et cum spiritu tuo.

Oremus: Deus, qui victrices Moisi manus in oratione firmasti, qui quamvis aetate languesceret, infatigabili sanctitate pugnabat, ut dum Amalech iniquus vincitur, dum prophanus nationum populus subiugatur, exterminatis alienigenis¹⁾ haereditati tuae possessio copiosa serviret, opus manuum tuarum pia²⁾ nostrae orationis exauditione confirma³⁾; habemus et nos apud Te, sancte pater, dominum salvatorem, qui pro nobis manus suas extendit in cruce, per quem etiam precamur, altissime, ut tua potentia suffragante universorum hostium frangatur impietas populusque tuus cessante formidine Te solum timere condiscat, per eundem Christum dominum nostrum. Responsum: Amen.

Oremus: Deus inenarrabilis auctor mundi, conditor generis humani, confirmator regni, qui ex utero fidelis amici tui, patriarchae nostrae Abrahae, praelegisti regem saeculis profuturum⁴⁾, Tu praesentem insignem regem hunc cum exercitu suo per intercessionem omnium sanctorum uberi benedictione locupleta et in solium regni firma stabilitate connecte⁵⁾. Visita eum per interventum omnium sanctorum, sicut visitasti Moisen in rubo, Iosue in castris, Gedeonem in agro, Samuelem crinitum in templo, et illa eum promissione et siderea benedictione ac sapientiae tuae rore perfunde, quam beatus David ex psalterio, Salomon filius eius Te remunerante percipit de coelo. Sis ei contra acies inimicorum lorica, in adversis galea, in prosperis sapientia, in protectione

¹⁾ A. i B. alienigenis. ²⁾ A., B. i C. quia. ³⁾ A., B. i C. consirma.

⁴⁾ A. B. i C.: futurum. ⁵⁾ W tekstach: connectet.

clipeus sempiternus, et praesta, ut gentes illi teneant fidem, proceres atque optimates sui habeant pacem, diligant charitatem, abstineant se a cupiditate, loquantur iustitiam, custodiant veritatem, et ita populus iste pullulet coalitus benedictione trinitatis, ut semper maneant tripudiantes, armis gaudentes et in pace victores. Per dominum nostrum Iesum Christum etc.¹⁾ *Responsum:* Amen²⁾.

Finaliter rex creat milites, ense evaginato eos ter percutiens.

B. (Ex codice Krasínciano).

Ordo qualiter serenissimus rex Poloniae iuxta veterem consuetudinem coronatur et quae solennitas et ceremoniae circa id servari sint solitae³⁾.

Imprimis congregantur episcopi et consilarii regni aliique officiales, item abbates infulati adminus ex dioecesi Cracoviensi, qui omnes convenire tenentur pro die statuto coronationis. Rex itaque electus parabit se, ut digne accedat mensam divinam Corpus Christi sumpturus in die coronationis, unde ieiunio, elemosina et confessione expiabit peccata sua. Sequenti autem die, quae erit dominica, qua rex est benedicendus, archiepiscopus et sui suffraganei, abbates infulati aliique praelati omnes conveniunt mane in cathedralem ecclesiam, omnes amicti stollis, pluvialibus, mitris, infulis, superpiliciis et id genere sacerdotalium; senatores quoque omnes, et equestris ordo congregatur, quibus sic paratis, processione ordinata per magistrum caeremoniarum cum turribulo et aqua benedicta aliisque episcopalibus de ecclesia in palatium eunt, schola cum sacerdotibus et abbatibus ad scalas palatii remanentibus, soli episcopi cum archiepiscopo palatium ascendunt ad deducendum principem in ecclesiam cathedralem, qui antea induitur per supremum regni marschalcum vel per magistrum caeremoniarum sandaliis, tunica, chirotecis, alba, dalmatica et pallio sive capa, quem sic ornatum et inter barones primosque regni stantem archiepiscopus aqua benedicta aspergit. Post hoc collectam dicit: »Deus humilium institutor, qui nos sancti Spiritus illustratione consolaris, praetende super hunc famulum tuum N. gratiam tuam, ut per eum tuum in nobis adesse sentiamus adventum«.

Hinc rex in ecclesiam per Cracoviensem et Cuiaviensem episcopos deducitur a dextra levaque apprehensa, praeferebantibus castellano Cracoviensi coronam, palatino sceptrum, Wilnensi item palatino pomum aureum, et N. N.⁴⁾ gladium evaginatam, episcopi cum archiepiscopo cruce praecedente, abbates infulati et caeteri principes suo ordine quilibet succedet et similiter duces Franciae et externorum principum legati. Regalia supradicta a senatoribus, qui ea portabant, accepta in altare deposita sunt, rex in solio sistitur, ante quem archiepiscopus certas orationes pronuntiat.

¹⁾ A. i B. tylko: per, w C. per etc. ²⁾ Tych dwóch wyrazów w D. brak.

³⁾ Z Gwagnina (= Druk) podają tylko ważniejsze odmianki. ⁴⁾ Druk: Andrea a Zborow.

Antequam autem rex coronaretur, orta est magna controversio ratione confederationis inter quosdam catholicorum et evangelicos sub interregno factae, episcopis eandem uti divinis pariter ac ecclesiasticis contrariam legibus ipsisque invitis et reclamantibus factam improbantibus, evangelicis contra propter rerum suarum securitatem omnino firmam haberi contendentibus, sed postea omnis illa contentio invento medio Deo volente sedata fuit et pace facta unus episcoporum dicit subsequentem orationem: Omnipotens sempiternae Deus, coelestium ac terrestrium moderator, qui famulum tuum ad regni fastigium dignitatemque dignatus es provehere, concede quaesumus, ut a cunctis adversitatibus liberatus et ecclesiasticae pacis dono muniatur et ad aeternae pacis gaudium Te donante pervenire mereatur, per Christum Dominum nostrum. Amen.

Finita oratione admonet diligenter regem de fide, de pietate in deum et de aliis virtutibus regiis, dicens: Cum hodie per manus nostras optime princeps, qui Christi Salvatoris nostri vices in hac re fungimur, quamvis indigni, sacram unctionem et regni insignia sis suscepturus, bene est, ut te prius de onere, ad quod destinaris, aliquantulum moneamus. Regiam hodie suscipis dignitatem et regendi fideles populos tibi commissos curam sumis, praeclarum sane inter mortales locum, sed discriminis, laboris atque anxietatis plenum. Verum, si consideraveris, quod omnis potestas a Domino Deo est, per quem regnant reges et legum conditores iusta decernunt, quodque de grege tibi commissa ipsi Deo rationem redditurus, primum pietatem servabis, Dominum Deum tuum tota mente ac puro corde coles, Christianam religionem ac fidem catholicam, quam ab incunabulis professus es, ad finem usque inviolatam retinebis eamque contra omnes adversantes pro viribus defendes, ecclesiarum praelatis ac reliquis sacerdotibus condignam reverentiam exhibebis, ecclesiasticam libertatem non conculcabis, iustitiam, sine qua nulla societas diu consistere potest, erga omnes inconcusse administrabis, bonis praemia, noxiis debitas penas imponendo, viduas, pupillos, pauperes ac debiles ab omni oppressione defendes, omnibus te adeuntibus benignum, mansuetum atque affabilem pro regia tua dignitate praebebis et ita te geres, ut non ad tuam, sed totius populi utilitatem regnare praemiumque benefactorum tuorum non in terris, sed in coelo expectare videaris, quod ipse tibi praestare dignetur, qui vivit et regnat Deus in saecula saeculorum.

Absoluta oratione interrogat illum episcopus his verbis:

Vis fidem sanctem a catholicis viris traditam tenere et operibus iustis servare? *R.*: Volo.

Vis ecclesiis ecclesiarumque ministris tutor et defensor esse?

R.: Volo.

Vis regnum a Deo tibi commissum secundum iustitiam patrum tenere, regere et defendere?

R.: Volo, et in quantum divino fultus suffragio ac solatio omnium fidelium suorum valuero, ita me fideliter per omnia acturum esse promitto.

Finita interrogatione rex coram archiepiscopo genuflexus capite autem

*aperto*¹⁾ *dicit in haec verba:* Ego N.²⁾ Deo annuente futurus rex Polonorum profiteor et promitto coram Deo et angelis eius deinceps legem et iustitiam et pacem ecclesiae Dei populoque mihi subiecto pro posse et nosse facere atque servare salvo condigno misericordiae Dei respectu, sicut in consilio fidelium meorum melius potero invenire. Pontificibus quoque ecclesiarum Dei condignum et canonicum honorem exhibere atque ea, quae ab imperatoribus et regibus ecclesiae collata et reddita sunt, inviolabiliter observare, abbatibus et vasallis meis congruum honorem secundum consilium fidelium meorum praestare.

Post hoc utramque manum ponit supra evangelia dicens: Sic me Deus adiuvet et haec sancta evangelia.

Postea dicit archiepiscopus collectam: Omnipotens sempiternus Deus, creator omnium, imperator angelorum, rex regum et dominus dominantium, qui Abraham fidelem servum tuum de hostibus triumphare fecisti, Moysi et Iosue populo tuo praelatis victoriam multiplicem tribuisti humilemque David puerum tuum regni fastigio sublimasti et Salomonem sapientiae pacisque ineffabili munere ditasti, respice quaesumus Domine ad preces humilitatis nostrae et super hunc famulum tuum N.³⁾, quem supplici devotione veneramur et in regem eligimus, benedictionum tuarum dona multiplica eumque dextera potentiae tuae semper hic et ubique circumda, quatenus praedicti Abrahae fidelitate, Moysi mansuetudine fretus, Iosue fortitudine fultus, David humilitate exaltatus, Salomonis sapientia decoratus, Tibi in omnibus complaceat et per tramitem iustitiae inoffenso gressu semper incedat, tuae quoque protectionis galea munitus et scuto insuperabili iugiter protectus armisque coelestibus circumdatus optabilem de hostibus crucis Christi victoriam fideliter obtineat et triumphum foeliciter capiat terroremque suae potentiae illis inferat et pacem sibi militantibus laetanter reportet, per Christum Dominum nostrum, qui virtute crucis tartara destruxit regnoque diaboli superato ad coelos victor ascendit, in quo potestas omnis regni consistit victoria, qui est gloria humilium et vita salusque populorum, qui Tecum vivit et regnat Deus per omnia saecula saeculorum. Amen.

Alia oratio: Te invocamus Domine, sancte pater, omnipotens sempiternus Deus, ut hunc famulum Tuum N.⁴⁾, quem tuae divinae dispensationis providentia in primordio plasmatum usque ad hunc praesentem diem iuvenili flore laetantem crescere concessisti, eum tuae pietatis dono ditatum plenumque gratia et veritate de die in diem coram Deo et hominibus ad meliora semper proficere facias, ut summi regiminis solum gratia supernae largitatis gaudens suscipiat et misericordiae Tuae muro ab hostium adversitate undique munitus plebem sibi commissam cum pace propitiationis et virtute victoriae foeliciter regere mereatur, per Christum Dominum nostrum amen.

Post haec archiepiscopus genua flectit et rex in faciem provolvitur. Can-

¹⁾ Druk: capite adaptato. ²⁾ Druk: Henricus. ³⁾ Druk: Henricum. ⁴⁾ Druk: Henricum.

tores autem canunt choro correspondente, et cum cantant hunc versum: Et obsequium servitutis nostrae tibi rationabile facias, *R.* Te rogamus audi nos, *archiepiscopus stans ad regem provolutum cum cruce dicit:* Et hunc electum in regem coronandum benedicere digneris. *R.* Te rogamus audi nos. *Iterum canit:* Et hunc electum in regem coronandum benedicere et consecrare digneris. *R.* Te rogamus audi nos.

Post hoc episcopi omnes cum abbatibus genua flectentes litaniam prosequuntur supra regem provolutum, quam cum finierint, archiepiscopus orationem dominicam exorditur: Pater noster etc. et ne nos inducas in tentationem. *R.* Sed libera nos a malo. *V.* Salvum fac servum tuum Domine. *R.* Deus meus, sperantem in Te. *V.* Esto ei Domine turris fortitudinis. *R.* A facie inimici. *V.* Domine exaudi orationem meam. *R.* Et clamor meus ad Te veniat. *V.* Dominus vobiscum. *R.* Et cum Spiritu Tuo.

Oremus. Deus, qui populis tuis virtute consulis et amore dominaris, da famulo Tuo N.¹⁾ sapientiae spiritum cum regimine disciplinae, ut Tibi toto corde devotus in regni regimine maneat semper idoneus tuoque munere ipsius temporibus securitas ecclesiae dirigatur et in tranquillitate devotio Christiana permaneat, ut in operibus suis bonis perseverans ad aeternum regnum Te duce pervenire valeat, per Dominum nostrum Iesum Christum etc.

Benedic Domine hunc regem N.²⁾, qui regna omnia moderaris a saeculo, et tali eum benedictione glorifica, ut Davidicae teneat benedictionis et sublimitatis sceptrum et glorificatus in eius protinus rapiatur merita, da ei Tuo spiramine cum mansuetudine ita regere populum tuum, sicut fecisti Salomonem tuum obtinere³⁾ regnum pacificum. Sit Tibi semper cum timore subditus Tibique militet cum quiete, sit tuo clipeo protectus cum proceribus, et ubique Tua gratia victor existat. Honorifica eum prae cunctis regibus gentium, ut foeliciter populis Tuis dominetur et foeliciter eum nationes adorent, vivat inter gentium catervas magnificus, sit in iudiciis equitatis singularis, locupletet eum tua praedives dextera, frugiferam obtineat patriam et eius liberis tribuas profuturam. Protela ei prolixitatem vitae et in diebus eius oriatur iustitia. A Te robustum teneat regiminis solium et cum iocunditate et iustitia aeterno gloriatur in regno per Christum Dominum nostrum. Amen.

Postea archiepiscopus sedet, rex autem [in] genua ante eum provolutus dalmatica et pluviali⁴⁾ exiit, archiepiscopus autem intincto pollice dextro in oleo sacro ungit illi dextram a palma ad cubitum et inter scapulas⁵⁾ et in brachio dextro dicens: Ungo te in regem ex oleo sanctificato in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen. Pax tecum. *R.* Et cum Spiritu Tuo.

Oratio: Ungo te in regem ex oleo sanctificato. Spiritus sancti gratia humilitatis nostrae officio in te copiosa descendat, ut sicut manibus nostris indignis oleo materiali pinguescis exterius ablutus, ita eius invisibili ungui-

¹⁾ Druk: Henrico. ²⁾ Druk: Henricum. ³⁾ W tekście i druku: continere.

⁴⁾ W tekście i druku: piviali. ⁵⁾ W tekście i druku: spatulas.

mine delibutus impiguari merearis interius, eius quoque perfectissime spiritali unctione semper imbutus et illicita declinare tota mente discas seu valeas et utilia animae tuae iugiter cogitare, optare atque operari queas auxiliante Domino Iesu Christo, qui Tecum vivit et regnat. Deus Dei filius Iesus Christus dominus noster, qui a Patre oleo exultationis unctus est prae partibus suis, ipse per praesentem sanctae unctionis infusionem spiritus paracliti super te benedictionem infundat eundemque usque ad interiora cordis tui penetrare faciat, quatenus hoc visibili et tractabili oleo dona invisibilia percipere et temporali regno iustis moderationibus executo aeternaliter correre ei merearis, qui solus sine peccato rex regum vivit et gloriatur cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti Deus per omnia saecula saeculorum amen.

Oremus: Omnipotens sempiternae Deus, qui Azachiel super Syriam et Iehu super Israel per Heliam, David¹⁾ quoque et Saulem per Samuelem prophetam in reges inungi fecisti, tribue quaesumus manibus nostris opem tuae benedictionis et huic famulo Tuo N.²⁾, quem hodie licet indigni in [regem] sacro unguimine delingimus, dignam delibutionis huius efficaciam et virtutem concede. Constitue Domine principatum super humerum eius, ut sit fortis, iustus, fidelis, providus et indefessus regni huius et populi tui gubernator, infidelium expugnator, iustitiae cultor, meritorum et demeritorum remunerator, ecclesiae tuae sanctae et fidei christianae defensor ad decus et laudem tui nominis gloriosi per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui Tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia saecula saeculorum. Amen.

Christe, perunge hunc regem in regimen, qui unxisti sacerdotes et prophetas, reges et martyres, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, atque adepti sunt repromissiones. Tua sanctissima unctio super caput eius defluat atque ad interiora descendat et cordis illius intima penetret et promissionibus, quas adepti sunt victoriosissimi reges, gratia Tua dignus efficiatur, quatenus in praesenti saeculo foeliciter regnet et ad eorum consortium in coelesti regno perveniat per Dominum nostrum Iesum Christum, qui tecum vivit et regnat etc., unctus est oleo laetitiae prae consortibus suis et virtute sanctae crucis potestates aëreas debellavit, tartara destruxit, regnum diaboli superavit et ad coelos victor ascendit, in cuius manu victoria, virtus et potestas consistunt et Tecum vivit et regnat per omnia saecula saeculorum. Amen.

Deus, qui es iustorum gloria et misericordia peccatorum, qui misisti filium Tuum praeciosissimo sanguine suo genus humanum redimere, qui conteris bella et es propugnator in Te sperantium et sub cuius arbitrio omnium regnorum continetur potestas, Te humiliter deprecamur, ut praesentem famulum Tuum N.³⁾ in Tua misericordia confidentem in praesenti regali sede benedicas ei que protinus adesse digneris, et qui Tua expetit protectione defendi, omnibus sit hostibus fortior. Fac eum Domine beatum et victorem de

1) Druk: Davidem.

2) Druk: Henrico.

3) Druk: Henricum.

inimicis suis, corona eum corona iustitiae et pietatis, ut ex toto corde et tota mente in Te credens Tibi deserviat, sanctam Tuam ecclesiam defendat et sublimet, populumque a Te commissum iuste regat, nullum ius insidiantibus malis in iniustitiam vertat. Accende Domine cor eius ad amorem gratiae tuae per hoc unctionis oleum, unde unxisti reges et prophetas, quatenus iustitiam diligens per tramitem iustitiae familiariter populum ducens post peracta et disposita in regali¹⁾ excellentia annorum curricula ad Te pervenire mereatur, per Dominum nostrum Iesum Christum etc.

Prospice, omnipotens Deus, serenis optatibus hunc gloriosum regem N.²⁾, et sicut benedixisti Abraham, Isaac et Iacob, sic illum larga benedictionis spiritualis gratia cum omni plenitudine potentiae irrigare atque perfundere dignare. Tribue ei de rore coeli et de pinguedine terrae abundantiam frumenti, vini et olei et omnium frugum opulentiam ex largitate divini muneris longa per tempora, ut illo regnante sit sanitas corporum in patria et pax inviolata in regno et dignitas gloriosa regalis palatii maximo splendore regiae potestatis omnium oculis fulgeat, luce clarissima clarescat atque splendore quasi splendidissimo fulgore maximo perfusus lumine videatur. Tribue ei omnipotens Deus, ut sit fortissimus protector patriae et consolator ecclesiarum atque coenobiorum sanctorum maxima cum pietate munificentiae atque sit fortissimus regum, triumphator hostium ad opprimendas rebelles et paganas nationes sitque suis inimicis satis terribilis praemaxima fortitudine regalis potentiae, optimatibus quoque et praecelsis proceribus ac fidelibus sui regni sit magnificus et amabilis ac pius, ut ab omnibus timeatur et diligatur. Reges quoque de lumbis eius per successiones temporum futurorum egrediantur, qui regnum hoc valeant regere totum et post gloriosa tempora atque foelicia praesentis vitae gaudia aeterna in perpetua benedictione habere mereantur. Quod ipse praestare dignetur, qui vivit et regnat in saecula saeculorum, amen.

Postea episcopus aliquis cotum manu gestans inuncta loca detergit, dicens: Deus rex regum et dominus dominantium, per quem reges regnant et legum conditores iura decernunt, dignare propitius benedicere hoc regale ornamentum et praesta, ut famulus Tuus rex noster N.³⁾, qui illud portaturus est, ornamento bonorum morum et sanctarum actionum in conspectu Tuo fulgeat et post temporalem vitam aeternam gloriam, quae temporis non habet finem, sine fine possideat. Per Dominum nostrum Iesum Christum etc.

Demum induit regem pluviali⁴⁾ et dalmatica, dicens: Accipe pallium quatuor initiis formatum, per quod intelligas quatuor mundi partes divinae potestati esse subiectas nec quemquam posse foeliciter regere in terris, nisi sibi potestas fuerit collata de coelis.

His absolutis archiepiscopus manus abluit et deposita infula dicit confessio-

¹⁾ W tekście i druku: regalia. ²⁾ Druk: Henricum.

³⁾ Druk: Henricus. ⁴⁾ W tekście i druku: piviali.

nem. Rex vero deductus in solium orat, et post Alleluia in missa orationes pro rege aliquis episcoporum dicit. Postea regi genuaflexo archiepiscopus gladium porrigit, dicens: Accipe gladium desuper altari sumptum per nostras manus, licet indignas, vice tamen et auctoritate sanctorum apostolorum consecratum, regaliter tibi concessum nostraeque benedictionis officio in defensionem sanctae Dei ecclesiae divinitus ordinatum ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum, et memor esto eius, de quo psalmista prophetavit dicens: Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime, ut in hoc per eundem vim aequitatis exerceas molemque iniquitatis potenter destruas et sanctam Dei ecclesiam eiusque fideles propugnes atque protegas neque minus sub fide falsos quam Christiani nominis hostes execres ac disperdas, viduas atque pupillos clementer adiuves et defendas, desolata restaures, restaurata conserves, ulciscaris iniusta, confirmes bene disposita, quatenus in hoc agendo virtutum triumpho gloriosus iustitiaeque cultor egregius cum mundi salvatore, cuius typum geris, in nomine eius sine fine regnare merearis. Qui cum Deo Patre et Filio et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia saecula saeculorum amen.

Ibidem ulterius in missa proceditur et accingens illi gladium archiepiscopus dicit: Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime, et attende, quod sancti non in gladio, sed per fidem vicerunt regna.

Postea ei diadema imponens dicit: Accipe coronam regni, quae licet ab indignis, episcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, quam sanctitatis gloriam et honorem et opus fortitudinis intelligas significare, et per hanc te participem ministerii nostri non ignores ita, ut sicut nos in¹⁾ interioribus pastores rectoresque animarum intelligimur, ita et tu contra omnes adversitates ecclesiae Christi defensor assistas regnique tibi a Deo dati et per officium nostrae benedictionis in vice apostolorum omniumque sanctorum regimini tuo commissi utilis executor perspicuusque regnator semper appareas, ut inter gloriosos atletas virtutum gemmis ornatus et praemio sempiternae foelicitatis coronatus cum Redemptore et Salvatore nostro Jesu Christo, cuius nomen vicemque gestare crederis, sine fine glorieris, qui vivit et imperat Deus cum patre et Spiritu sancto in saecula saeculorum, amen.

Demum pomum typum mundi referrens in sinistram et sceptrum in dextram ei dedit, dicens: Accipe virgam virtutis atque veritatis, qua intelligas te obnoxium mulcere pios, terrere reprobos, errantes viam docere, lapsis manum porrigere, disperdere superbos et relevare humiles, et aperiat tibi ostium Iesus Christus Dominus noster, qui de semet ipso ait: Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur, qui est clavis David et sceptrum domus Israel, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit, sitque tibi auctor, qui eduxit vinctum de domo carceris, sedentem in tenebris et umbra mortis,

¹⁾ W tekście brak.

ut in omnibus sequi eum merearis, de quo David propheta cecinit: Sedes tua Deus in saecula saeculi, virga aequitatis, virga regni tui, et imitando ipsum diligas iustitiam et odio habeas iniquitatem, quia¹⁾ propterea unxit te Deus, Deus Tuus ad exemplum illius, quem ante saecula unxerat oleo exultationis prae participibus suis Iesum Christum Dominum nostrum, qui cum eo vivit et regnat Deus in saecula saeculorum.

Inter offertorium panem et vinum in altare offert pacemque, ut dicitur, exosculat et sacrosanctum corpus divinum accipit. Post hoc gladius ei discinditur. Absoluto sacro in tronum medio templo ordinatum deducitur, ubi ab archiepiscopo intronisatur et gubernaculis regni praeficitur dicente:

Sede et retine amodo locum tibi a Deo delegatum per auctoritatem omnipotentis Dei et per praesentem traditionem nostram omnium scilicet episcoporum caeterorumque Dei servorum, et quanto clerum sacris altaribus propinquiorem aspicias, tanto ei potentiores in locis congruis honorem impendere memineris, quatenus mediator Dei et hominum te mediatorem cleri et plebis in hoc regni solio confirmet et in regno aeterno secum regnare faciat Iesus Christus Dominus noster, rex regum et dominus dominantium, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia saecula saeculorum.

Tandem archiepiscopus exorditur: Te Deum laudamus, quo absoluto stans a dextris regis dicit: Firmetur manus tua et exaltetur dextera tua. R. Iustitia et iudicium praeparatio sedis tuae.

V. Domine, exaudi orationem meam. R. Et clamor meus ad Te veniat. V. Dominus vobiscum. R. Et cum Spiritu tuo.

Oremus: Deus, qui victrices Moysi manus in oratione firmasti, qui, quamvis aetate languesceret, infatigabili sanctitate pugnabat, ut dum Amalech iniquus vincitur, dum prophanus nationum populus subiugatur, exterminatis alienigenis haereditati tuae possessio copiosa serviret, opus manuum tuarum pia²⁾ nostrae orationis exauditione confirma; habemus et nos apud te sancte Pater Dominum Salvatorem, qui pro nobis manus suas extendit in cruce, per quem etiam praecamur, altissime, ut tua potentia suffragante universorum hostium frangatur impietas populusque tuus cessante formidine Te solum timere condiscat, per eundem Christum Dominum nostrum amen³⁾.

Oremus. Deus inenarrabilis auctor mundi, conditor generis humani, confirmator regni, qui ex lumbis fidelis amici tui patriarchae nostri Abrahae praelegisti regem saeculis profuturum, Tu praesentem insignem regem hunc cum exercitu suo per intercessionem omnium sanctorum uberi benedictione locupleta et in solium regni firma stabilitate connecte. Visita eum per interventum omnium sanctorum, sicut visitasti Moysem in rubo, Iosue in castris, Gedeonem in agro, Samuelem crinitum in templo et illa eum promissione et siderea benedictione ac sapientiae tuae rore perfundere digneris, quam beatus David in psalterio, Salomon filius eius Te remunerante percepit de coelo.

¹⁾ W tekście i druku: qui.

²⁾ W tekście i druku: a.

³⁾ Druk: R.: Amen.

Sis ei contra acies inimicorum lorica, in adversis gallea, in prosperis sapientia et in protectione clipeus sempiternus, et praesta, ut gentes illi teneant fidem, proceres atque optimates sui habeant pacem, diligant caritatem, abstineant a cupiditate¹⁾, loquantur iustitiam, custodiant veritatem et ita populus iste pullulet coalitus benedictione Trinitatis, ut semper maneant tripudiantes, armis gaudentes et in pace victores, per Christum Dominum nostrum amen.

Tunc rex accepto in manus sacro gladio aliquos tum nobiles, tum consiliares viros, habita caeremoniae dignitate, ad equestris ordinis dignitatem praecinctos provexit. His peractis rex in palatium deducitur cibum capessurus, ubi instructis mensis accumbebat summum tronum ipse ac deinde per ordinem caeteri principes suas mensas accumbunt, tunc primores barones et senatores loca sua occupant, marschalcis caeterisque officiariis munia regalia obeuntibus, dapiferis architricliniisque praeerantibus cum suis scipionibus, argenteis canistris panem et auratis patinis varia tuceta, leucophaga, frutellas²⁾, tortas et quicquid praeclarum ars apitia³⁾ excogitare potuit, inferunt. Deinde secundis et tertiis mensis grandioribus laucibus⁴⁾ exquisitissimas sumptuosissimasque per ordinem epulas copiose apponunt, assa, ellixa, iusculenta, frixa, pastillia, promulsidaria, pultaria, crastulenta aliaque lautissimorum eduliorum genera sapidissimis succorum multiungis condimentis suffusa, quae Lucii Luculli Romani mensas superabant. Tandem die lunae sequenti iisdem, quibus antea, insignia praeferentibus in forum summa cum celeritate deductus⁵⁾, a civibus in edito solio ad id pulcherrime iuxta praetorium facto iusiurandum et argenti ingentia peramplaque munera accepit. Ibi etiam assumens in manum aureum pomum, tum evaginatam gladium, aliquot strenuos et benemeritos viros equestri ordini ascivit ac aurata militia condonavit. His peractis ad Andreae Zborovii nuptias petens⁶⁾ omnibus plateis et tectorum summitatibus multitudine opletis ivit. Peracto prandio hastiludia rege inspiciente exercebantur extra muros ibidem et postera die sacra regia maiestas liberalissime tractabatur. Samuel autem Zborowski, qui ad coronationem neglexerat venire, centum viginti equites sumptuosissimo ornatu Hungarico ei ostenderat. Plurimi postea dies in audiendis gratulantium principum externorum legationibus et in quibusdam causis decidendis transacti sunt.

Atque hanc veram coronationis augustissimi Poloniae principis descriptionem lector candide boni consule, vale et nos redama.

¹⁾ Druk: captivitate. ²⁾ Druk: frictellas. ³⁾ Druk: apetitia.

⁴⁾ W druku opuszczono dotąd od: excogitare. ⁵⁾ W tekście i druku: deducta.

⁶⁾ Druk: pedes.

V. Ordo coronandi regis Poloniae saeculi XVIII.

Ceremoniał koronacyi Najjaśniejszego Króla Jegomości Stanisława Augusta¹⁾.

Dzień koronacyi Najjaśniejszego Pana jestznaczony niedzielny 25 listopada 1764 roku.

Należć będzie do F.O. Xięcia F.Mci Prymasa rekomendować Ichmć XX. biskupom tam ritus latini quam graeci, żeby cum numerosa assistentia prałatów i kanoników na ten akt do Warszawy zjechali, i opatom etiam klasztornym, których mają w swoich dycezyach, zjechać dla tym większej ozdoby funkcyi zalecili.

Magister albo director ceremoniarum, ten z wyznaczenia F.W. F.Mci Pana marszałka W. jest potrzebny, ażeby według opisanego porządek tej funkcyi był utrzymany. Podobnyż²⁾ będzie ceremoniarus duchowny ad dirigendum clerum.

W sobotę poprzedzającą dzień koronacyi Najjaśniejszego Pana spowiadać się i komunikować będzie, jałmużny oraz według woli swojej rozdawać każe.

Jeżeliby się zdawało Najjaśniejszemu Panu, mógłby do Świętego Krzyża correspondendo zwyczajnej dewocyi królów koronowanych w Krakowie na komunię jechać lub dawnych królów zwyczajem tę peregrynacyą piechotą odprawić, którzy w wigilię koronacyi bywali na Skalce. Naówczas byłby w tym kościele św. Stanisława obraz w ołtarzu i tak satisfaceret temu świętemu³⁾ nabożeństwu od najjaśniejszych królów dotąd zachowanemu.

Popołudniu będzie Najjaśniejszy Pan na solennych nieczporach w kollegiacie.

Na dni kilka obwieszczono być ma ex parte zwierzchności duchownej na drzwiach kościelnych, a zaś ex parte F.W. Marszałka W., jurisdycyą trzymającego, w królewskich pokojach, że 25 9-bris dzień koronacyi Najjaśniejszego Pana przypada i o godzinie ósmej z rana zacznie się funkcya.

W ten dzień i na tę godzinę zgromadzą się do kościoła F.W.W. biskupi tam ritus latini quam graeci z całym duchowieństwem, oraz magistratus z ławnikami warszawskimi⁴⁾. Senatorowie zaś, urzędnicy koronni i ziemscy na tę godzinę do Zamku na pokój królewski zjechać się mają.

Xiążę F.Mć Prymas, luboby⁵⁾ według dawnych zwyczajów sam osobiście processionaliter po Najjaśniejszego Króla iść powinien, z okazji jednak słabości zdrowia z swoją duchowną assystencyą zostanie w kościele; ubrawszy się do mszy pontificaliter czekać będzie przy ołtarzu na przybycie królewskie, na miej-

¹⁾ W druku nadto: w Warszawie roku pańskiego 1764 dnia 25 listopada odprawionej. W Warszawie w drukarni J. K. Mci i rzeczypospolitej u XX. Scholarum Piarum. — Nie uwzględniono drobnych odmianek z druku, nie mających żadnego znaczenia.

²⁾ Druk: podobnież. ³⁾ W tekście i druku: do tego świętego.

⁴⁾ Druk: Magistrat starej Warszawy z ławicą i gminem. ⁵⁾ Druk: lubo i.

scu którego FMć Xiądz arcybiskup lwowski lub primus¹⁾ in ordine biskup z processyą wielkimi drzewiami z kościoła wychodzić będzie tym porządkiem:

Najprzód zacząć wychodzić ławnicy, magistrat za nimi²⁾, krzyż kościelny z duchowieństwem w komże przybranym, niemający stallum w kollegiacie³⁾ albo w katedrach, kapituła warszawska w kapach kanoniczych, którą krzyż kapitulny poprzedzać będzie, za nimi⁴⁾ kanonicy, prałaci kościołów katedralnych, opaci według każdego godności. Potym IchMć Xięża biskupi pontificaliter ubrani, tam latini quam graeci ritus, a naostatku arcybiskup lwowski, za którym dla uniżenia ścisłu officyer z ludźmi komenderowanymi nro 24 marsz zamykać powinien.

Ta zaś processyą Święto-Jańską ulicą, bramą zegarową na dziedzińcu samkowy udać się ma i tam suo ordine zastanowiwszy się, za danicm sobie znaku przez magistra ceremonii, biskupi tylko z arcybiskupem lwowskim schodami koło izby poselskiej na pokoje królewskie udadzą się, gdzie w pokoju przed kaplicą od FWW. marszałków i urzędników koronnych i Wielkiego Xięstwa Litewskiego przyjęci będąc nicodwólcznie oraz nasamprzód ciż FWW. marszałkowie IchMć Xięży biskupów do królewskiego pokoju (gdzie baldechim⁵⁾ stoi) prowadzą⁶⁾ i⁷⁾ z nimi ku tronowi królewskiemu⁸⁾ zbliżą się, za którymi FWW. senatorowie przystępować będą. IchMć zaś urzędnicy koronni i litewscy przy stołku królewskim po⁹⁾ obydwóch stronach stanąć mają. Nikt zaś więcej nad tych do tegoż pokoju wnieść nicma, czego podkomorzowie nadworni królewscy na to destynowani, doglądać będą¹⁰⁾.

Najjaśniejszy zaś król, tam pod baldekimem¹¹⁾ stojący, za zbliżeniem się FMci Xięcia arcybiskupa na krześle pod tronem usiądzie.

Niedaleko tronu będzie stół cum pontificalibus do stroju Najjaśniejszego Pana.

W tymże pokoju audyencyonalnym na drugim stole leżąc mają: berto, korona i jabłko, każde na swoim axamitnym wczgłowiń złożone, oraz dwa miecze gołc, trzeci zaś miecz z paskami i pochwaną i paludament królewski do kościoła odesłane do wielkiego ołtarza być powinny. Chorągwie także dwie tam niedaleko znajdować się mają. Przy którym stoliku FMć Xiądz kustosz koronny stać będzie, a oddawszy insignia do tego przeznaczonym senatorom, sam miejsce przyzwoite sobie między prałatami zabierze.

Pontificalia dla Najjaśniejszego Pana są: sandalia, chyrotecac, alba, pas, tunicella lamowa biała i kapa takaż, order z łańcuchem na tacy złożony, na drugiej tacy czapka królewska.

Najjaśniejszy Pan będzie miał na szyi krawat z sprzączką, pod alba kamizelkę, to jest suknią spodnią białą, służyć mającą potym¹²⁾ do paludamentu, u której rękawy do samego łokcia powinny być obszerniejsze, żeby ich łatwo

1) Druk: pierwszy. 2) Druk: Najprzód wychodzi miasto, za nim.

3) Druk: w tej kollegiacie. 4) Druk: za niem. 5) Druk: baldachim.

6) Druk: wprowadzą. 7) W druku brak. 8) Druk: do tronu królewskiego.

9) W tekście: przy. 10) Druk: mają. 11) Druk: baldachimem. 12) W druku brak.

można posunąć za łokieć, gdy do namaszczenia przyjdzie; w tyle ta suknia także na guziki od szyi ma być zapięta, żeby ją łatwo można rozłożyć, gdy do namaszczenia łopatek przyjdzie.

Przy tym zaś stole, gdzie złożony ten strój dla Najjaśniejszego króla, kapelan w rokcie i mantolecie sandalia podaje dyrektorowi ceremonii a ten *FMci Panu marszałkowi W. lub pierwszemu z biskupów*¹⁾, który je na nogi królewskie kłaść będzie, potem albę, dalmatykę, kapę biskupią do ubierania Najjaśniejszego Pana temuż podaje a ten z pomocą stojących biskupów Najjaśniejszego Pana ubierać będzie.

Tenże magister ceremoniarum świecki podaje marszałkowi *W.* tacę z orderem przygotowaną, którą Najjaśniejszemu Panu prezentować będzie, a Król *FMci* z pomocą podkomorzego koronnego na siebie włoży. Podobnie tenże magister ceremoniarum drugą tacę z czapką królewską podaje marszałkowi nadwornemu a ten ją Najjaśniejszemu Królowi prezentować ma.

Gdy Najjaśniejszy Pan ubrany będzie, *FMci* xiądz arcybiskup lwowski weźmie go pod rękę z krzesła. W tym kapelan podaje mu kropidło do pokropienia Najjaśniejszego Pana święconą wodą. Co uczyniwszy następującą modlitwę głośno mówić będzie:

Deus humilium institutor, qui nos sancti Spiritus illustratione consolaris, pretende super hunc famulum tuum Stanislaum Augustum gratiam tuam, ut per eum tuum in nobis adesse sentiamus adventum.

Tymczasem magister ceremoniarum da znak czekającej na dole processyi, żeby początek jej tym porządkiem, jak przyszedł, z dziedzińca na Święto-Jańską ulicę wychodził, do której po zakończonej w pokoju modlitwie tym porządkiem łączyć się będą tak, aby za duchowieństwem i prałatami z dziedzińca wychodzącymi urzędnicy ziemscy następowali²⁾, za nimi zaś *IchMci* panowie senatorowie świeccy z ministrami, za którymi biskupi pontyficaliter ubrani iść mają. Za tymi zaś powinni iść *IchMci* panowie chorążowie nadworni koronny i litewski, w nieprzytomności chorążych wielkich, z chorągiewami nierozpuszczonemi, za nimi miecznikowie koronny i litewski z dobytymi mieczami; gdyby zaś chorążowie wielcy in persona znajdowali się, tedy przez cały trakt ceremonii miecznikowie przed nimi iśćby powinni, a za nimi trzech senatorów najpierwszych, po jednym z każdej prowincyi, w jednej zawsze linii idąc, insignia królewskie: koronę, berło i jabłko, poniosą na wozgłowiach.

Po których następują marszałkowie z laskami spuszczonemi a za nimi Najjaśniejszy król *FMci*³⁾, prowadzony lub idący między *FMci* Xiędzem arcybiskupem lwowskim i pierwszym in ordine po nim biskupem, nad którym baldachim⁴⁾ przez czterech *IchMciów* panów kasztelanów mniejszych, najpierwszych in ordine znajdujących się, niesiony być ma.

1) W druku brak tych czterech słów.

2) W druku zamiast trzech ostatnich wyrazów: *postowie na sejm znajdujący się przy tym akcie następowali.*

3) Zamiast dwóch ostatnich wyrazów w druku: *Pan.*

4) Druk: *baldachim.*

Za Najjaśniejszym zaś królcem wszyscy urzędnicy koronni i Wielkiego Księstwa Litewskiego, adjutant generalny, podkomorzowie królewscy, dworzanie do służby na ten dzień naznaczeni pójdą. Za którymi dla uniknięcia ścisku komenderowani ludzie nro 24 pomaszczą aż do drzwi kościelnych św. Jana.

Początek wchodzącej processyi tak się sadowić ma:

Magistrat i ławnicy¹⁾ na kościele w miejscu sobie wyznaczonym, duchowni i prałaci za wielkim ołtarzem na wybudowanym amphitheatrum mieszczeni będą, urzędnicy²⁾ zaś ziemscy w ławkach na to wybudowanych i im wyznaczonych na kościele. IchMć³⁾ senatorowie świeccy brać będą miejsca w ławkach sobie przygotowanych a IchMć Xięża biskupi pójdą ad faldistoria przy wielkim ołtarzu z obu stron praeparata. Niosący zaś insignia siedzącemu Xięciu FMci prymasowi na najwyższym gradusie ołtarza w samym środku oddawać je będą po jednym. które Xięzę FMci prymas na ołtarzu złoży. Chorągiew zaś przez cały czas z chorągiewami staną po rogach ołtarza a senatorowie, którzy insignia nieśli, na swoje miejsce odejdą⁴⁾.

Skoro tylko Najjaśniejszy król do kościoła wnidzie, baldekim⁵⁾ IchMć Xięża wikaryusze odbiorą i w kaplicy złożą a IchMć panowie kasztelanowie z drugimi się senatorami złączą.

Gdy zaś Najjaśniejszy Król ku wielkiemu ołtarzowi zbliżać się będzie, wszyscy urzędnicy koronni i litewscy, za królcem idący, do tronu królewskiego przystąpią i tam przy krześle przez cały czas tej ceremonii zostaną. Z królcem FMcią a przy nim tylko iść mają marszałkowie, podkomorzowie koronni i litewski, adjutant generalny i podkomorzonych królewskich dwóch.

Król FMci, przyszedłszy przed sam ołtarz, nie wstępując na gradusy między dwiema biskupami czapkę zdjawszy (którą jednemu z wielkich podkomorzonych⁶⁾ oddaje) głowę FMci Xięciu prymasowi skłania, pierwszy zaś biskup-który Najjaśniejszego króla prowadzi, infułę zdjawszy, mówi do prymasa: Najprzewielebniejszy ojcze, żąda matka nasza Kościół Święty, abyście tego obranego króla pobłogosławić i poświęcić raczyli.

Xięże FMci prymas odpowiada: Uznajecież go być przygotowanym do tego świętego obrządku?

Tenże biskup, co się pytał, odpowiada: Uznajemy i nie wątpimy niemniej kościołowi Bożemu i rządowi królestwa tego⁷⁾ użytecznym.

Na co Xięzę FMci prymas mówi: Bogu dzięki.

Potym król FMci, odebrawszy czapkę, nakrywa głowę i siada na taborecie bogatym na tymże miejscu przed Xięciem FMcią prymasem i dwaj biskupi asystujący siadają bokiem, twarzami ku sobie, przy królcu, także z głowami nakrytymi.

1) Druk: Magistrat, ławnicy i gninni. 2) Druk: Znajdujący się postowie i urzędnicy.

3) Druk: FMci zaś. 4) Druk: pójdą na swoje miejsce. 5) Druk: baldachim.

6) Druk: podkomorzonych wielkich. 7) Druk: tego być.

W tym Xiążę JMć prymas, siedząc, to królowi czyni napomnienie:

Cum hodie per manus nostras, optime princeps, qui Christi Salvatoris nostri vices¹⁾ in hac re fungimur, quamvis indigni, sacram unctionem et regni insignia sis suscepturus, bene est, ut te prius de onere, ad quod destinarius, aliquantulum moneamus. Regiam hodie suscipis dignitatem et regendi fideles populos tibi commissos curam sumis, praeclarum sane inter mortales locum, sed discriminis, laboris atque anxietatis plenum. Verum si consideraveris, quod omnis potestas a Domino Deo est, per quem regnant reges et legum conditores iusta decernunt, quodque de grege tibi commisso ipsi Deo rationem sis²⁾ redditurus, primum pietatem servabis, Dominum Deum tuum tota mente ac puro corde coles. Christianam religionem ac fidem catholicam, quam ab incunabulis professus es, ad finem usque inviolatam retinebis eamque contra omnes adversantes pro viribus defendes, ecclesiarum praelatis ac reliquis sacerdotibus condignam reverentiam exhibebis, ecclesiasticam libertatem non conculcabis, iustitiam, sine qua nulla societas diu consistere potest, erga omnes inconcusse administrabis, bonis praemia, noxiis debitas poenas imponendo. Viduas, pupillos, pauperes ac debiles ab omni oppressione defendes, omnibus te advenientibus benignum, mansuetum atque affabilem pro regia tua dignitate praebebis et ita te geres, ut non ad tuam, sed ad totius populi utilitatem regnare praemiumque benefactorum tuorum non in terris, sed in coelo expectare videaris, quod ipse tibi praestare dignetur, qui vivit et regnat deus in saecula saeculorum.³⁾

Po skończonej tej adhortacyi tenże Xiążę IchMć prymas pyta się króla: Chcesz⁴⁾ wiarę świętą od przodków kościoła katolickiego podaną zachować i przy sprawiedliwości stojąc przystojnie się obchodzić?

Król JMć odpowiada: Chcę.

Chcesz⁴⁾ Kościoła i kościelnych sług opiekunem i obrońcą być? Chcę.

Chcesz⁴⁾ królestwo od Pana Boga tobie poleczone według sprawiedliwości trzymać, rządzić i bronić?

Chcę i za miłego Pana Boga pomocą i za radą wiernych swych tak się we wszystkim wiernie zachować obiecuję, jako będę mógł najlepiej.

Król JMć odpowiadając⁵⁾ skłania zawsze głowę.

Po tych pytaniach wstają wszyscy i Xiążę JMć prymas mówi modlitwę:

Omnipotens sempiternus Deus, coelestium ac terrestrium moderator, qui famulum Tuum ad regni fastigium dignitatemque dignatus es provedere, concede, quaesumus, ut a cunctis adversitatibus liberatus et ecclesiae dono muniat et ad aeternae pacis gaudium Te donante pervenire mereatur, per Christum Dominum nostrum. Amen.

Po skończonej modlitwie Najjaśniejszy Król z assistującymi biskupami zbliża się do siedzącego Xięcia JMci prymasa, głowę odkrywa, podkomorzemu

¹⁾ Druk: vice. ²⁾ W tekście brak. ³⁾ W druku dodano: Amen.

⁴⁾ Druk: Najjaśniejszy Panie, chcesz. ⁵⁾ Druk: Odpowiadając: chcę.

wielkiemu koronnemu lub litewskiemu oddając na tacę czapkę, klęka na węgłowi przed prymasem i następującą mówi lub czyta przysięgę:

Ego Stanislaus Augustus rex Poloniae, magnus dux Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kijoviae, Vołhyniae, Podoliae, Podlachiae, Livoniae, Smolensciae, Severiae Czerniechoviaeque, per omnes regni ordines utriusque gentis tam Poloniae quam Lithvaniae caeterarumque provinciarum regno Poloniae magnoque ducatu Lithvaniae annexarum et incorporatarum communi consensu libere electus, spondeo ac sancte iuro Deo omnipotenti ad haec sancta Iesu Christi evangelia, quod omnia iura, libertates, immunitates, privilegia publica et privata iuri communi utriusque gentis et libertatibus non contraria, ecclesiasticas et saeculares, ecclesiis catholicis Romanis, principibus, baronibus, nobiles, civibus, incolis et quibuslibet personis cuiuscunque status et conditionis existentibus, per divos praedecessores meos reges et quoscunque principes regni Poloniae et magni ducatus Lithvaniae, praesertim vero Casimirum antiquum, Ludovicum Loiz nuncupatum, Vladislaum I Jagellonem dictum fratremque eius Vitoldum magni ducatus Lithvaniae ducem, Vladislaum II Jagellonis filium, Casimirum III Jagellonidem, Joannem Albertum, Alexandrum, Sigismundum I, Sigismundum II Augustum, Henricum, Stephanum, Sigismundum III, Vladislaum IV, Joannem Casimirum, Michaellem, Joannem III, Augustum II et Augustum III reges Poloniae et magni ducatus Lithvaniae iuste et legitime datas, quae congruunt cum pactis conventis a nobismet iuratis, tum pacta conventa per ordines regni et magni ducatus Lithvaniae mihi tradita manutenebo, observabo, custodiam et adimplebo in omnibus conditionibus, articulis et punctis in eisdem expressis. Pacem quoque et tranquillitatem inter dissidentes de religione christiana tuebor et manutenebo, nec ullo modo vel iurisdictione nostra vel officiorum nostrorum et statuum quorumvis autoritate quemquam affici opprimique causa religionis permittam nec ipse afficiam vel opprimam ac ea, quae in electione nostra Varsaviensi constituta sunt et quae in conventionione coronationis constituentur, manutenebo iisque satisfaciam. Omnia illicite a regno, magno ducatu Lithvaniae et dominiis eorundem quocunque modo alienata, vel bello vel quovis alio modo distracta, ad proprietatem eiusdem regni Poloniae et magni ducatus Lithvaniae pro posse ad mentem pactorum conventorum aggregabo terminosque regni et magni ducatus Lithvaniae non minuam, sed defendam et potius favente Deo dilatare curabo, iustitiam omnibus incolis regni iuxta iura publica in omnibus dominiis constitutam absque omnibus dilationibus et prorogationibus administrabo, nullo etiam sanguinis nostri respectu habito. In dispensatione quoque distributivae iustitiae non me alligabo solummodo ad effectum et propensionem naturalem sanguinis, sed ipsam bene meritorum rationem prae oculis et corde habebō in disponendis occurrentibus officiis et beneficiis reipublicae. Etsi (quod absit) in aliquo iuramentum meum hocce violavero, tunc in eo casu ad mentem constitutionis 1609 incolae regni et magni ducatus Lithvaniae a fide et oboedientia nobis praestanda dispensantur.

Podczas tej przysięgi wszyscy stoją, sam tylko Xiąże FMć prymas siedzi, mając na łonie ewangelią.

Po przysiędze kładzie król obydwie ręce na ewangelii mówiąc:

Sic me Deus adiuvet et haec sancta Dei evangelia.

Król jeszcze klęczy a Xiąże prymas, powstawszy z wszystkimi biskupami, mówi następującą modlitwę:

Omnipotens sempiternus Deus, creator omnium, imperator angelorum, rex regum et dominus dominantium, qui Abraham fidelem servum Tuum de hostibus triumphare fecisti, Moysi et Josue populo Tuo praelatis victoriam multiplicem tribuisti humilemque David puerum Tuum regni fastigio sublimasti et Salomonem sapientiae pacisque ineffabili munere ditasti, respice quaesumus Domine ad preces humilitatis nostrae et super hunc famulum Tuum Stanislaum Augustum, quem supplici devotione veneramus et in regem eligimus, benedictionum Tuarum dona multiplica eumque dextera potentiae Tuae semper hic et ubique circumda, quaetenus praedicti Abrahae fidelitate, Moysi mansuetudine fretus, Josue fortitudine fultus, David humilitate exaltatus, Salomonis sapientia decoratus Tibi in omnibus complaceat et per tramitem iustitiae inoffenso gressu semper incedat, Tuae quoque protectionis galea munitus et scuto insuperabili iugiter protectus armisque coelestibus circumdatus optabilem de hostibus crucis Christi victoriam fideliter obtineat et triumphum foeliciter capiat terroremque suae potentiae illis inferat et pacem sibi militantibus laetanter reportet, per Christum Dominum nostrum, qui virtute crucis tartara destruxit regnoque diaboli superato ad coelos victor ascendit, in quo potestas omnis regni que consistit victoria, qui est gloria humilium et vita salusque populorum, qui Tecum vivit et regnat Deus per omnia saecula saeculorum. Amen.

Tę modlitwę, jako i wszystkie insze potym przez całą funkcją, wszyscy biskupi submissa voce z swoich pontyfikałów mówią.

Po której modlitwie Xiąże FMć prymas z biskupami na swoich miejscach zostającymi klękają przy swoich faldystoriach, głowę i ręce opartszy na nich, a król FMć, zszedłszy z gradusa, wezglowie położone mając, na oblicze krzyżem padnie.

Tymczasem chorus litanie o Wszystkich Świętych śpiewa, a gdy przyjdzie do tych słów: Et omnibus fidelibus requiem aeternam donare digneris,

za odpowiedzią¹⁾: Te rogamus, audi nos,

wstaje sam Xiąże prymas, bierze pastorał, obraca się do króla a biskupi inni, wzniosłszy tylko głowy, klęcząc, prymas wyniosłym, biskupi cicho, wszyscy błogostawiając mówią:

Ut hunc electum in regem coronandum benedicere²⁾ digneris.

R. Te rogamus, audi nos.

¹⁾ Druk: *I odpowiedzą.*

²⁾ Druk: *benędicere.*

Ut hunc regem coronandum benedicere et¹⁾ conservare digneris.

R. Te rogamus, audi nos.

Wraca się Xiążę prymas do ukłęknięcia, jak pierwwej przy faldysiorzu.

Po skończonych litaniach, gdy król jeszcze i biskupi jako wyżej zostają, zdjąwszy jednak infuły, xiążę prymas wstaje i mówi:

Pater noster etc. *Po odpowiedzi: Sed libera nos a malo obraca się do króla i mówi wiersze z modlitwami następującemi:*

V. Salvum fac servum Tuum, Domine.

R. Deus meus sperantem in Te.

V. Esto ei, Domine, turris fortitudinis.

R. A facie inimici.

V. Nihil proficiat inimicus in eo.

R. Et filius iniquitatis non apponat nocere ei.

V. Domine, exaudi orationem meam.

R. Et clamor meus ad Te veniat.

V. Dominus vobiscum.

R. Et cum Spiritu tuo.

Oremus. Protende, Domine, huic famulo Tuo dexteram coelestis auxilii, ut Te toto corde perquirat, et quae digne postulat, consequi mereatur.

Actiones nostras quaesumus, Domine, aspirando praeveni et adiuvando prosequere, ut cuncta nostra oratio et operatio a Te semper incipiat et per Te coepta finiatur. Amen²⁾.

Co i biskupi, jako się namieniło, mówią.

Po tej zaś modlitwie Najjaśniejszy król podnosi się i na tymże miejscu przed ołtarzem stoi a Xiążę FMć prymas, obróciwszy ku miejscu ołtarza, gdzie paludament królewski jest położon, benedykuje go:

Deus, rex regum et dominus dominantium, per quem reges regnant et legum conditores iusta decernunt, dignare propitius benedicere³⁾ hoc regale ornamentum et praesta, ut famulus Tuus rex noster Stanislaus Augustus qui illud portaturus est, ornamento bonorum morum et sanctarum actionum in conspectu Tuo fulgeat et post temporalem vitam aeternam gloriam, quae temporis non habet finem, sine fine possideat. Per Dominum nostrum. Amen.

Siada potym xiążę prymas, infułę kładzie, a Najjaśniejszy król przez tych, którzy go ubierali, ex pontificalibus rozebrany będzie, łańcuch z orderem zdejmując na tacy złoży jednemu z podkomorzycy wielkich, zostawszy tylko w swojej sukni, przed prymasem⁴⁾ na wezgłowiu ukłęknie, któremu Xiążę FMć prymas in forma krzyża olej święty na głowę leje, mówiąc:

Ungo te in regem ex oleo sanctificato. in nomine patris etc.⁵⁾.

¹⁾ W druku tych dwóch wyrazów brak. ²⁾ Druk: R. Amen. ³⁾ Druk: benedicere.

⁴⁾ Druk: przed Xiążęciem FMcią prymasem.

⁵⁾ Druk: in nomine patris et filii et spiritus sancti amen. V. Pax tecum. R. Et cum Spiritu tuo. Deus, Dei filius, Jesus Christus, dominus noster, qui a patre oleo exultationis unctus est prae participibus suis, ipse per praesentem sanctae unctionis infusionem Spiritus Paracliti super ca-

Zatym biskupi wstają z infułami, zbliżają się do króla, pierwsi z nich rękę prawą i barki do namaszczenia przysposabiają. Xiążę prymas, palec wielki u ręki prawej w oleju świętym umoczywszy, nim najprzód rękę królewską porząwszy od zgięcia ręki przy pięści aż do zgięcia łokcia wzdłuż ciągnąc palcem i potem poprzek, to jest in forma krzyża, namaszcza, mówiąc:

Ungantur manus istae de oleo sanctificato, unde uncti fuerunt reges et prophetae, et sic unxit Samuel David in regem, ut sis benedictus et constitutus rex in regno isto super populum istum, quem dominus Deus dedit tibi ad regendum et gubernandum, quod ipse praestare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

Dominus¹⁾ vobiscum.

Et²⁾ cum Spiritu Tuo.

Oremus³⁾. Prospice, omnipotens Deus, serenis obtutibus hunc gloriosum regem Stanislaum Augustum, et sicut benedixisti Abraham, Isaac et Iacob, sic illum largis benedictionibus spiritualis gratiae cum omni plenitudine Tuae potentiae irrigare atque profundere dignare. Tribue ei de rore coeli et de pinguedine terrae abundantiam frumenti, vini et olei, et omnium frugum opulentiam ex largitate divini muneris longa per tempora, ut illo regnante sit sanitas corporum in patria et pax inviolata in regno et dignitas gloriosa regalis palatii maximo splendore regiae potestatis omnium oculis fulgeat, luce clarissima clarescat atque splendore quasi splendissima fulgura maximo perfusus lumine videatur. Amen.

Potym zaraz barki, to jest między ramionami niżej karku, podobnie namaszcza, mówiąc: Ungo te⁴⁾ in regem ex oleo sanctificato in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen.

Pax tecum.

Et cum Spiritu tuo.

Deus, Dei Filius, Jesus Christus, dominus noster, qui a Patre oleo exultationis unctus est prae participibus suis, ipse per praesentem sanctae unctionis infusionem¹ Spiritus paracliti super caput tuum bene²dictionem infundat eandemque usque ad interiora cordis tui penetrare faciat, quatenus hoc visi-

put tuum bene²dictionem infundat eandemque usque ad interiora cordis tui penetrare faciat, quatenus hoc visibili et tractabili oleo dona invisibilia percipere et temporali regno iustis moderationibus peracto aeternaliter cum eo regnare merearis, qui solus sine peccato rex regum vivit et gloriatur cum Deo Patre in unitate Spiritus S. Deus, per omnia saecula saeculorum. R. Amen.

¹⁾ Druk: V. Dominus. ²⁾ Druk: R. Et. ³⁾ W druku brak.

⁴⁾ W druku zamiast całego tego ustępu łacińskiego aż do końcowego Amen czytamy: Ungo te in regem ex oleo sanctificato, Spiritus S. gratia humilitatis nostrae officio in Te copiosa descendat, ut sicut manibus nostris indignis oleo materiali pinguescis exterius ablutus, ita eius invisibili unguimine delibatus inpinguari merearis interius, eius quoque perfectissima spiritali unctione superimbutus (*sic*) et illicita declinare tota mente discas seu valeas et utilia animae Tuae iugiter cogitare, optare atque operari queas auxiliante Domino Iesu Christo, qui vivit et regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus S. Deus, per omnia saecula saeculorum. Amen.

bili et tractabili oleo dona invisibilia percipere et temporalis regno iustis moderationibus peracto aeternaliter cum eo regnare merearis, qui solus sine peccato rex regum vivit et gloriatur cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia saecula saeculorum. Amen.

Tę zaś skończywszy modlitwę, Xiążę Fmć prymas palce obciera chlebem według zwyczaju, toż samo czynią królowi Fmć biskupi na częściach namaszczonych i przybierają¹⁾ rękę i barki, jak były.

Potym Xięciu Fmci prymasowi assistentes jego podają z ołtarza płaszcz królewski według dawnego ceremoniarza, który Xiążę Fmć wkładając na Najjaśniejszego króla tę mówić będzie modlitwę: Accipe pallium quatuor initiis formatum, per quod intelligas quatuor mundi partes divinae potestati esse subiectas nec quemquam posse foeliciter regere in terris, nisi sibi potestas fuerit collata de coelis.

A gdy płaszcz Najjaśniejszy król na siebie weźmie, trzymający na tacy order do wzięcia na szyję poda mu; powstawszy, oraz przy schyleniu głowy prymasowi, idzie do swego genuflectorium, na rogu ołtarza po stronie ewangelii przygotowanego.

Xiążę Fmć prymas schodzi na zwyczajne miejsce zaczynających msze święte i tę zaczyna, przydając w niej kollektę pro rege coronando:

Quaesumus, omnipotens Deus, ut famulus Tuus Stanislaus Augustus rex noster, qui Tua miseratione suscepit regni gubernacula, virtutum etiam omnium percipiat incrementa, quibus decenter ornatus et vitiorum monstra devitare et ad Te, qui via, veritas et vita es, gloriosus valeat pervenire. Per Dominum nostrum Iesum Christum Filium Tuum, qui Tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia saecula saeculorum. Amen²⁾.

A gdy przyjdzie do Alleluja, bierze Xiążę Fmć prymas infułę i pastorał i obróciwszy się do miejsca ołtarza, gdzie miecze złożone, miecz królewski benedykuje mówiąc:

Exaudi, quaesumus, praeces nostras, ut hunc ensem, quo hic famulus Tuus Stanislaus Augustus accingi desiderat, maiestatis Tuae dextera³⁾ benedictum dicere et sanctificare digneris, quatenus defensio atque protectio possit et⁴⁾ ecclesiarum esse, viduarum, orphanorum omniumque Deo servientium, contra saevitiam paganorum terror et fortitudo, per Christum Dominum nostrum. Amen.

Po której benedykcji siada na swoim miejscu Xiążę Fmć prymas, a Najjaśniejszy król przychodzi z marszałkami, podkomorzemi, miecznikami przed niego i klęka na wezgłowie. Xiążę Fmć prymas bierze miecz królewski, podany sobie z ołtarza goły, i podaje w rękę Najjaśniejszemu królowi mówiąc:

Accipe gladium de altari sumptum, per nostras manus, licet indignas, vice tamen et autoritate sanctorum apostolorum consecratas tibi regaliter concessum nostraeque benedictionis officio in defensionem sanctae Dei ec-

¹⁾ Druk: przybiera.

²⁾ Druk: R. Amen.

³⁾ Druk: clementia.

⁴⁾ W druku brak.

clesiae divinitus ordinatum, et memor esto eius, de quo psalmista prophetavit dicens: Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime, et in hoc per eundem vim exerceas aequitatis, molem iniquitatis potenter destruas et sanctam Dei ecclesiam eiusque fideles propugnes ac protegas, nec minus sub fide falsos quam Christiani nominis hostes execreris ac dispergas. Viduas et pupillos clementer adiuves ac defendas, desolata restaures, restaurata conserves, ulciscaris iniusta, confirmes bene disposita, quatenus haec agendo virtutum triumpho gloriosus iustitiaeque cultor egregius cum mundi Salvatore sine fine regnare merearis, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia saecula saeculorum. Amen¹⁾.

Potym Najjaśniejszy król oddaje miecz miecznikowi koronnemu, on go w pochwy wkłada i podaje prymasowi, a prymas przypasuje do boku królewskiego z pomocą mieczników koronnego i litewskiego, mówiąc:

Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime, et attende, quod sancti non in gladio, sed per fidem vicerunt regna.

Najjaśniejszy król wstaje, wstępuje na gradus ołtarza, obraca się ku ludziom, dobywa miecza i nim po trzykroć na krzyż macha, a obtarłszy go o swoje ramię lewe, do pochew nazad chowa. i obróciwszy się ku Xięciu JMci prymasowi, przez pierwszego z assistujących biskupów z ołtarza ma sobie podane dwa miecze, z których jeden miecznikowi koronnemu a drugi litewskiemu oddaje.

Kłęką potym Najjaśniejszy król przed prymasem, któremu chorągwie chorągwie podają, najprzód koronny, potym litewski, a te Xiężę JMci prymas rozpuściwszy, królowi JMci do ręku daje, król zaś, powstawszy, nazad oddaje jedną po drugiej chorągwym, którzy z temi chorągwiami przy miecznikach stają²⁾.

W tym bierze Xiężę JMci prymas z ołtarza koronę i kładzie ją na głowę klęczącemu Najjaśniejszemu królowi, z dotykaniem się dwóch przytomnych biskupów, mówiąc niniejsze słowa:

Accipe coronam regni, quae licet ab indignis, episcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti³⁾, quam sanctitatis gloriam et honorem et opus⁴⁾ fortitudinis significare intelligas, et per hanc te participem ministerii nostri non ignores ita, ut sicut nos in interioribus pastores rectoresque animarum intelligimur, ita et tu in exterioribus verus Dei cultor strenuusque contra omnes adversitates ecclesiae Christi defensor assistas regnique tibi a Deo dati et per officium nostrae benedictionis in vice apostolorum omniumque sanctorum regimini⁵⁾ tuo commissi utilis executor proficiusque regnator semper appareas, ut inter gloriosos athletas virtutum gemmis ornatus et praemio sempiternae foelicitatis coronatus cum redemptore ac salvatore nostro Iesu Christo, cuius nomen vicemque gestare

¹⁾ Druk: R. Amen. ²⁾ Druk: stoją. ³⁾ Druk: Patris†et Filii†et Spiritus†Sancti. Amen.

⁴⁾ W druku brak et, a w obu: opus. ⁵⁾ W tekście i druku: regiminis.

crederis, sine fine glorieris, qui vivit et imperat Deus cum Patre et Spiritu sancto in saecula saeculorum. Amen.

Potym oddaje mu berło w rękę prawą, jabłko w lewą, podane sobie z ołtarza na wezgłowiach, mówiąc:

Accipe virgam virtutis ac veritatis, qua intelligas te obnoxium mulcere pios, terrere reprobos, errantes viam docere, lapsis manum porrigere, disperdere superbos et relevare humiles, et aperiat tibi ostium Iesus Christus Dominus noster¹⁾, qui de semet ipso ait: Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur, qui est clavis David et sceptrum domus Israel, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit. Sitque tibi auctor, qui educit vincitum de domo carceris, sedentem in tenebris²⁾ et umbra³⁾ mortis, et in omnibus sequi merearis eum, de quo David propheta cecinit: Sedes Tua Deus in saeculum saeculi, virga directionis virga regni Tui, et imitando ipsum diligas iustitiam et odio habeas iniquitatem, quia propterea unxit te Deus, Deus tuus ad exemplum illius, quem ante saecula unxerat oleo exultationis prae participibus suis, Iesum Christum Dominum nostrum, qui cum Eo vivit et regnat Deus, per omnia saecula saeculorum. Amen⁴⁾.

Najjaśniejszy król zatym podnosi się, podobnież i Xiąże FMć prymas z miejsca się rusza, biorąc Najjaśniejszego króla pod rękę, a z drugiej strony FMć xiądz arcybiskup lwowski lub pierwszy in ordine biskup, i z nim do tronu królewskiego zbliżają się tym sposobem:

Najprzód idą chorążowie z rozwiniętymi⁵⁾ chorągwiami i przyszedłszy do tronu na pierwszym gradusie stają⁶⁾, za nimi miecznikowie koronny i litewski z dobytymi mieczami na drugim gradusie wstrzymują się. Za którymi marszałkowie z spuszczoneymi⁷⁾ laskami na ostatni gradus wstępują, za nimi zaś Xiąże FMć prymas z arcybiskupem lwowskim lub biskupem pierwszym wprowadzają Najjaśniejszego króla na tron i Xiąże FMć prymas sadza go na krzesło, mówiąc:

Sede et retine amodo⁸⁾ locum tibi a Deo delegatum per auctoritatem omnipotentis Dei et per praesentem traditionem nostram omnium scilicet episcoporum caeterorumque Dei servorum, et quanto clerum sacris altaribus propinquiores aspicias, tanto ei potentiores in locis congruis honorem impendere memineris, quatenus mediator Dei et⁹⁾ hominum te mediatorem cleri et plebis in hoc regni solio confirmet et in regno aeterno secum regnare faciat Iesus Christus Dominus noster, rex regum et dominus dominantium, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus, per omnia saecula saeculorum. Amen.

Potym xiąże FMć prymas obróconą twarzą ku ołtarzowi obok króla stojąc na prawej ręce, zdjęwszy infułę, zacznie Te Deum Laudamus, i przez ten cały hymn tamże stoi z głową odkrytą, po którym prześpiewanym, śpiewa wiersze następujące z modlitwami:

¹⁾ Druk: noster Iesus Christus. ²⁾ W druku tych dwóch wyrazów brak.

³⁾ Druk: in umbra. ⁴⁾ Druk: R. Amen. ⁵⁾ Druk: rozwiniętymi. ⁶⁾ Druk: stoją.

⁷⁾ W tekście: z spuszczoneymi. ⁸⁾ W tekście: modo. ⁹⁾ W tekście brak.

V. Firmetur manus tua et exaltetur dextera tua.

R. Iustitia et iudicium praeparatio sedis tuae.

V. Domine exaudi orationem meam.

R. Et clamor meus ad Te veniat.

V. Dominus vobiscum.

R. Et cum Spiritu Tuo.

Oremus. Deus inenarrabilis actor mundi, conditor generis humani, confirmator regni, qui ex utero fidelis amici Tui patriarchae nostri Abrahae praelegisti regem saeculis profuturum, Tu praesentem insignem regem hunc cum exercitu suo per intercessionem Beatae Mariae semper Virginis et Omnium Sanctorum uberi benedictione¹⁾ locupleta et in solium regni firma stabilitate connecte; visita eum, sicut visitasti Moysen in rubo, Iosue in proelio, Gedeonem in agro, Samuelem in templo, et illa eum siderea benedictione¹⁾ ac sapientiae Tuae rore perfunde, quam beatus David in psalterio et Salomon filius eius Te remunerante percepit de coelo. Sis ei contra acies inimicorum lorica, in adversis galea, in prosperis sapientia, in protectione clipeus sempiternus. Et praesta, ut gentes ei tenant fidem, proceres sui habeant pacem, diligant charitatem, abstineant se a cupiditate, loquantur iustitiam, custodiant veritatem, et ita populus iste sub eius imperio pullulet coalitus benedictione aeternitatis (*sic*), ut semper tripudiantes maneant in pace ac victores. Quod ipse praestare dignetur, qui Tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia saecula saeculorum. Amen.

Po tych modlitwach w głos Xiążę FMc prymas mówi po trzy kroć: Vivat król. Lud odpowiada: Vivat król. Marszałkowie laski podnoszą, z armat nad Wisłą ognia dają i we dzwony po wszystkich kościołach dzwonią.

Po skończonym ostatnim okrzyku Xiążę FMc prymas wraca się do ołtarza z biskupem, który z nim do tronu assistował, i w mszy świętej dalej postępuje, a marszałkowie laski spuszcza ją. Jego Królewskiej Mości zaś do klęczenia genuflectorium²⁾ przynoszą.

Gdy się ewangelia skończy, jeden z najpierwszych biskupów przynosi Królowi FMci ewangelią do pocałowania, kaznodzieja zaś, odebrawszy od Xięcia FMci prymasa benedykcją, wstępuje na ambonę.

Po offertorium, niżeli przyjdzie ad lavabo, siada Xiążę FMc prymas na zwykłym miejscu, infułę kładzie, Najjaśniejszy król zstępuje z tronu i z poprzedzającymi chorążemi, za nimi miecznikami, potem marszałkami z podniesionymi laskami, słożywszy z głowy koronę, berło i jabłko w ręce tych, którzy je przynieśli (którzy przy tronie zostają), idzie do ołtarza i odebrawszy podane sobie przez FW. FMci Pana...³⁾: na tacy chleb, Xięciu FMci prymasowi klękając daje na ofiarę, podobnie odebrawszy od FW Pana...⁴⁾ barełkę z winem, jemuż prezentuje.

¹⁾ Druk: benedictione. ²⁾ Druk: genuflectorium.

³⁾ Zostawiono puste miejsce na wpisanie nazwiska, także i w druku. ⁴⁾ Tak samo.

Po tej ofercie Najjaśniejszy król tymże porządkiem, jak przyszedł, do tronu swego powraca się, na którym koronę tylko na głowę weźmie i tejsze nie zdejmuje aż do podniesienia Najświętszej Hostyi, którą w ręce do tego naznaczonego senatora oddaje.

Gdy zaś na mszy świętej przyjdzie ad pax Tecum, pierwszy z biskupów pacyfikał królowi do pocałowania zaniesie.

Po komunii prymasa król koronę na głowę kładzie, prymas¹⁾ mszą świętą kończy i na ostatku zwyczajną daje benedykcyą, na którą król znowu koronę zdejmuje.

Po benedykcyi król na głowę koronę kładzie, tymczasem²⁾ Xiążę JMć prymas gratiarum actionem uczyni, weźmie na rękietę mucet, co i inni biskupi czynią.

Magistri ceremoniarum wychodzenie processyi z kościoła dysponować począną tą drogą, którą król był przyprowadzony.

Marszałek zaś wielki po trzykroć woła: Vivat król. Lud podobnież odpowiada, a w tym armaty, dzwony słyszeć się dają.

Ruszają się z miejsc swoich biskupi i prymas ku królowi, król zaś z tronu w koronie, wzięwszy berło i jabłko w ręce, ku nim schodzi i tym porządkiem z processyą z kościoła wychodzi, jako nią był wprowadzony, oprócz duchowieństwa, które w kościele pozostaje, a tylko nobilitas, urzędnicy koronni, senatorowie, biskupi na pokoje z królem pójdą. Nad wychodzącym zaś królem JMcią z kościoła xiążę wikaryusse baldekim³⁾ IchMciom panom kasztelanom do niesienia oddadzą. A gdy w audyencyonalnym pokoju Jego Królewska Mość stanie, złożwszy berło i jabłko, do powinszowania i pocałowania ręki królewskiej assistentes przystąpią. Po którym powinszowaniu gdy Jego Królewska Mość do swego appartementu odejdzie, IchMć panowie senatorowie i wszyscy adstantes do pokoiów przygotowanych na obiad ceremonialny Jego Królewskiej Mości udadzą się i tam przybycia królewskiego oczekiwać będą.

Dla uniknienia w kościele zbyt częstej ciżby, szczególnie tylko za biletami wpuszczeni będą, o które, i wiele, każdy potrzebujący in scripto dopraszać się ma u JMci pana Karasia marszałka dworu Jego Królewskiej Mości na dni kilka przed następującą koronacją, gdyż in vigilia już nikomu wydawane nie będą. Proste go zaś gminu i ludzi w liberyi ostrzega się, że etiam za biletami puszczać nie będą.

Do usadowienia każdego w miejscach swoich wyznaczonych, tak IchMciom panom postom i kawalerom cudzoziemskim, jako też damom, IchMciom panom senatorom, urzędnikom, rycerstwu, duchowieństwu, magistratom⁴⁾ i innym, czterech podkomorzycy, czterech dworzanów JKMc wysadzonych będzie, którzy o godzinie ósmej zrana już się w kościele znajdować powinni.

A że dla wymoszczenia ulicy od Zamku aż do samego kościoła przystęp do św. Jana karetem jest zabroniony, więc ktoby gankami przez zamek do kościoła chciał się udać, ma wcześniej przyjeżdżać bramą od pałacu pod blachą i wysiadać przed schodami idąc do senatorskiej izby, karety zaś odsyłać przez

¹⁾ Tu w druku opuszczono kilka wierszy.

²⁾ Odtąd i druk.

³⁾ Druk: baldachim.

⁴⁾ Druk: miastu.

dziedziniec koło dziekanii przez rynek, aż za nowomiejską bramę, czego destynowani od JMci pana marszałka wielkiego ludzie na koniach doglądać mają.

Ci zaś przyjeżdżający wcześniej zjeżdżać się mają, bo gdy processya w Zamku będzie, nikogo już karetą nie puszczą.

Od schodów zamkowych aż do kościoła św. Jana we dwa rzędy warty stać mają, podobnież i w kościele aż do gradusów, do wyższego choru prowadzących, oraz przy wszystkich drzwiach i przejściach kościelnych.

Dodatek.

Śpiewy przy obrzędzie koronacyjnym.

Rękopis kapituły krakowskiej nr. 17 katalogu X. Polkowskiego, zawierający formułę koronacyjną króla Władysława III, podaje w dwóch miejscach także nuty do śpiewów, a mianowicie na str. 11—13 do dwóch ustępów, pierwszego: *Ecce mitto etc.* do: *Observe et*, i drugiego bezpośrednio następującego: *Firmietur etc.* do słowa *Alleluia*, kończącego antyfonę (ob. wyżej str. 163), oraz na str. 31 do antyfony: *Unxerunt etc.* do *Alleluia* (ob. wyżej str. 167). Podaję w reprodukcjach te ustępy (ob. tabl. 1—4). Nadto zwróciłem się do pana Dra Adolfa Chybińskiego, znawcy naszej średniowiecznej muzyki, by zechciał przeprowadzić transkrypcję tych melodi. Z całą uprzejmością podjął się tego zadania. Tu też dzięki temu mogę załączyć transpozycje tych ustępów, przezeń dokonane. Dołączył nadto do nich Dr. Chybiński krótkie objaśnienie. Podaję je tu w całości:

»Śpiewy liturgiczne, towarzyszące obrzędowi koronacyjnemu, zawarte w »Ordo«, należą do skarbnicy gregoryańskich melodi; stąd pochodzenie ich jest rzymskie, bądź wprost, bądź też pośrednio. Wprawdzie w umiejętnościach muzycznych nie znajdziemy odnośnych badań nad tą częścią liturgicznej muzyki, usiłowania zaś podpisanego, przedsięwzięte celem dokonania porównania z ceremoniałami państw sąsiednich, spełzły na niczem, jednakże nie brak pośrednich dowodów, iż wpływy rzymskie oddziaływały na układ muzyczny »Ordinis« niewątpliwie. W poszukiwaniach swoich w bibliotekach klasztorów krakowskich znalazł podpisane dowody, że posługiwano się u nas na początku XV stulecia rytuałem kościołów miasta Rzymu.

Nutacya »Ordinis« jest neumatyczna, dyastematyczna, o charakterze godyckim. Nutacyi tej używano u nas powszechnie już w XIV stuleciu, jeśli nie wcześniej. Najgłośniejszym jej zabytkiem w Polsce z XV wieku jest rękopis bibl. Jag. nr. 1619, zawierający najstarszy werset Bogarodzicy. Te same znaki neumatyczne znajdziemy w »Ordo«. Nie widząc potrzeby dawania na tem miejscu bliższych objaśnień co do tychże, odsyłam czytelników do dzieła P. Wagnera p. t. *Neumenkunde* (Fryburg szw. 1905) jako pracy klasycznej, obejmującej wyniki najnowszych badań w tym zakresie. Z dzieł polskich zajmuje się

tą kwestyą tylko praca podpisanego pt. Bogurodzica pod względem historyczno-muzycznym (Kraków 1907).

W przekładzie trzymałem się zasady równości nut, gdyż ich rytmicznej wartości ze względu na liturgiczno-gregoryjański charakter śpiewów koronacyjnych nie można żadną miarą oznaczyć ściśle; wynika ona z recytatywnego wykonania. Uboczne, lecz ważne względy skłoniły mnie do transpozycyi w kluczu wiolinowym*.

Dr. Adolf Chybiński.

I.

(Ob. str. 163 i tabl. 1, 2 i 3).

Ec — ce mit — to an — ge — lum me — um — — — — — qui pre — ce — det

te — — et cu — sto — di — at sem — per. Ob — ser — va et au — di —

— vo — cem me — am et i — ni — mi — cus e — ro i — ni —

mi — cis tu — — — — is et af — fli — gen — tes te af — fli —

— gam. Et pre — ce — det te an — ge — lus me — us. Si

me — — au — di — e — ris, non e — rit in te

de — us re — cens ne — que a — do — ra — bis de — um a — li —

e — — — — num. E — go e — nim do —

mi — nus. Ob — ser — va — et. Fir — me — tur
 ma — nus tu — a et ex — al — te — tur dex — te — ra tu — a, ius — ti —
 ci — a et iu — di — ci — um pre — pa — ra — ci — o se — dis tu — e, mi se — ri — cor —
 di — a et ve — ri — tas pre — ee — dant fa — ci — em tu — am. Al — le — lu — ia.

II.

(Ob. str. 167 i tabl. 4).

Un — xe — runt Sa — lo — mo — nem Sa — doch sa — cer — dos
 et Na — than pro — phe — ta re — gem in Si — on et am — bu —
 lan — tes le — ti di — xe — runt vi — vat rex
 in e — ter — num, al — le — lu — ia, al — le — lu — ia.

I. Ordo coronandae reginae Poloniae saeculi XIV. (ex codice capituli Cracoviensis).

Benedicchio¹⁾ regine. *In ingressu ecclesie dicat pontifex:* Omnipotens sempiternus deus, fons et origo totius bonitatis, qui feminei sexus fragilitatem nequaquam reprobando aversaris, sed dignanter comprobando potius eligis, et qui infirma mundi eligendo forcias queque confundere decrevisti, quique etiam glorie virtutisque tue triumphum in manu Iudith femine olim iudaice plebis²⁾ de hoste sevissimo resignare voluisti, respice preces, quesumus, humilitatis nostre et super hanc famulam tuam N.,³⁾ quam supplici devocione in reginam eligimus, benedictionum tuarum dona multiplicamque dextera tue potencie semper et ubique circumda, ut visibilis seu invisibilis hostis nequicias triumphaliter expugnare valeat et una cum Sara atque Rebecca, Lia et Rachel reverendis beatisque feminis fructu uteri sui fecundari seu gratulari mereatur ad decorem totius regni statumque sancte dei ecclesie regendum necnon protegendum, per Christum dominum nostrum, qui ex intemerato beatae Mariae Virginis⁴⁾ alvo nasci, visitare ac renovare hunc dignatus est mundum. Qui Tecum vivit⁵⁾.

*Alia benedictio dicenda ante altare*⁶⁾: Deus, qui solus habes immortalitatem lucemque habitas inaccessibilem, cuius providencia in sui dispositione non fallitur, qui fecisti, que futura sunt, et vocas ea, que non sunt, tamquam ea, que sunt, qui superbos equo moderamine principatu deiicis atque humiles dignanter in sublime provehis, ineffabilem misericordiam Tuam supplices exoramus, ut sicut Hester reginam Israelis⁷⁾ causa salutis de captivitate sue compe solutam ad regis thalamum Assueri regnique consortium⁸⁾ sui transire fecisti, ita hanc famulam tuam⁹⁾ humilitatis nostre benedictione christiane plebi gracia salutis ad dignam sublimemque ducis *vel* regis nostri¹⁰⁾ copulam regnique sui participem misericorditer concedas et ut in regalis federe coniugii semper manens pudica proximam virginitalis palmam continere queat Tibique

1) B. Benedicchio et coronacio. 2) A. i B.: plebi. 3) B.: B. 4) B. brak. 5) B. Qui te.

6) B. ante altare dicenda. 7) B. Izrael. 8) B. sui consortium.

9) B. tuam B. 10) B. regis vel ducis.

domino deo vivo et vero in omnibus et super omnia iugiter placere desiderans et Te inspirante, que Tibi placita sunt, toto corde percipiat. Per¹⁾.

In sacro oleo unccione dicendum: Sancti spiritus gracia humilitatis nostre officio in te copiosa descendat, ut sicut manibus nostris indignis oleo materiali abluta pinguescis exterius, ita eius invisibili unguimine delibuta impinguari merearis interius, eiusque spirituali²⁾ unccione perfectissime semper³⁾ imbuta et illicita declinare tota mente et spernere discas seu valeas et utilia anime tue iugiter cogitare⁴⁾, optare atque operari queas, auxiliante domino nostro Ihesu Christo, qui cum deo.

Ad corone impositionem: Officio dignitatis nostre seu congregacionis in reginam benedictam accipe coronam regalis excellencie, que licet ab indignis, episcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur, unde sicut exterius auro et gemmis redimita enites⁵⁾, ita et interius auro sapiencie virtutumque gemmis decorari contendas, quatinus post occasum huius seculi cum prudentibus virginibus sponso perhenni domino nostro Ihesu Christo digne et laudabiliter occurrens, regiam celestis aule merearis ingredi ianuam, auxiliante⁶⁾ eodem domino nostro Jesu Christo, qui cum deo patre et spiritu sancto vivit et regnat per infinita secula seculorum amen.

II. Ordo coronandae reginae Poloniae saeculi XV.

(ex codice capituli Cracoviensis).

Ordo ad benedicendum reginam Poloniae, que debet consociari statim post factam consecracionem regis hoc modo.

Statim eo coronato et eam benedici et coronari iubente, crine soluto et capite discoperto, a duobus episcopis deducitur ante altare et prostrata ante debet orare. Qua elevata ab oracione ab episcopis debet iterum caput inclinare. Hoc facto archiepiscopus dicat hanc oracionem: Omnipotens sempiterne deus, fons et origo totius bonitatis, qui feminei sexus fragilitatem nequaquam reprobando adversaris, sed dignanter comprobando potius eligis, et qui infirma mundi eligendo forcia queque confundere decrevisti, quique eterne glorie virtutisque tue triumphum in manu Iudith femine olim iudaice plebis de hoste sevisimo regnare (*sic*) voluisti, respice, quesumus domine, preces humilitatis nostre et super hanc famulam tuam E., quam supplici devocione in reginam eligimus, benedictionum tuarum dona multiplica eamque dextera tue potencie semper et ubique circumda sitque umbraculo tui nominis undique firmiter protecta,

¹⁾ B. per dominum nostrum. ²⁾ A. i B.: spirituali. ³⁾ B. brak. ⁴⁾ B. cogitare iugiter.
⁵⁾ B. renites. ⁶⁾ odtąd tylko B.

ut visibilis seu invisibilis hostis nequicias triumphaliter expugnare valeat et una cum Sara atque Rebecca, Lya et Rachel reverendis beatisque feminis fructu uteri sui fecundari seu gratulari mereatur ad decus totius regni statumque sancte dei ecclesie regendum necnon protegendum per Christum dominum nostrum, qui ex intemerato beate Marie virginis alvo nasci, visitare et renovare hunc¹⁾ dignatus est mundum, qui Tecum vivit et regnat.

Item alia benedictio eiusdem coram optimatibus ante altare per metropolitanum dicenda: Deus, qui solus habes immortalitatem lucemque inhabitas inaccessibleem, cuius providencia in sui dispositione non fallitur, qui fecisti, que futura sunt, et vocas ea, que non sunt, tanquam ea, que sunt, qui superbos equo moderamine de principatu deiicis atque humiles dignanter in sublime provehis, ineffabilem misericordiam Tuam supplices exoramus, ut sicut Hester reginam causa iudaice salutis de captivitatis sue compede solutam ad regis talamum Asueri regnique sui consorcium transire fecisti, ita hanc famulam tuam humilitatis nostre benedictione christiane plebis gracia salutis ad dignam sublimemque ducis *vel* regis nostri copulam misericorditer transire concedas, ut in regalis federe coniugii semper manens pudica proximam virginitatis palmam continere queat Tibique domino deo vivo et vero in omnibus et super omnia placere iugiter desideret et Te inspirante, que Tibi placita sunt, toto corde perficiat. Per.

Notandum est, quod tunica regine et camisia debent esse aperte ante et retro usque ad corrigiam et dominus archiepiscopus inungere eam de oleo sancto in modum crucis in capite, in pectore et in scapulis et dicere, dum inungit eam, sic: In nomine patris et filii et spiritus sancti prosit tibi hec unccio olei in honorem et confirmationem eternam in secula seculorum amen.

Oraciones post unccionem: Sancti spiritus gracia humilitatis nostre officio in te copiosa descendat, ut sicut manibus nostris indignis oleo materiali abluta²⁾ pinguescis exterius, ita eius invisibili unguimine delibuta inpinguari merearis interius eiusque spirituali unccione perfectissime semper imbuta et illicita declinare tota mente et spernere discas seu valeas et utilia anime tue iugiter cogitare, optare atque operari queas, auxiliante domino nostro Ihesu Christo, qui cum domino patre.

Item alia [oracio]: Omnipotens sempiternus deus affluentem spiritum tue benedictionis super famulam tuam E. nobis orantibus propiciatus infunde, et que per manus nostre impositionis hodie regina constituitur, sanctificatione tua digna et electa permaneat et nunquam postmodum de tua gracia separetur³⁾ indigna, per dominum nostrum.

Post istam oracionem datur regine sceptrum ab archiepiscopo modicum alterius modi, quam sceptrum regium, et virga consimilis virge regie, absque oracionibus. Tunc debet annulus inmitti digito eius dicente metropolitano: Accipe annulum fidei, signaculum sinceritatis, que possis omnes hereticas pravitates de-

¹⁾ W tekscie: in hunc.

²⁾ W tekscie: oblata.

³⁾ W tekscie: saperetur.

vitare et barbaras gentes virtute dei premere et agnitionem veritatis pervenire per dominum nostrum Ihesum.

Item alia [oracio]: Deus, cuius est omnis potestas et dignitas, da famule tue E. signo tue fidei prosperum sue dignitatis effectum, in qua Tibi semper firma maneat Tibique iugiter placere contendat per Christum.

Sequitur benedictio corone: Deus, tuorum corona fidelium, qui in capitibus eorum ponis coronam de lapide precioso, benedice et sanctifice coronam istam, quatinus sicut ipsa diversis preciosisque lapidibus adornatur, sic famula tua gestatrix ipsius multiplici preciosarum virtutum munere tua largiente gratia repleatur per dominum.

Tunc debet ei imponi corona ab archiepiscopo in caput ipsius, quam impositam sustentare debent undique barones, archiepiscopus autem debet dicere in impositione corone: Accipe coronam glorie, honorem iocunditatis, ut splendide fulgeas et eterne exultatione coroneris.

Item alia [oracio]: Officio nostre indignitatis in reginam solemniter benedicta, accipe coronam regalis excellencie, que licet ab indignis, episcopalibus tamen manibus capiti tuo imponitur, unde sicut exterius auro et gemmis redimita enites, ita et interius auro sapientie virtutumque gemmis decorari concedas, quatenus post occasum huius seculi cum prudentibus virginibus sponso perhenni domino nostro Ihesu Christo digne et laudabiliter occurrens regina celestis aule merearis ingredi ianuam auxiliante domino nostro Ihesu Christo, qui cum deo patre.

Item alia [oracio]: Omnium domine, fons bonorum et cunctorum dator profectuum, tribue famule tue E. adeptam bene regere dignitatem, ut a Te sibi prestatam bonis operibus possit corroborare gloriam per Christum dominum.

Post istam oracionem barones, qui coram ea stant, deducant eam ad solium, ubi sede parata collocatur circumstantibus eam baronibus et matronis nobilioribus regni Polonie. In oblatione vero et in pace ferenda et in communionem penitus est ordo superius annotatus observandus.

*Sequitur benedictio vexilli*¹⁾ Inclina, domine, aurem tuam ad preces nostre humilitatis et per interventum beati Michaelis archangeli tui omniumque celestium virtutum presta nobis auxilium dextere tue, ut sicut benedixisti Abraham adversus quinque reges triumphantem atque David regem in tui nominis laude triumphales congressus exercentem, benedice et sanctificare digneris hoc vexillum, quod ob defensionem sancte ecclesie contra hostilem rabiem defer-

¹⁾ Cały ten ceremoniał koronacyi królowej odpisany został widocznie z ceremoniału obcego, w którym ceremoniały koronacyi króla i równoczesnej koronacyi królowej były ze sobą połączone. Przepisano wszystko, nie uważając, że dalsze ustępy tyczą się znowu tylko króla, jak właśnie świadczy ten ustęp o benedykcyi chorągwi, jak dalsza benedykcyja króla (str. 215) i t. d. Tem, że to odpis, tłumaczy się również wzmianka o ordo superius annotatus przy komunii, o arcybiskupach i t. d. Tym tekstem, z którego tu korzystano, była — jak to wykażę gdzieindziej — formuła czeska z XIV wieku, na której także przeważnie oparł się i autor ceremoniału koronacyi Warneńczyka, ob. Loserth: Die böhmische Krönungsordnung bis auf Karl IV, Archiv für österreichische Geschichte t. 54, str. 33—36.

tur, quatenus in nomine tuo fideles et defensores populi tui illud consequentes per virtutem sancte crucis triumphum et victoriam se ex hostibus acquisisse letentur, qui cum patre.

*Hic finitur coronacio et immediate sequitur evangelium secundum Lucam*¹⁾:

In illo tempore abeuntes pharisei consilium inierunt, ut caperent Ihesum in sermone. Et mittunt discipulos suos cum herodianis dicentes: magister, scimus, quia verax es et viam dei in veritate doces et non est tibi cura de aliquo, non enim respices personam hominum; licet census dare cesari, an non? Cognita autem nequicia eorum Ihesus ait: quid me temptatis, ypocrite? Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis Ihesus: cuius est imago hec et superscripcio? Dicunt ei: cesaris. Tunc ait illis: redite ergo, que sunt cesaris, cesari, et que sunt dei, deo.

Et notandum, quod cum legitur evangelium, rex et regina debent deponere coronas suas et lecto evangelio maior inter archiepiscopos accipit librum evangelii et defert domino regi ad osculandum et postea regine et postea domino archiepiscopo missam celebranti.

Credo dicitur. Offertorium: Intende voci oracionis mee, rex meus et deus meus, quoniam ad Te orabo, domine. *Post offertorium vero barones vel magnates deducunt regem ante altare, coronam eius coram eo deferentes, rex autem debet offerre unum panem album et armillam argenteam plenam vino et aurum, prout regie dignitati videbitur expedire, et regina similiter, et in eundo et redeundo gladius nudus deferatur coram rege etc.*

Sequitur secretum: Munera, quesumus domine, oblata sanctifica, ut et nobis unigeniti tui corpus et sanguis fiant et famulo tuo regi nostro K. ad obtinendum anime corporisque salutem et ad peragendum iniunctum officium Te largiente usquequaque proficiant, per eundum dominum.

Sequitur benedictio solennis super regem et populum ante Agnus dei: Omnipotens deus carismatum suorum nos locumpletet iocunditate et regem nostrum ecclesiastice pacis perfrui faciat tranquillitate, amen.

Angelum sanctum suum ubique custodem ei tribuat et defensorem tam sibi, quam nobis; virtutum sanctarum conferat vigorem, amen.

Ambitum regni sui in diebus eius pax circumdet honesta, et quocumque se verterit, adversariorum mens enervetur infesta omnisque in nobis religio abundet modesta, amen. Quod ipse prestare dignetur.

Alia benedictio super regem: Omnipotens deus, qui te populi sui voluit esse rectorem, ipse te celesti benedictione sanctificans eterni regni faciat esse consortem, amen. Concedat tibi contra omnes fidei christiane hostes visibiles atque invisibiles victoriam triumphalem et pacis et quietis ecclesiastice felicissimum te fieri longe lateque fundatorem, amen, quatenus te gubernacula regni tenente populis tibi subiectis christiane religionis iura custodiens, undique tutus pace tranquilla perfruatur et te in consilio beatorum collocato²⁾ eterna felicitate

¹⁾ Właściwie: Matth. 22, 15—21.

²⁾ W tekście: collocare.

ibidem tecum pariter gaudere mereatur, quod ipse prestare dignetur, cuius regnum et imperium permanet in secula seculorum amen.

Item notandum est, quod ille, qui dedit regi evangelium ad osculandum, debet post: pax domini accipere pacem ab archiepiscopo missam celebrante et deferre regi et regine cum libro, et post eum omnes archiepiscopi et episcopi dant osculum pacis regi, unus post alium, in suo solio residenti. Item nota, quod post ablucionem vel infra ablucionem peractam per archiepiscopum vel post missam, si placet, iterum magnates vel barones adducunt regem coram altare et ibi communicat de manu archiepiscopi missam celebrantis.

Sequitur communio: Intellige clamorem meum, intende voci oracionis mee, rex meus et deus meus, quoniam ad Te orabo, domine.

Complenda: Hec nos communio, domine, purget a crimine et famulum tuum K. regem nostrum ab omnibus tueatur adversis, quatinus et ecclesiastice pacis obtineat tranquillitatem et post istius temporis decursum ad eternam perveniat hereditatem. Per dominum nostrum.

Spis rzeczy:

	str.
Wstęp	5
I. Ordo coronandi regis Poloniae saeculi XIII (ex codice capituli Gneznesis)	20
II. Ordo coronandi regis Poloniae saeculi XIV (ex codice capituli Cracoviensis)	27
III. Ordo coronandi regis Poloniae saeculi XV (ex codice capituli Cracoviensis)	33
IV. Ordo coronandi regis Poloniae saeculi XVI.	
A. (ex codicibus Parisiensibus et Krasinsciano)	46
B. (ex codici Krasinsciano)	57
V. Ordo coronandi regis Poloniae saeculi XVIII	66
 Dodatek. Śpiewy przy obrzędzie koronacyjnym i 4 tablice	 80
 I. Ordo coronandae reginae Poloniae saeculi XIV (ex codice capituli Cracoviensis)	 83
II. Ordo coronandae reginae Poloniae saeculi XV (ex codice capituli Cracoviensis)	84

Corrigenda:

Na str. 167 wiersz 9 od góry; zamiast: *epistoli* powinno być: *epistolae*.

Na str. 169 wiersz 8 od góry; zdanie to zepsute zrozumieć można przez porównanie z tekstem formuły czeskiej, który brzmi tak: *tentis vestimentis ante reverenter in subtili dalmatica*. Ob. Loserth w *Archiv für österreichische Geschichte* t. 54 str. 31.

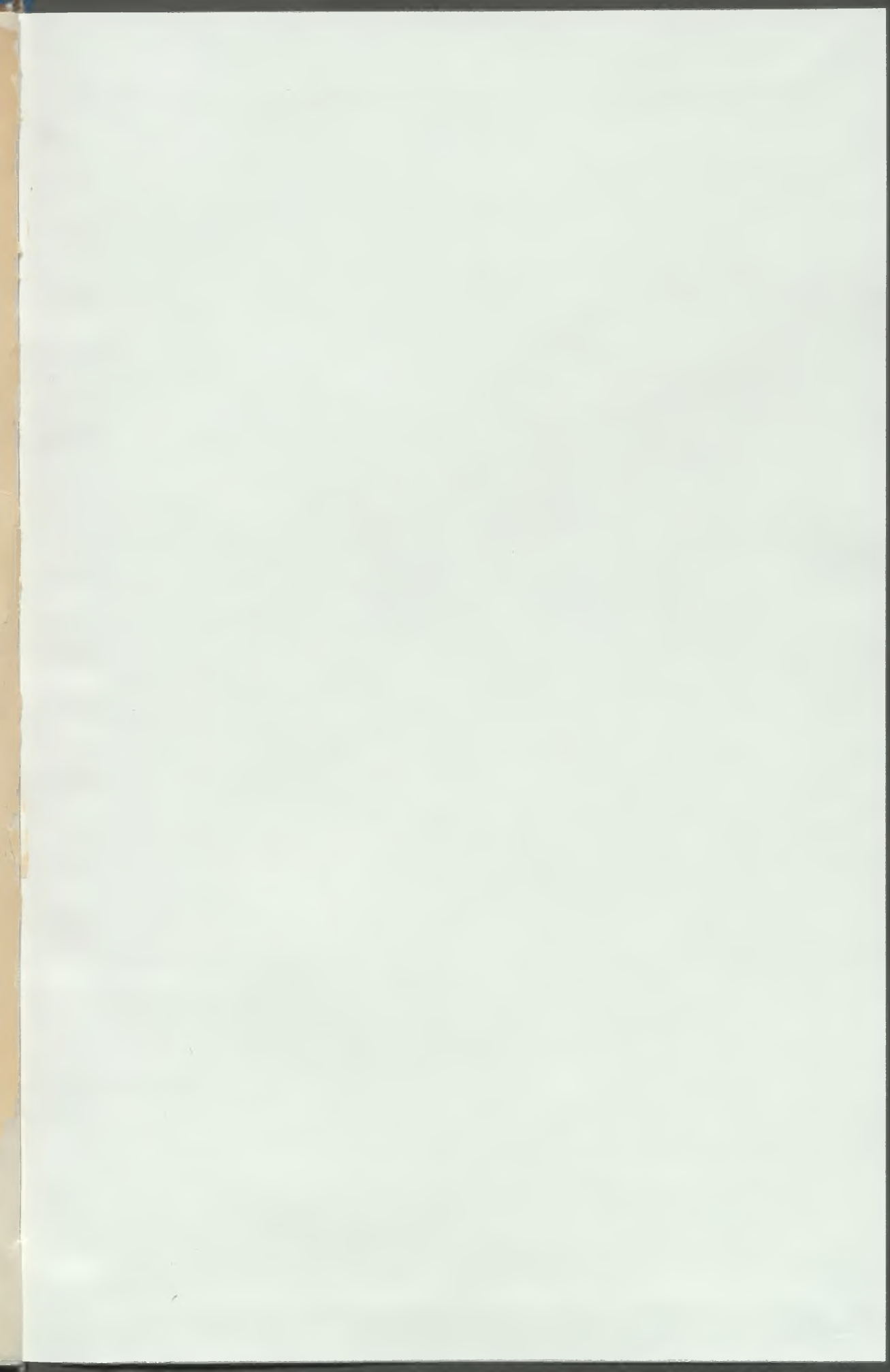
Biblioteka Główna UMK

300051383895

M. 1365/54

Biblioteka Główna UMK

300051383895